

અર્થ—ધર્મ કેમ ઉત્પન્ન થાય છે? તથા તે કેમ વૃદ્ધિ પામે છે? તથા તેને શીરીતે સ્થિર કરી શકાય છે? તથા શીરીતે તે નાશ થાય છે? (તેનો વિચાર કરવો.)

સત્યેનોત્પદ્યતે ધર્મો, દયા દાનેન વર્ધતે ॥

દમયા ચ સ્થાપ્યતે ધર્મઃ, ક્રોધલોઝાદ્ધિનશ્ચતિ ॥ ૪ ॥

અર્થ—સત્યથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે; દયા અને દાનથી તેની વૃદ્ધિ થાય છે; દમથી તે સ્થિર થાય છે; તથા ક્રોધ અને લોઝથી તેનો નાશ થાય છે. ॥ ૪ ॥

સર્વે વેદા ન તત્કુર્યુઃ, સર્વે યજ્ઞાશ્ચ જારત ॥

—સર્વે તીર્થાન્નિષેકાશ્ચ, યત્કુર્યાત્પ્રાણિનાં દયા ॥ ૫ ॥

અર્થ—હે જારત, પ્રાણીઓપરની દયા જે કઈ (અમૂલ્ય લાજ) કરે છે; તે (લાજ) સઘલા વેદો, સઘલા યજ્ઞો, તથા સર્વે તીર્થોમાં કરેલાં સ્નાનો પણ કરીશકતાં નથી.

અહિંસા સત્યમસ્તેયં, ત્યાગો મૈથુનવર્જનમ્ ॥

એતેષુ પંચસૂક્તેષુ, સર્વે ધર્માઃ પ્રતિષ્ઠિતાઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—અહિંસા (દયા), સત્ય ચોરી નહીં કરવી, તે (પરિગ્રહનો) ત્યાગ, અને મૈથુનનું વર્જન; એ પાંચ બાબતો કહેવાથી સર્વે ધર્મોનું પ્રતિપાદન થાય છે. ॥ ૬ ॥

અહિંસાલક્ષણો ધર્મો, અધર્મઃ પ્રાણિનાં વધઃ ॥

તસ્માદ્ધર્માર્થિના વત્સ, કર્તવ્યા પ્રાણિનાં દયા ॥ ૭ ॥

અર્થ—ધર્મ કેમ ઉત્પન્ન થાય છે? તથા તે કેમ વૃદ્ધિ પામે છે? તથા તેને શીરીતે સ્થિર કરી શકાય છે? તથા શીરીતે તે નાશ થાય છે? (તેનો વિચાર કરવો.)

સત્યેનોત્પદ્યતે ધર્મો, દયા દાનેન વર્ધતે ॥

દમયા ચ સ્થાપ્યતે ધર્મઃ, ક્રોધલોઝાદ્ધિનશ્ચતિ ॥ ૪ ॥

અર્થ—સત્યથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે; દયા અને દાનથી તેની વૃદ્ધિ થાય છે; દમ્માથી તે સ્થિર થાય છે; તથા ક્રોધ અને લોઝથી તેનો નાશ થાય છે. ॥ ૪ ॥

સર્વે વેદા ન તત્કુર્યુઃ, સર્વે યજ્ઞાશ્ચ જારત ॥

—સર્વે તીર્થાન્નિષેકાશ્ચ, યત્કુર્યાત્પ્રાણિનાં દયા ॥ ૫ ॥

અર્થ—હે જારત, પ્રાણીઓપરની દયા જે કંઈ (અમૂલ્ય લાજ) કરે છે; તે (લાજ) સઘલા વેદો, સઘલા યજ્ઞો, તથા સર્વે તીર્થોમાં કરેલાં સ્નાનો પણ કરીશકતાં નથી.

અહિંસા સત્યમસ્તેયં, ત્યાગો મૈથુનવર્જનમ્ ॥

એતેષુ પંચસૂક્તેષુ, સર્વે ધર્માઃ પ્રતિષ્ઠિતાઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—અહિંસા (દયા), સત્ય ચોરી નહીં કરવી, તે (પરિગ્રહનો) ત્યાગ, અને મૈથુનનું વર્જન; એ પાંચ બાબતો કહેવાથી સર્વે ધર્મોનું પ્રતિપાદન થાય છે. ॥ ૬ ॥

અહિંસાલક્ષણો ધર્મો, અધર્મઃ પ્રાણિનાં વધઃ ॥

તસ્માદ્ધર્માર્થિના વત્સ, કર્તવ્યા પ્રાણિનાં દયા ॥ ૭ ॥

અર્થ-સોનાનો મેરૂ પર્વત આપે, અને સમસ્ત પૃથ્વીને આપે, અથવા રત્નથી ઝરેલો સમુદ્ર આપે, પણ તે અહિંસાની તુલ્ય આવતું નથી. ॥ ૧૯ ॥

યો યત્ર જાયતે જંતુઃ, સ તત્ર રમતે ચિરમ્ ॥

તતઃ સર્વેષુ જૂતેષુ, દયાં કુર્વંતિ સાધવઃ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ-જે પ્રાણી જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં લાંબા કાલસુધિ આનંદ મેલવે છે, તેથી ઉત્તમ માણસો સર્વ પ્રાણીઓપ્રતે દયા કરે છે. ॥ ૨૦ ॥

અમેધ્યમધ્યે કીટસ્ય, સુરેંદ્રસ્ય સુરાલયે ॥

સમાના જીવિતાકાંક્ષા, તુલ્યં મૃત્યુજયં ધ્વયોઃ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ-વિષ્ટામાં રહેલા કીમાને, તથા દેવલોકમાં રહેલા ઇંદ્રને જીવિતની ઇચ્છા સરખીજ છે; અને વલી તેઓ બન્નેને મૃત્યુનો જય પણ તુલ્યજ છે. ॥ ૨૧ ॥

અહિંસા સર્વજીવાના, માજન્માપિહિ રોચ્યતે ॥

નિત્યમાત્મનો વિષયે, તસ્માત્ધ્યેયા પરેષ્વપિ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ-સર્વ જીવોને અહિંસા જન્મથી માંમીનેજ રૂચે છે, માટે પોતાને વિષે જેમ, તેમ પરને વિષે પણ પ્રાણીએ વર્તવું. ॥ ૨૨ ॥

જીવાનાં રક્ષણં શ્રેષ્ઠં, જીવા જીવિતકાંક્ષિણઃ ॥

તસ્માત્સમસ્તદાનાના, મન્નયદાનં પ્રશસ્યતે ॥ ૨૩ ॥

અર્થ-જીવોનું રક્ષણ કરવું, તે ઉત્તમ કાર્ય છે; કેમકે, જીવો જીવિતની ઇચ્છા રાખે છે, માટે સઘલા દાનોમાં અન્નયદાન પ્રશંસા કરવા લાયક છે. ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—જે માણસ પરસ્ત્રીઓને માતાનીપેઠે જુએ છે, તથા પરદ્રવ્યને ઢેફાંનીપેઠે જુએ છે, તથા સર્વ પ્રાણીઓને વિષે જે પોતાના આત્માનીપેઠે જુએ છે; તેજ તત્ત્વથી જોનારો છે. ॥ ૧૧ ॥

અહિંસા સર્વજીવાનાં, સર્વજ્ઞૈઃ પરિજ્ઞાપિતા ॥

ઇદં હિ મૂલં ધર્મસ્ય, શેષસ્તસ્યાસ્તિ વિસ્તરઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—સર્વ જીવોપ્રતે દયા રાખવી, એમ સર્વજ્ઞોએ કહેલું છે, કેમકે, તે અહિંસાજ ધર્મનું મૂલ છે; અને બાકીનાં સત્યાદિક તો તેનો વિસ્તાર છે. ॥ ૧૨ ॥

અહિંસા પ્રથમં પ્રોક્તા, યસ્માત્સર્વજગત્પ્રિયા ॥

તસ્માત્સર્વપ્રયત્નેન, કર્તવ્યા સા વિચક્ષણૈઃ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—અહિંસા (દયા) સર્વથી પેહેલી કહેલી છે; કેમકે, તે સમસ્ત જગતને પ્રિય છે; માટે વિચક્ષણ પુરુષોએ સર્વ પ્રયત્ને કરીને તે દયાજ કરવી ॥ ૧૩ ॥

યથા મમ પ્રિયાઃ પ્રાણા,સ્તથા તસ્યાપિ દેહિનઃ ॥

ઇતિ મત્વા પ્રયત્નેન, ત્યાજ્યઃ પ્રાણિવધો બુધૈઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—જેમ મારા પ્રાણ મને વહાલા છે, તેમ તે પ્રાણીને પણ તેના પ્રાણ વહાલા છે; એમ માનીને પ્રયત્ન-પૂર્વક પંક્તિતોએ જીવહિંસાનો ત્યાગ કરવો ॥ ૧૪ ॥

મરિણ્યામીતિ યદ્દુઃખં, પુરુષસ્યેહ જાયતે ॥

શક્યસ્તેનાનુમાનેન, પરોઽપિ પરિરક્ષિતુમ ॥ ૧૫ ॥

સર્વસત્વેષુ યદ્દાન, મેકસત્વે ચ યા દયા ॥

સર્વદાનપ્રદાનાધિ, દયૈવૈકા પ્રશસ્યતે ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતે જે સુવર્ણ આદિકનું દાન આપવું, અને એક પ્રાણીપ્રતે દયા રાખવી! તેમાં પણ તે સર્વ પ્રાણીપ્રતે સુવર્ણ આદિકનાં દાનથી પણ એક પ્રાણી પ્રતેની દયા વધારે પ્રશંસવા લાયક છે. ॥ ૩૭ ॥

एकतः कांचनं मेरुं, बहुरत्नां वसुंधराम् ॥

एकस्य जीवितं दद्या, न च तुल्यं युधिष्ठिर ॥ ३८ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! એક વાજુથી સોનાનો મેરુ પર્વત તથા વહુરત્નવાલી પૃથ્વી આપે, અને એક પ્રાણીને જીવિતદાન આપે પણ તે વન્ને સરસા નથી. ૩૮

यूकामत्कुण्डंशादीन्, ये जंतुंस्तुदतस्तनुं ॥

पुत्रवत्परिरक्षन्ति, ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ३९ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! જે માણસો શરીરને પીઠા કરતા એવા પણ જુ, માંકડ તથા માંસ આદિકનું પુત્રની પેઠે રક્ષણ કરે છે, તે માણસો સ્વર્ગમાં જનારાઓ છે. ॥ ૩૯ ॥

न गंगा नच केदारं, न प्रयागं न पुष्करं ॥

न ज्ञानं नच होमश्च, न तपो न जपक्रिया ॥ ४० ॥

न ध्यानं नैव च स्नानं, न दानं नापि सत्क्रिया ॥

सर्वे ते निष्फला यांति, यस्तुमांसं प्रयच्छति ॥ ४१ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! જે માણસ માંસનું દાન આપે છે, તેની ગંગા, કેદારનાથ, પ્રયાગ પુષ્કર વિગેરેની

અર્થ-સોનાનો મેરૂ પર્વત આપે, અને સમસ્ત પૃથ્વીને આપે, અથવા રત્નથી ઝરેલો સમુદ્ર આપે, પણ તે અહિંસાની તુલ્ય આવતું નથી. ॥ ૧૯ ॥

યો યત્ર જાયતે જંતુઃ, સ તત્ર રમતે ચિરમ્ ॥

તતઃ સર્વેષુ જૂતેષુ, દયાં કુર્વંતિ સાધવઃ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ-જે પ્રાણી જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં લાંબા કાલસુધિ આનંદ મેલવે છે, તેથી ઉત્તમ માણસો સર્વ પ્રાણીઓપ્રતે દયા કરે છે. ॥ ૨૦ ॥

અમેધ્યમધ્યે કીટસ્ય, સુરેંદ્રસ્ય સુરાલયે ॥

સમાના જીવિતાકાંક્ષા, તુલ્યં મૃત્યુજયં ધ્યોઃ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ-વિષ્ટામાં રહેલા કીમાને, તથા દેવલોકમાં રહેલા ઇંદ્રને જીવિતની ઇચ્છા સરખીજ છે; અને વલી તેઓ બન્નેને મૃત્યુનો જય પણ તુલ્યજ છે. ॥ ૨૧ ॥

અહિંસા સર્વજીવાના, માજન્માપિહિ રોચ્યતે ॥

નિત્યમાત્મનો વિષયે, તસ્માત્ધ્યેયા પરેષ્વપિ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ-સર્વ જીવોને અહિંસા જન્મથી માંમીનેજ રૂચે છે, માટે પોતાને વિષે જેમ, તેમ પરને વિષે પણ પ્રાણીએ વર્તવું. ॥ ૨૨ ॥

જીવાનાં રક્ષણં શ્રેષ્ઠં, જીવા જીવિતકાંક્ષિણઃ ॥

તસ્માત્સમસ્તદાનાના, મન્નયદાનં પ્રશસ્યતે ॥ ૨૩ ॥

અર્થ-જીવોનું રક્ષણ કરવું, તે ઉત્તમ કાર્ય છે; કેમકે, જીવો જીવિતની ઇચ્છા રાખે છે, માટે સઘલા દાનોમાં અન્નયદાન પ્રશંસા કરવા લાયક છે. ॥ ૨૩ ॥

બ્રાહ્મણનું લક્ષણ શું છે ? તે જાણવાની મારી શ્ઠા છે,
માટે હે ઉત્તમ આચરણવાલા ! તે તમો મને કહો ? ૫૨
ત્યારે હવે જગવાન વિષ્ણુ તેને કહે છે.

હ્રમાઽદંત્રો દયા દાનં, સત્યં શીલં ધૃતિર્ઘૃણા ॥

— વિદ્યા વિજ્ઞાન માસ્તિક્ય, મેતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર ! હ્રમા, નિષ્કપટપણું, દયા, દાન,
સત્ય, શીલ, ધીરજ, લજ્જા, વિદ્યા, કલા તથા આસ્તિ-
કપણું, એટલાં બ્રાહ્મણનાં લક્ષણો છે. ॥ ૫૩ ॥

સત્યં બ્રહ્મ તપો બ્રહ્મ, બ્રહ્મ ચૈઙ્ગિયનિગ્રહઃ ॥

સર્વજૂતદયા બ્રહ્મ, એતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—સત્ય, તપ, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, તથા સર્વ
પ્રાણીઓમાંં દયા, એ ચારે બ્રહ્મ કહેવાય છે, અને
તેજ બ્રાહ્મણનું લક્ષણ છે. ॥ ૫૪ ॥

શૂદ્રોઽપિ શીલસંપન્નો, ગુણવાન્ બ્રાહ્મણો મતઃ ॥

બ્રાહ્મણોઽપિક્રિયાહીનઃ શૂદ્રાદપ્યધમો જ્ઞવેત્ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર ! જાતિએ કરીને શૂદ્ર હોય
પણ તે જો શીલયુક્ત તથા ગુણવાન હોય, તો તેને
બ્રાહ્મણ માનેલો છે, અને જાતિથી જે બ્રાહ્મણ હોય,
પણ જે શીલ આદિક ક્રિયાથી હીન હોય, તે શૂદ્ર
થકી પણ મહા અધમ થાય છે. ॥ ૫૫ ॥

સર્વજાતિષુ ચાંમ્રાલાઃ, સર્વજાતિષુ બ્રાહ્મણાઃ ॥

બ્રાહ્મણેષ્વપિ ચાંમ્રાલા, શ્રાંમ્રાલેષ્વપિ બ્રાહ્મણાઃ ॥ ૫૬ ॥

सर्व प्राणीओ प्रते अजयदान आपे ठे, ते दान सर्वथी श्रेष्ठ गणाय ठे. ॥ १८ ॥

कस्त्विजानां सहस्रंतु, यो विजेन्यः प्रयच्छति ॥

एकस्य जीवितं दद्यात्, कदां नाप्यतिषोरुशीम् ॥ १९ ॥

अर्थ—जे माणस ब्राह्मणो प्रते हजारो हाथीओनुं दान आपे ठे, ते पण शुं हिसाबमां ठे ? केमके, जे माणस एकज प्राणीप्रते जीवितदान आपे ठे, तेनी साथे ते सोलमे हिसे पण नथी. ॥ १९ ॥

ततो ज्येष्ठरो धर्मः, कश्चिदन्यो न जूतले ॥

प्राणिनां जयजीताना, मज्जयं यत्प्रदीयते ॥ २० ॥

अर्थ—माटे हें युधिष्ठिर!! जयजीत थएला प्राणी ओने जे अजयदान आपवुं, तेथी वधारे बीजो कोइ पण धर्म आ पृथ्वीपर नथी. ॥ २० ॥

वरमेकस्य सत्वस्य, दद्यादजयदक्षिणाम् ॥

नतु विप्रसहस्रेन्यो, गोसहस्रमलंकृतम् ॥ २१ ॥

अर्थ—वही हे युधिष्ठिर!! एक प्राणी प्रते अजय-दाननी दक्षिणा देवी ते श्रेष्ठ ठे, पण हजारो ब्राह्मणो-प्रते, आजूषणयुक्त हजारो गायो देवी ते श्रेष्ठ नथी. २१

अजयं सर्वसत्वेन्यो, यो ददाति दयापरः ॥

तस्य देहवियुक्तस्य, जयं नास्ति कुतस्तनः ॥ २२ ॥

अर्थ—जे माणस सर्व प्राणीओ प्रते, दयामां तत्पर थयो थको अजयदान आपे ठे, ते माणसने मृत्यु बाद पण कोइ जगोए जय प्राप्त थतो नथी. ॥ २२ ॥

અર્થ—વલી જેઓ મૈથુન સેવતા નથી, તથા બ્રહ્મચર્ય રૂપી દૃઢવ્રતને પાલે છે, એવા ઉત્તમ આચરણવાળા બ્રાહ્મણો સંસારરૂપી સમુદ્રનાં પારને પામે છે. ॥૬૮॥

હલકર્ષણકર્માણિ, यस્ય વિપ્રસ્ય વર્તતે ॥

સ નહિ બ્રાહ્મણઃ પ્રોક્તઃ, કિં તુ શૂદ્રો યુધિષ્ઠિર ॥ ૬૯ ॥

અર્થ—જે બ્રાહ્મણને હલ આદિક સ્વેતીનું કાર્ય હોય છે, તેને બ્રાહ્મણ કહેલો નથી, પણ હે યુધિષ્ઠર!! તેને તો શૂદ્ર કહેલો છે. ॥ ૬૯ ॥

હિંસકોઽનૃતવાદી ચ, ચૌર્યોપરતશ્ચ યઃ ॥

પરદારોપસેવી ચ, સર્વે તે પતિતા વિજાઃ ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—હિંસા કરનાર, જૂઠાબોલો, ચોરીમાં રક્ત, તથા જે પરસ્ત્રીને સેવનારો છે, એવા સઘલા બ્રાહ્મણોને વટલેલા જાણવા. ॥ ૭૦ ॥

સ્વાધ્યાયહીના વૃષલાઃ, પરકર્મોપજીવિનઃ ॥

આકાશગામિનો વિપ્રાઃ સર્વજાતિષુ નિંદિતાઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—સ્વાધ્યાયથી હીન, વાયલા, તથા પારકી ચાકરી કરીને આજીવિકા ચલાવનારા, અને આકાશગમન કરનારા એવા બ્રાહ્મણો સર્વે જાતિઓમાં નિંદાયેલા છે. ॥ ૭૧ ॥

ગોવિક્રયાસ્તુ યે વિપ્રા, જ્ઞેયાસ્તે માતૃવિક્રયાઃ ॥

તૈર્હિ દેવાશ્ચ વેદાશ્ચ, વિક્રીતા નાત્ર સંશયઃ ॥ ૭૨ ॥

સર્વસત્વેષુ યદ્દાન, મેકસત્વે ચ યા દયા ॥

સર્વદાનપ્રદાનાધિ, દર્યૈવૈકા પ્રશસ્યતે ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતે જે સુવર્ણ આદિકનું દાન આપવું, અને એક પ્રાણીપ્રતે દયા રાખવી! તેમાં પણ તે સર્વ પ્રાણીપ્રતે સુવર્ણ આદિકનાં દાનથી પણ એક પ્રાણી પ્રતેની દયા વધારે પ્રશંસવા લાયક છે. ॥ ૩૭ ॥

एकतः कांचनं मेरुं, बहुरत्नां वसुंधराम् ॥

एकस्य जीवितं दद्या, न च तुल्यं युधिष्ठिर ॥ ३८ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! એક વાજુથી સોનાનો મેરુ પર્વત તથા વહુરત્નવાલી પૃથ્વી આપે, અને એક પ્રાણીને જીવિતદાન આપે પણ તે વન્ને સરસા નથી. ૩૮

यूकामत्कुण्डंशादीन्, ये जंतुंस्तुदतस्तनुं ॥

पुत्रवत्परिरक्षन्ति, ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ३९ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! જે માણસો શરીરને પીઠા કરતા એવા પણ જુ, માંકડ તથા કાંસ આદિકનું પુત્રની પેઠે રક્ષણ કરે છે, તે માણસો સ્વર્ગમાં જનારાઓ છે. ॥ ૩૯ ॥

न गंगा नच केदारं, न प्रयागं न पुष्करं ॥

न ज्ञानं नच होमश्च, न तपो न जपक्रिया ॥ ४० ॥

न ध्यानं नैव च स्नानं, न दानं नापि सत्क्रिया ॥

सर्वे ते निष्फला यांति, यस्तुमांसं प्रयच्छति ॥ ४१ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! જે માણસ માંસનું દાન આપે છે, તેની ગંગા, કેદારનાથ, પ્રયાગ પુષ્કર વિગેરેની

રાજપરિગ્રહદગ્ધાનાં, બ્રાહ્મણાનાં યુધિષ્ઠિર ॥

સદિતાનામિવ વીજાનાં, પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર ! રાજાનાં પરિગ્રહથી દગ્ધ
અણ્ણા એવા જે બ્રાહ્મણો, તેઓનો સહેલા વીજની
પેઠે પુનર્જન્મ પણ હોતો નથી. ॥ ૫૪ ॥

હવે મહાત્મારતનાં શાંતિપર્વમાં કહેલું

બ્રહ્મચર્યનું વર્ણન કરેલે.

વ્રહ્મચર્યં જ્ઞવેન્મૂલં, સર્વેષાં વ્રહ્મચારિણામ્ ॥

વ્રહ્મચર્યસ્ય જંગેન, વ્રતાઃ સર્વે નિરર્થકાઃ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર !! સઘલા બ્રહ્મચારીઓનું, બ્રહ્મચર્ય
મૂલ છે, માટે બ્રહ્મચર્યનાં જંગે કરીને સઘલા વ્રતો
નિરર્થક છે. ॥ ૫૫ ॥

તાંબૂલં સૂક્ષ્મવસ્ત્રાણિ, સ્ત્રીકથેન્દ્રિયપોષણમ્ ॥

દિવા નિદ્રા સદા ક્રોધો, વ્રતિનાં પતિતાનિ ષટ્ ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—તાંબૂલ, સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર, સ્ત્રીઓની કથા, ઇન્દ્રિયોનું
પોષણ, દિવસે નિદ્રા, તથા હમેશાંનો ક્રોધ, એ છ વાવતો
વ્રતિઓનાં વ્રતને જંગ કરાવનારી છે. ॥ ૫૬ ॥

સુખશય્યાસનં વસ્ત્રં, તાંબૂલં સ્નાનમર્દનમ્ ॥

દંતકાષ્ઠં સુગંધં ચ, વ્રહ્મચર્યસ્ય દૂષણમ્ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—કોમલ શય્યા અને આસન તથા વસ્ત્ર, તાંબૂલ,
સ્નાન, મર્દન, દાતણ અને સુગંધિ, એટલી વાવતો
બ્રહ્મચર્યને દૂષણ કરનારી છે. ॥ ૫૭ ॥

અર્થ-માંસને પુત્રસમાન જાણીને, સર્વ પ્રાણીઓનાં માંસનો ત્યાગ કરવો, કેમકે, અગાઉ પણ ઋષિઓએ દયા અને દાનની શુદ્ધિ માટે તે તજેલું છે. ॥ ૪૪ ॥

ન ગ્રાહ્યાનિ ન દેયાનિ, ષડ્ વસ્તૂનિ ચ પંક્તિૈઃ ॥

અગ્નિર્મધુ વિષં શસ્ત્રં, મદ્યં માંસં તથૈવચ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ-અગ્નિ, મધ, વિષ, શસ્ત્ર, મદિરા અને માંસ એ ઠ વસ્તુઓ પંક્તિઓ ગ્રહણ કરવી નહીં, તેમ જોડને દેવી પણ નહીં. ॥ ૪૫ ॥

યાવંતિ પશુરોમાણિ, પશુગાત્રેષુ ઝારત ॥

તાવદ્વર્ષસહસ્રાણિ, પચ્યંતે પશુઘાતકાઃ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ-વલી હે ઝારત ! પશુનાં શરીર પર જેટલાં રૂવાં હોય છે, તેટલા હજાર વર્ષો સુધી પશુહિંસા કરનારાઓ પકાવાય છે. ॥ ૪૬ ॥

આકાશગામિનો વિપ્રાઃ, પતિતા માંસઞ્જઘ્ણાત્ ॥

વિપ્રાણાં પતનં દૃષ્ટ્વા, તસ્માન્માંસં ન ઞ્જઘ્ણેત્ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ-વલી હે યુધિષ્ઠર ! આકાશમાં ગમન કરનારા એવા પણ બ્રાહ્મણો માંસ ઞ્જઘ્ણથી પતિત થઈ જાય છે, માટે એવી રીતે બ્રાહ્મણોનું પતન જોડને, માંસ ઞ્જઘ્ણ કરવું નહીં. ॥ ૪૭ ॥

ઘાતકશ્ચાનુમંતા ચ, ઞ્જઘ્ણકઃ ક્રયવિક્રયી ॥

લિપ્યંતે પ્રાણિઘાતેન, પંચાપ્યેતે યુધિષ્ઠિર ॥ ૪૮ ॥

અર્થ-વલી હે યુધિષ્ઠર ! પ્રાણીની ઘાત કરનાર, તથા પ્રાણીઘાતની આજ્ઞા આપનાર, માંસનું ઞ્જઘ્ણ

અર્થ:-દ્વમા છે તે શાંતિ, શસ્ત્ર, કલ્યાણ, ધીરજ, ધન, ચિત્ત, રક્ષા અને બલ છે. ॥ ૧૦૧ ॥

દ્વમા નાથઃ દ્વમા ત્રાતા, દ્વમા માતા દ્વમા સુહૃદ્ ॥

દ્વમા લબ્ધિઃ દ્વમાલક્ષ્મીઃ, દ્વમા શોભા દ્વમા શુભમ્ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ:-દ્વમા છે તે, સ્વામી, રક્ષણકરનાર, માતા, મિત્ર, લબ્ધિ, લક્ષ્મી, શોભા અને શ્રેય છે. ॥ ૧૦૨ ॥

દ્વમા શ્લાઘા દ્વમા ચારઃ, દ્વમા કીર્તિઃ દ્વમા યશઃ ॥

દ્વમા સત્યં ચ શૌચં ચ, દ્વમા તેજઃ દ્વમા રતિઃ ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થ:-દ્વમા છે તે, પ્રશંસા, આચાર કીર્તિ, યશ, સત્ય, પવિત્રતા, તેજ અને મોજશોક છે. ॥ ૧૦૩ ॥

દ્વમા શ્રેયઃ દ્વમા પૂજા, દ્વમા દેવઃ દ્વમા હિતમ્ ॥

દ્વમા દાનં પવિત્રં ચ, દ્વમા માંગલ્યમુત્તમમ્ ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ:-દ્વમા છે તે, કલ્યાણ, પૂજા, દેવ, હિત, પવિત્ર દાન તથા ઉત્તમ માંગલ્ય છે. ॥ ૧૦૪ ॥

હાંતિતુલ્યં તપો નાસ્તિ, ન સંતોષાત્પરં સુખમ્ ॥

ન મૈત્રીસદૃશં દાનં, નાસ્તિ ધર્મો દયાસમઃ ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ-વહ્ની હે યુધિષ્ઠર! દ્વમા સમાન કોદ્દતપ નથી, સંતોષથી વીજું ઉત્તમ સુખ નથી, મિત્રાઈ સમાન વીજું દાન નથી, અને દયા સમાન વીજો ધર્મ નથી. ॥ ૧૦૫ ॥

કામક્રોધાદિસહિતઃ, કિમરણ્યૈઃ કરિષ્યતિ ॥

અથવા વિનિર્જિત્યૈતૌ, કિમરણ્યૈઃ કરિષ્યતિ ॥ ૧૦૬ ॥

બ્રાહ્મણનું લક્ષણ શું છે ? તે જાણવાની મારી શ્ઠા છે,
માટે હે ઉત્તમ આચરણવાલા ! તે તમો મને કહો ? ૫૨
ત્યારે હવે જગવાન વિષ્ણુ તેને કહે છે.

હ્રમાઽદંત્રો દયા દાનં, સત્યં શીલં ધૃતિર્ઘૃણા ॥

— વિદ્યા વિજ્ઞાન માસ્તિક્થ, મેતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર ! હ્રમા, નિષ્કપટપણું, દયા, દાન,
સત્ય, શીલ, ધીરજ, લજ્જા, વિદ્યા, કલા તથા આસ્તિ-
કપણું, એટલાં બ્રાહ્મણનાં લક્ષણો છે. ॥ ૫૩ ॥

સત્યં બ્રહ્મ તપો બ્રહ્મ, બ્રહ્મ ચૈઞ્ચિનિગ્રહઃ ॥

સર્વજૂતદયા બ્રહ્મ, એતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—સત્ય, તપ, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, તથા સર્વ
પ્રાણીઓમાંં દયા, એ ચારે બ્રહ્મ કહેવાય છે, અને
તેજ બ્રાહ્મણનું લક્ષણ છે. ॥ ૫૪ ॥

શૂદ્રોઽપિ શીલસંપન્નો, ગુણવાન્ બ્રાહ્મણો મતઃ ॥

બ્રાહ્મણોઽપિક્રિયાહીનઃ શૂદ્રાદપ્યધમો જ્ઞવેત્ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર ! જાતિએ કરીને શૂદ્ર હોય
પણ તે જો શીલયુક્ત તથા ગુણવાન હોય, તો તેને
બ્રાહ્મણ માનેલો છે, અને જાતિથી જે બ્રાહ્મણ હોય,
પણ જે શીલ આદિક ક્રિયાથી હીન હોય, તે શૂદ્ર
થકી પણ મહા અધમ થાય છે. ॥ ૫૫ ॥

સર્વજાતિષુ ચાંમ્રાલાઃ, સર્વજાતિષુ બ્રાહ્મણાઃ ॥

બ્રાહ્મણેષ્વપિ ચાંમ્રાલા, શ્રાંમ્રાલેષ્વપિ બ્રાહ્મણાઃ ॥ ૫૬ ॥

हवे तीर्थनो अधिकार कहे ठे.

सत्यं तीर्थं तपस्तीर्थं, तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥

सर्वभूतदया तीर्थं, एतत्तीर्थस्य लक्षणम् ॥ ११८ ॥

अर्थ—सत्य, तप, इंद्रियोनो निग्रह तथा सर्व प्राणी-
ओ प्रते दया, ए तीर्थ ठे, अने तेज तीर्थनुं लक्षण ठे.

आत्मानदी संयमतोयपूर्णा ॥

सत्यावहा शीलतटा दयोर्मिः ॥

तत्राग्निषेकं कुरु पांडुपुत्र ॥

न वारिणा शुद्ध्यति चांतरात्मा ॥ ११९ ॥

अर्थ—संयमरूपी पाणीथी जरेदी, सत्यने धारण
करनारी, शीलरूपी कांठावाली तथा दयारूपी मो-
जांवाली एवी आत्मरूपी नदीमां, हे पांडुपुत्र ! तुं
अग्निषेक कर ? केमके केवल पाणीथी कंइ अंतरा-
त्मा शुद्ध थतो नथी. ॥ ११९ ॥

चित्तमंतर्गतं दुष्टं, तीर्थस्नानेन शुद्ध्यति ॥

शतशोऽपि जलैर्धौतं, सुराज्जांरुमिवाशुचि ॥ १२० ॥

अर्थ—अंतरमां दुष्ट थएलुं एवुं जे चित्त ते तीर्थनां
स्नानोथी कंइ शुद्ध थतु नथी, केमके सेंकरो वखत
पाणीथीधोएलो एवो मद्यनो घरो अपवित्रज रहे ठे.

मृदोजारसहस्रेण, जलकुंजशतेन च ॥

न शुद्ध्यति दुराचाराः, स्नानतीर्थशतैरपि ॥ १२१ ॥

અર્થ—જે બ્રાહ્મણો સ્ત્રીની જંઘા અને સાથલોને સ્પર્શ કરીને રહેલા છે, તથા જેઓ વિષયસુખમાં લોહુપી થઈને પડેલા છે, અને જેઓ પોતાનાં આચરણોથી ત્રિષ્ટ થઈલા છે, તેઓને પણ હે યુધિષ્ઠર! શુદ્ધ જાણવા-૬૦

યસ્તુ રક્તેષુ દંતેષુ, વેદમુચ્ચરતે દ્વિજઃ ॥

અમેઘ્યં તસ્ય જિહ્વાગ્રે, સૂતકં ચ દિને દિને ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! જે બ્રાહ્મણ, પોતાનાં દાંતો અલતા આદિકથી રંગીને વેદનો ઉચ્ચાર કરે છે, તેની જીઝનાં અગ્ર જાગપર વિષ્ટા જાણવી, તથા તેને દિન દિનપ્રતે સૂતક આવે છે. ॥ ૬૧ ॥

હસ્તતલપ્રમાણાં તુ, યો ઝૂમિં કર્ષતિ દ્વિજઃ ॥

નશ્યતે તસ્ય બ્રહ્મત્વં, શૂદ્રત્વં ત્વજિજાયતે ॥ ૬૨ ॥

અર્થ—જે બ્રાહ્મણ હાથનાં તલીઆં જેટલી પણ ઝૂમિને છેડે છે, તેનું બ્રહ્મપણું નાશ પામે છે, તથા તેને શુદ્રપણું પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૬૨ ॥

કૃષિવાણિજ્યગોરક્ષાં, રાજસેવાં તથાધમામ્ ॥

યે બ્રાહ્મણાઃ પ્રકુર્વંતિ, વૃષલાસ્તે ન સંશયઃ ॥ ૬૩ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! જે બ્રાહ્મણો ખેતી, વેપાર રાજ્ય, તથા અધમ એવી રાજસેવા કરે છે, તે બ્રાહ્મણોને નીચ શુદ્ધ જાણવા, તેમાં સંશય નથી. ॥ ૬૩ ॥

યદ્વત્કાષ્ટમયો હસ્તી, યદ્વત્ચર્મમયો મૃગઃ ॥

બ્રાહ્મણસ્તુ ક્રિયાહીન, સ્વયસ્તે નામધારકાઃ ॥ ૬૪ ॥

અગાધે વિમલે શુદ્ધે, સત્યશીલસમે હૃદિ ॥
જ્ઞાતવ્યં જંગમં તીર્થં, જ્ઞાનાર્જવદયાપરૈઃ ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ—અગાધ, નિર્મલ, શુદ્ધ, તથા સત્ય, શીલ અને
સમતારૂપ હૃદય હોતે ઠતે, જ્ઞાન, આર્જવ, અને દયામાં
તત્પર થએલા માણસોએ જંગમ તીર્થ જાણવું. ॥ ૧૩૪ ॥

આચારવસ્ત્રાંતરંગાલિતેન ।
સત્યપ્રયત્નદ્વમશીતલેન ॥
જ્ઞાનાંબુના સ્નાતિ ચ યો હિ નિત્યં ।
કિં તસ્ય જ્ઞ્યાત્સલિલેન કૃત્યમ્ ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ—આચારરૂપી વસ્ત્રથી ગાંલેલા, તથા સત્યનો
પ્રયત્ન અને દ્વમાથી શીતલ થએલા એવા જ્ઞાનરૂપી
પાણીથી જે હમેશાં સ્નાન કરેઢે, તેને જલના સ્નાનનું શું
પ્રયોજન ઢે? (અર્થાત્ કંઈ પ્રયોજન નથી.) ॥ ૧૩૫ ॥

इदं तीर्थमिदं तीर्थं, ये त्रमन्ति तमोवृताः ॥
येषां नाम्ना च तीर्थं हि, तेषां तीर्थं निरर्थकम् ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ—આ તીર્થ, આ તીર્થ, એવી રીતે જે માણસો
અજ્ઞાનથી આઢાદિત થયા થકા તીર્થોમાં ઝમે ઢે,
તથા જેઓને ફક્ત નામરૂપજ તીર્થ ઢે, તેઓનું તીર્થ
નિરર્થક ઢે. ॥ ૧૩૬ ॥

न मृत्तिका नैव जलं, नाप्यग्निः कर्मशोधनम् ॥
शोधयन्ति बुधाः कर्म, ज्ञानध्यानतपोजलैः ॥ ૧૩૭ ॥

अर्थ—बली जेओ मैथुन सेवता नथी, तथा ब्रह्मचर्य
रूपी दृढव्रतने पाले ठे, एवा उत्तम आचरणवाला
ब्राह्मणो संसाररूपी समुद्रनां पारने पामे ठे. ॥६८॥

हलकर्षणकर्माणि, यस्य विप्रस्य वर्तते ॥

स नहि ब्राह्मणः प्रोक्तः, किं तु शूद्रो युधिष्ठिर ॥ ६९ ॥

अर्थ—जे ब्राह्मणने हल आदिक खेतीनुं कार्य होय
ठे, तेने ब्राह्मण कहेलो नथी, पण हे युधिष्ठिर!!
तेने तो शूद्र कहेलो ठे. ॥ ६९ ॥

हिंसकोऽनृतवादी च, चौर्योपरतश्च यः ॥

परदारोपसेवी च, सर्वे ते पतिता विजाः ॥ ७० ॥

अर्थ—हिंसा करनार, जूठाबोलो, चोरीमां रक्त,
तथा जे परस्त्रीने सेवनारो ठे, एवा सघला ब्राह्म-
णोने वटवेलो जाणवा. ॥ ७० ॥

स्वाध्यायहीना वृषदाः, परकर्मोपजीविनः ॥

आकाशगामिनो विप्राः सर्वजातिषु निंदिताः ॥ ७१ ॥

अर्थ—स्वाध्यायथी हीन, वायला, तथा पारकी
चाकरी करीने आजीविका चलावनारा, अने आ-
काशगमन करनारा एवा ब्राह्मणो सर्वे जातिओमां
निंदायेला ठे. ॥ ७१ ॥

गोविक्रयास्तु ये विप्रा, ज्ञेयास्ते मातृविक्रयाः ॥

तैर्हि देवाश्च वेदाश्च, विक्रीता नात्र संशयः ॥ ७२ ॥

अर्थ—सुशुकीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा शुक्र
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
पण जातिनुं कइ कारण नथी. ॥ १४८ ॥

मंरुकीगर्जसंजुतो, मांरुथश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात- स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १४९ ॥

अर्थ—डेरुकीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा मांरुथ
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
पण जातिनुं कइ कारण नथी. ॥ १४९ ॥

उर्वशीगर्जसंजुतो, वशिष्ठश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात- स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १५० ॥

अर्थ—उर्वशीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा वशिष्ठ
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया माटे तेमां
जातिनुं कइ कारण नथी. ॥ १५० ॥

अरणीगर्जसंजुतः, कवितश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात- स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १५१ ॥

अर्थ—अरणीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा कवित
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
पण जातिनुं कइ कारण नथी. ॥ १५१ ॥

न तेषां ब्राह्मणी माता, संस्कारश्च न विद्यते ॥

तपसा ब्राह्मणा जाता, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १५२ ॥

अर्थ—हे युधिष्ठिर!! एवी रीते ते ऋषिओनी
माताओ ब्राह्मणी नहोती, तथा तेमने संस्कार पण

અર્થ—વલી તેવો બ્રાહ્મણ વાર જન્મો સુધિ ગધેમો
થાય છે, સાઠ જન્મો સુધિ મુક્કર થાય છે, તથા સીત્તેર
જન્મો સુધિ કુતરો થાય છે, એમ મનુરૂષિએ પણ
કહેલું છે. ॥ ૭૬ ॥

અહિંસાસત્યમસ્તેયં, બ્રહ્મચર્યાપરિગ્રહી ॥

કામક્રોધનિવૃત્તસ્તુ, બ્રાહ્મણઃ સ યુધિષ્ઠિર ॥ ૭૭ ॥

અર્થ—અહિંસા (દયા) કરનારો, સત્ય બોલનારો
ચોરી નહીં કરનારો, બ્રહ્મચારી, પરિગ્રહ નહીં રાખનારો,
અને કામક્રોધથી નિવૃત્ત થયેલો, એવો માણસ, હે
યુધિષ્ઠર!! બ્રાહ્મણ કહેવાય છે. ॥ ૭૭ ॥

સત્યં નાસ્તિ તપો નાસ્તિ, નાસ્તિ ચૈન્દ્રિયનિગ્રહઃ ॥

સર્વજૂતદયા નાસ્તિ, એતચ્ચાંન્નાલલક્ષણમ્ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! જ્યાં સત્ય ન હોય, તપ
ન હોય, ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ ન હોય, તથા સર્વ પ્રાણીઓ
પ્રતે દયા ન હોય, તે ચાંમલનું લક્ષણ છે. ॥ ૭૮ ॥

યે હાંતિ દાતાઃ શ્રુતિપૂર્ણકર્ણા ।

જિતેન્દ્રિયાઃ પ્રાણિવધે નિવૃત્તાઃ ॥

પરિગ્રહે સંકુચિતાગ્રહસ્તા-

સ્તે બ્રાહ્મણાસ્તારયિતું સમર્થાઃ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ—જે બ્રાહ્મણો દાતાનાં દેનારા, તથા શ્રુતિથી પૂર્ણ
થયેલ છે કાન જેઓનાં એવા, તથા જીવહિંસાથી નિવૃત્ત

सर्वजीवदयार्थं तु, ये न हिंसन्ति प्राणिनः ॥

निश्चिता धर्मसंयुक्तास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ १६५ ॥

अर्थ—सर्व जीवोनी दया माटे जे माणसो प्राणी-
ओसी हिंसां करता नथी, एवा धर्मीष्ट माणसो ख-
रेखर स्वर्गमां गमन करेते. ॥ १६५ ॥

पृथिवी रत्नसंपूर्णा, ब्राह्मणेन्यः प्रयच्छति ॥

एकस्य जीवितं दद्यात्, फलेन न समं जवेत् ॥ १६६ ॥

अर्थ—रत्नोथी जरेली पृथ्वी ब्राह्मणो प्रते आपे,
अने एक जीवने जीवितदान आपे, ते बत्तेनुं तुल्य फल
नथी, अर्थात् जीवितदान सर्वथी श्रेष्ठ ठे. ॥ १६६ ॥

जंबूद्वीपं सरलं तु, दद्यान्मेरुं सकांचनं ॥

यस्य जीवदया नास्ति, तस्य सर्वं निरर्थकम् ॥ १६७ ॥

अर्थ—रत्नसहित जंबूद्वीप, तथा सुवर्ण सहित
मेरु पर्वतनुं दान आपे, पण जेने जीवदया नथी, तेनुं
ते सघलुं निरर्थकज ठे. ॥ १६७ ॥

अस्मिन् वसति रुद्रश्च, मांसे वसति केशवः ॥

शुक्रे वसति ब्रह्मा च, तस्मान्मांसं न जहयेत् ॥ १६८ ॥

अर्थ—हामका मांशीव, मांसमां विष्णु, तथा शुक्रमां
ब्रह्मा वसे ठे, माटे मांसजहण करवुं नहीं. ॥ १६८ ॥

तिलसर्षपमात्रं तु, मांसं यो जहयेन्नरः ॥

स नियमान्नरकं याति, यावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ १६९ ॥

રાજપરિગ્રહદગ્ધાનાં, બ્રાહ્મણાનાં યુધિષ્ઠિર ॥

સદિતાનામિવ વીજાનાં, પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર ! રાજાનાં પરિગ્રહથી દગ્ધ

અણ્ણા એવા જે બ્રાહ્મણો, તેઓનો સહેલા વીજની
પેઠે પુનર્જન્મ પણ હોતો નથી. ॥ ૫૪ ॥

હવે મહાત્મારતનાં શાંતિપર્વમાં કહેલું

બ્રહ્મચર્યનું વર્ણન કરેલે.

વ્રહ્મચર્યં જ્ઞવેન્મૂલં, સર્વેષાં વ્રહ્મચારિણામ્ ॥

વ્રહ્મચર્યસ્ય જંગેન, વ્રતાઃ સર્વે નિરર્થકાઃ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર !! સઘલા બ્રહ્મચારીઓનું, બ્રહ્મચર્ય
મૂલ છે, માટે બ્રહ્મચર્યનાં જંગે કરીને સઘલા વ્રતો
નિરર્થક છે. ॥ ૫૫ ॥

તાંબૂલં સૂદ્ધમવસ્ત્રાણિ, સ્ત્રીકથેન્દ્રિયપોષણમ્ ॥

દિવા નિદ્રા સદા ક્રોધો, વ્રતિનાં પતિતાનિ ષટ્ ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—તાંબૂલ, સૂદ્ધ વસ્ત્ર, સ્ત્રીઓની કથા, ઇન્દ્રિયોનું
પોષણ, દિવસે નિદ્રા, તથા હમેશાંનો ક્રોધ, એ છ વાવતો
વ્રતિઓનાં વ્રતને જંગ કરાવનારી છે. ॥ ૫૬ ॥

સુખશય્યાસનં વસ્ત્રં, તાંબૂલં સ્નાનમર્દનમ્ ॥

દંતકાષ્ઠં સુગંધં ચ, વ્રહ્મચર્યસ્ય દૂષણમ્ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—કોમલ શય્યા અને આસન તથા વસ્ત્ર, તાંબૂલ,
સ્નાન, મર્દન, દાતણ અને સુગંધિ, એટલી વાવતો
બ્રહ્મચર્યને દૂષણ કરનારી છે. ॥ ૫૭ ॥

ब्राह्मणनां जाणवां; एवी रीतनां पाचे लक्ष्णोथी जे युक्त
होय, तेने हे युधिष्ठिर! हुं महान ब्राह्मण मानुं बुं, अने
तेथी जेथो उलटी रीतनां, तेथोने हुं शुद्र मानुं बुं.

रक्तीज्वंति तोयानि, अन्नानि पिशितानि च ॥

रात्रौ नोजनसक्तस्य, ग्रासेन मांसजङ्घणम् ॥ १७३ ॥

अर्थ—वली हे युधिष्ठिर! रात्रिने विषे पाणी रुधिर
सरखां होय ठे, तथा अन्न मांससमान होय ठे, माटे
रात्रिनोजन करनारने मांसजङ्घणनुं पाप लागे ठे.

शुश्रूषणपरा मूर्खा, नीचकर्मोपजीविनः ॥

सदा सर्वकलाहीनाः, शूजास्ते सर्वजातिषु ॥ १७४ ॥

अर्थ—चाकरी करनारा, मूर्ख, नीच कार्य करी आजी-
विका चलावनारा, तथा हमेशां सर्व कलाओथी हीन
एवा शुद्रो पण सर्व जातिओमां होय ठे. ॥ १७४ ॥

क्रूराश्चंदाश्च पापाश्च, परद्रव्यापहारिणः ॥

निर्दयाः सर्वचूतेषु, चांदाः सर्वजातिषु ॥ १७५ ॥

अर्थ—क्रूर, नयंकर, पापी, परनुं द्रव्य हरनारा सर्व
प्राणीओप्रते निर्दय, एवा चांदो पण सर्व जाति-
ओमां होय ठे. ॥ १७५ ॥

येषां जपस्तपः शौचं, द्वातिर्मुक्तिर्दयादमः ॥

तै रायुःक्षये वत्स. ब्रह्मस्थानं विधीयते ॥ १७६ ॥

અર્થ—જે ઉત્તમ બ્રાહ્મણો નિષ્ઠા સહિત બ્રહ્મચર્ય પાલે છે, તેઓ દેવોને પણ પૂજનીક થાય છે, તથા તેઓ પવિત્ર મંગલરૂપ છે. ॥ ૯૩ ॥

શીલાનામુત્તમં શીલં, વ્રતાનામુત્તમં વ્રતમ્ ॥

ધ્યાનાનામુત્તમં ધ્યાનં, બ્રહ્મચર્યં સુરક્ષિતમ્ ॥ ૯૪ ॥

અર્થ—ઉત્તમ રીતે પાલેલું બ્રહ્મચર્ય, સઘલાં શીલોમાં ઉત્તમ શીલ છે, તથા સઘલાં વ્રતોમાં ઉત્તમ વ્રત છે, અને સઘલાં ધ્યાનોમાં ઉત્તમ ધ્યાન છે. ॥ ૯૪ ॥

પુત્રદારકુટુંબેષુ, સક્તાઃ સીદંતિ જંતવઃ ॥

સરઃપંકાર્ણવે મગ્ના, જીર્ણવીર્યા ગજા ઇવ ॥ ૯૫ ॥

અર્થ—પુત્ર, સ્ત્રી અને કુટુંબને વિષે આસક્ત થઈ એવા જંતુઓ, તલાવનાં કાદવરૂપી સમુદ્રમાં બુડેલા, તથા જીર્ણ થઈ છે વીર્ય જેઓનું એવા હાથીઓની પેઠે ડુઃખ પામે છે. ॥ ૯૫ ॥

હવે તેજ શાંતિપર્વમાં વર્ણવેલું ક્રોધનું

સ્વરૂપ કહે છે.

ક્રોધઃ પરિતાપકરઃ, સર્વસ્યોદ્દેગકારકઃ ॥

ક્રોધો વૈરાનુષંગીકઃ, ક્રોધઃ સુગતિનાશકઃ ॥ ૯૬ ॥

અર્થ—ક્રોધ છે તે, સર્વને પરિતાપ, તથા ઉદ્દેગ કરનારો છે, વહી તે વૈર કરાવનારો, તથા સુગતિને નાશ કરનારો છે. ॥ ૯૬ ॥

યસ્મિન્ ગૃહે ધ્રુવં કંદ-મૂલકં: પચ્યતે જનૈઃ ॥

શ્મશાનતુલ્યં તદ્દેશ્મ, પિતૃજિઃ પરિવર્જિતમ્ ॥ ૧૯૯ ॥

અર્થ-જે ઘરમાં માણસો કંદમૂલ પકાવે છે, તે ઘરને શ્મશાન સરખું જાણવું, અને તેવું ઘર પિતૃઓ-થી પણ વર્જાણું હોય છે. ॥ ૧૯૯ ॥

યસ્તુ વૃંતાકકાલિંગ-તલકાલાંબુજઢકઃ

અંતકાલે સ મૂઢાત્મા, નરકંગો યુધિષ્ઠિર ॥ ૨૦૦ ॥

અર્થ:-જે માણસ વૈતાક (રીંગણાં) કાલિંગ, તલ, અને કાલાંબુને જઢાણ કરનારો છે, તે મૂઢ માણસ, હે યુધિષ્ઠર! અંતકાલે નરકમાં ગમન કરે છે. ॥ ૨૦૦ ॥

इत्याचार्य श्री जयशेखरसूरिणोद्धृतो धर्म-

सर्वस्वाधिकारः समाप्तः

અર્થ:-હમા ઠે તે શાંતિ, શસ્ત્ર, કલ્યાણ, ધીરજ, ધન, ચિત્ત, રક્ષા અને બલ ઠે. ॥ ૧૦૧ ॥

હમા નાથઃ હમા ત્રાતા, હમા માતા હમા સુહૃદ્ ॥

હમા લલ્લિધઃ હમા લલ્લમીઃ, હમા શોજા હમા શુજ્જમ્ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ:-હમા ઠે તે, સ્વામી, રક્ષણકરનાર, માતા, મિત્ર, લલ્લિધ, લલ્લમી, શોજા અને શ્રેય ઠે. ॥ ૧૦૨ ॥

હમા શ્લાઘા હમા ચારઃ, હમા કીર્તિઃ હમા યશઃ ॥

હમા સત્યં ચ શૌચં ચ, હમા તેજઃ હમા રતિઃ ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થ:-હમા ઠે તે, પ્રશંસા, આચાર કીર્તિ, યશ, સત્ય, પવિત્રતા, તેજ અને મોજશોક ઠે. ॥ ૧૦૩ ॥

હમા શ્રેયઃ હમા પૂજા, હમા દેવઃ હમા હિતમ્ ॥

હમા દાનં પવિત્રં ચ, હમા માંગલ્યમુત્તમમ્ ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ:-હમા ઠે તે, કલ્યાણ, પૂજા, દેવ, હિત, પવિત્ર દાન તથા ઉત્તમ માંગલ્ય ઠે. ॥ ૧૦૪ ॥

હાંતિતુલ્યં તપો નાસ્તિ, ન સંતોષાત્પરં સુખમ્ ॥

ન મૈત્રીસદૃશં દાનં, નાસ્તિ ધર્મો દયાસમઃ ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ-વલ્લી હે યુધિષ્ઠર! હમા સમાન કોહતપ નથી, સંતોષથી વીજું ઉત્તમ સુખ નથી, મિત્રાઈ સમાન વીજું દાન નથી, અને દયા સમાન વીજો ધર્મ નથી. ॥ ૧૦૫ ॥

કામક્રોધાદિસહિતઃ, કિમરણ્યૈઃ કરિષ્યતિ ॥

અથવા વિનિર્જિત્યૈતૌ, કિમરણ્યૈઃ કરિષ્યતિ ॥ ૧૦૬ ॥

કર્યું, તેડું એ વાંઠિત અર્થ આપનાર એવું કદપવૃદ્ધ પોતાને
ઘેર પ્રાપ્ત થયા બતાં પણ નિર્ધન રહેવા જેવું કર્યું છે. ॥ ૬ ॥

જોજ્યે નિર્જરરાજજોજ્યમધુરે હાલાહલોઽદ્દેપિ તૈ-
દુગ્ધે સ્તિગ્ધરસે રસેન નિદધે તૈરાલનાલં જલમ્ ॥
ક્ષિપ્તોઞ્ચૈઃ શિશિરે ચ ચંદનરસે તૈ રાત્મગુપ્તા જમૈ-
યૈર્ધર્મેઽનવધાનતા પ્રવિદધે સ્વર્ગાપવર્ગપ્રદે ॥ ૭ ॥

અર્થ—જે માણસે સ્વર્ગ અને મોક્ષ દેનારા એવા
ધર્મમાં પ્રમાદ કરેલો છે, તેડું એ (સ્વરેશ્વર) ઇન્દ્રને
જમવા લાયક એવા મધુર જોજનમાં જેર નાંચ્યું છે,
અને સ્તિગ્ધ રસવાલા દૂધમાં સ્વાદની ઇચ્છાથી હર-
તાલનું પાણી રેડ્યું છે, તથા તે મૂર્ખોએ ઠંઠા ચંદ-
નરસમાં ઝંચે પ્રકારે કૌંચનું ફલ નાંચેલું છે. ॥ ૭ ॥

સાલં સ્વર્ગસદાં ઠિનત્તિ સમિધે ચૂર્ણાય ચિંતામાણિં ।

વહ્નો પ્રક્ષિપતિ ક્ષિણોતિ તરણીમેકસ્ય શંકોઃ કૃતે ॥

દત્તે દેવગવીં સ ગર્દજવધૂગ્રાહાય ગર્હાગૃહં ।

યઃ સંસારસુખાય સૂત્રિતશિવં ધર્મં પુમાનુજ્જતિ ॥ ૮ ॥

અર્થ—જે નિંદવાયોગ્ય પુરુષ આ સંસારસુખમાટે
મોક્ષ આપનાર ધર્મને તજી દે છે, તે પુરુષ (બલતણનાં)
લાકમાંમાટે કદપવૃદ્ધને ઠેકે છે, (થોડા) ચુનામાટે

૧ “ કૌંચ ” એટલે વનમાં વાલોરનાં આકારનું અતું ફલ,
જેનો સ્પર્શ કરવાથી શરીરમાં અત્યંત વારાહું (સ્વરજ) આવે છે.

દીપો જ્ઞાનમયો यस્ય, વર્તિર્યસ્ય તપોમયી ॥

જ્વલતે શીલતૈલેન, ન તમસ્તસ્ય જાયતે ॥ ૧૧૦ ॥

અર્થ—જે માણસનો તપરૂપી વાટવાલો જ્ઞાનરૂપી દીવો, શીલરૂપી તૈલથી બલે છે, તે માણસને અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર થતો નથી. ॥ ૧૧૦ ॥

સુખેન દાંતઃ સ્વપિતિ, સુખેન પ્રતિબુદ્ધ્યતિ ॥

સમં સર્વેષુ જૂતેષુ, મનો यस્ય પ્રસીદતિ ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ—જેનું મન સઘલા પ્રાણીઓને વિષે તુલ્ય રીતે આનંદ પામે છે, તેવો જિતેન્દ્રિય માણસ સુખેથી નિદ્રા કરે છે, તથા સુખેથી જ જાગૃત થાય છે. ॥ ૧૧૧ ॥

યદાધીતે ષરૂંગાનિ, વેદાંગાંશ્ચતુરો વિજઃ ॥

દમી ન સમહીનસ્તુ, ન પૂજાં કિંચિદર્હતિ ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ—જ્યારે કોઈ બ્રાહ્મણ ઠ અંગો, અને ચાર વેદો જાણે છે, પણ જો તે જિતેન્દ્રિય, તથા સમતાથી હીન હોય તો તે કંઈ પણ પૂજાને લાયક થતો નથી. ॥ ૧૧૨ ॥

અહિંસાસત્યમસ્તેયં, બ્રહ્મચર્યમસંચયઃ ॥

મદ્યમાંસમધુત્યાગો, રાત્રિજોજનવર્જનમ્ ॥ ૧૧૩ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર !! દયા, સત્ય, ચોરી નહીં કરવી તે બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, મદ્ય, માંસ અને મધનો ત્યાગ, તથા રાત્રિજોજનનો ત્યાગ, (એ ધર્મનાં અંગો છે.) ॥ ૧૧૩ ॥

અર્થ—સારી રીતે પાલેલું શીલ માણસોના પ્રેમને વિસ્તારે છે, યશને આપે છે, પવિત્ર કીર્તિને પુષ્ટ કરે છે, સુંદરતા ઉત્પન્ન કરે છે, કાંતિને ફેલાવે છે, કલ્યાણની શોનાને સિંચે છે, ऐश्वर्यપણું આપે છે, ધૈર્યતાને આપે છે, દેવલોકની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે છે, તથા કેવલજ્ઞાનને તો હાથોહાથ આપે છે. ॥ ૧૮ ॥

તાવશ્ચાલવલં ચ કેસરિકુલં તાવત્કુધા વ્યાકુલં-
તાવજ્ઞોગિજ્ઞયં જલં ચ જલધેસ્તાવદ્ધૃષં ત્રીષણમ્ ॥
તાવચ્ચામયચૌરવંધરણત્રીસ્તાવદ્ધસંત્યગ્નયો ।

યાવન્નૈતિ જગજ્જયી હૃદિ મહાજૂ શ્રી શીલમંત્રાધિપઃ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—જગતને પણ જીતનારો એવો શીલરૂપી મહાન મંત્રરાજ જ્યાંસુધી હૃદયમાં આવ્યો નથી, ત્યાંસુધીજ (મદોન્મત્ત) હાથીનો, ક્રોધાતુર કેસરી સિંહનો, સર્પનો, સમુદ્રના પાણીનો, રોગનો, ચોરનો, બંધનનો, રણસંગ્રામનો તથા અગ્નિનો જય (પ્રાણીઓને) હોય છે. ॥ ૧૯ ॥

ન્યસ્તા તેન કુલપ્રશસ્તિરમલા શીતહૃતેર્મરુલે
ત્રામ્યંસ્તેન નન્નસ્વતાં સહચરશ્ચક્રે સ્વકીર્તેર્જરઃ
તેનાલેખિ નિજાન્નિધાનમનઘં વિંવે ચ રોચિષ્મતઃ
કામં કામિતકામકામકલશં યઃ શીલમાસેવતે ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—ફક્તિત અર્થને દેવામાં કામકુંજ સરખુંશીલ જે માણસે સારી રીતે સેવેલું છે, તેણે પોતાતા કુલની નિર્મલ

हवे तीर्थनो अधिकार कहे ठे.

सत्यं तीर्थं तपस्तीर्थं, तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥

सर्वभूतदया तीर्थं, एतत्तीर्थस्य लक्षणम् ॥ ११८ ॥

अर्थ—सत्य, तप, इंद्रियोनो निग्रह तथा सर्व प्राणी-
ओ प्रते दया, ए तीर्थ ठे, अने तेज तीर्थनुं लक्षण ठे.

आत्मानदी संयमतोयपूर्णा ॥

सत्यावहा शीलतटा दयोर्मिः ॥

तत्राग्निषेकं कुरु पांडुपुत्र ॥

न वारिणा शुद्ध्यति चांतरात्मा ॥ ११९ ॥

अर्थ—संयमरूपी पाणीथी जरेदी, सत्यने धारण
करनारी, शीलरूपी कांठावाली तथा दयारूपी मो-
जांवाली एवी आत्मरूपी नदीमां, हे पांडुपुत्र ! तुं
अग्निषेक कर ? केमके केवल पाणीथी कंइ अंतरा-
त्मा शुद्ध थतो नथी. ॥ ११९ ॥

चित्तमंतर्गतं दुष्टं, तीर्थस्नानेन शुद्ध्यति ॥

शतशोऽपि जलैर्धौतं, सुराज्जांरुमिवाशुचि ॥ १२० ॥

अर्थ—अंतरमां दुष्ट थएलुं एवुं जे चित्त ते तीर्थनां
स्नानोथी कंइ शुद्ध थतु नथी, केमके सेंकरो वखत
पाणीथीधोएलो एवो मद्यनो घरो अपवित्रज रहे ठे.

मृदोजारसहस्रेण, जलकुंजशतेन च ॥

न शुद्ध्यति दुराचाराः, स्नानतीर्थशतैरपि ॥ १२१ ॥

તમે. યેન વિના ચ દુસ્તરતપઃસ્તોમે ચ કાર્યોદયઃ ॥

કાર્યસ્તત્ફલમિદ્વુજિઃ શુચ્ચતરે જાવેઽન્ન જ્ઞવ્યૈર્લયઃ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—જે જાવવિના ઘણા ધનનું દાન દેવાથી પણ તે દુઃખે સહન થાય એવો (ફોકટ) સ્વરચજ છે, તથા જે જાવવિના ઇચ્છિત અને નિર્મલ એવું શીલ પાલવાથી પણ (કેવલ) જોગોનોજ હાય છે, તથા જે જાવવિના આકરા તપનો સમૂહ કરવાથી પણ (કેવલ) કૃષ્ણતાનોજ ઉદય છે, માટે એવી રીતના અત્યંત શુચ્ચ જાવમાં, તે તે કાર્યોના ફલની ઇચ્છાવાલા જ્ઞવ્ય લોકોએ આસક્તપણું કરવું. ॥ ૨૭ ॥

શ્રીર્હાનિં દદતામુપૈતિ દધતાં શીલં ચ જોગહયઃ ।

સંક્લેશઃ સૃજતાં તપશ્ચ પઠતાં કંઠે જવેત્ કુંઠતા ॥

પૂજ્યાનાં નમતાં ચ માનમગ્નનં દુઃખં વૃતં વિપ્રતાં ।

મત્વૈવં ન કથં કરોષિ સુકરે જાવે મનસ્વિન્ મનઃ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—દાન દેવાથી લક્ષ્મીની હાનિ થાય છે શીલ પાલવાથી જોગોનો હાય થાય છે, તપ કરવાથી ક્લેશ થાય છે, જાણવાથી કંઠશોષ થાય છે, પૂજ્યોને નમવાથી માનની હાનિ થાય છે, તથા વૃત્ત ધારણ કરવાથી દુઃખ થાય છે, એવું માનીને પણ હે મનસ્વી ! (બુદ્ધિવાન્ !) તું ઉત્તમ જાવમાં મનને કેમ જોડતો નથી ? ॥ ૨૮ ॥

દમી છે, તેજ સ્નાન કરેલો, તથા તેજ વાહ્ય અને
અંતરથી પવિત્ર થયેલો કહેવાય છે. ॥ ૧૧૫ ॥

નિઘૃહીતેન્દ્રિયદારો, યત્રોપવિશતે મુનિઃ ॥

તત્રતત્ર કુરુદ્દેત્રં, નાન્યત્ર પુષ્કરં જનાઃ ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થ—જેણે ઇન્દ્રિયોનાં દ્વારો વશમાં રાખ્યાં છે, એવો
મુનિ જ્યાં જ્યાં રહે છે, ત્યાં ત્યાં કુરુદ્દેત્ર છે, તેમ હે લોકો
પુષ્કર તીર્થ પણ તે શિવાય બીજી જગોણ નથી. ૧૧૬

સર્વેષામેવ શૌચાના, મર્થે શૌચં વિશિષ્યતે ॥

યોડ્યેષુ શુચિઃ સ શુચિ, નર્મદાવારિન્નિઃ શુચિઃ ॥ ૧૧૭ ॥

અર્થ—સઘલી શુચિઓમાં અર્થશુચિ વિશેષ છે,
માટે જે અર્થોમાં શુચિ થયેલો છે, તેને નર્મદાનાં પા
ણીથી શુચિ થયેલો જાણવો. ॥ ૧૧૭ ॥

સંવત્સરેણ યત્પાપં, કૈવર્તસ્ય હિ જાયતે ॥

एकाहेन तदामोति, अपूतजलसंग्रही ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થ—જે પાપ એક વર્ષે પારાધિને થાય છે, તેજ પાપ
એક દીવસ અણગલ પાણી પીનારને થાય છે. ॥ ૧૧૮ ॥

यः कुर्यात्सर्वकर्माणि, वस्त्रपूतेन वारिणा ॥

સ મુનિઃ સ મહાસાધુઃ, સ યોગી સ મહાવ્રતી ॥ ૧૧૯ ॥

અર્થ—જે માણસ વસ્ત્રથી ગાલેલા પાણીથી સર્વ
કાર્યો કરે છે, તેનેજ મુનિ મહાસાધુ યોગી તથા
મહા વ્રતધારી જાણવો. ॥ ૧૧૯ ॥

આટોપ સહિત કોપ, શું સજ્જનોનાં ચિત્તમાં પ્રવેશ કરી શકે છે ? (અર્થાત્ તે પ્રવેશ કરી શકતો નથી.) ॥૩૪॥

તે ધન્યા અન્નિવંદનીયમિહ તત્પાદારવિંદધ્યં ।

તે પાત્રં સકલશ્રિયાં જગતિ તત્કીર્તિર્નરીનર્તિ ચ ॥

તન્માહાત્મ્યમસંનિજં સુરનરા સર્વેઽપિ તત્કિકરા ।

યે કોપદિપસિંહશાવસદ્દશં સ્વાંતે શમં વિવ્રતિ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—જે માણસો ક્રોધરૂપી હાથીને (હણવામાં) સિંહના બચ્ચાં સરખી સમતાને મનમાં ધારણ કરે છે, તે-
 ડેને ધન્ય છે ! તથા આ જગતમાં તેના બન્ને ચરણક-
 મલો વંદન કરવાલાયક છે; વલી તેડે સઘલી લક્ષ્મી-
 ઓના પાત્ર છે, તથા તેની કીર્તિ આ જગતમાં નાચ્યા
 કરે છે; વલી તેનું માહાત્મ્ય અતુલ્ય છે, તથા સઘલા
 દેવો અને મનુષ્યો તેના ચાકરો થઈને રહે છે. ॥૩૫॥

વનવન્હિર્નવઃ કોઽપિ, કોપરુપઃ પ્રરુપિતઃ ॥

આંતરં યસ્તપોવિત્તં, જ્ઞેસ્મસાત્કુરુતે દ્વણાત્ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—ક્રોધરૂપી દાવાનલ તો કોઈક નવીન પ્રકાર-
 નોજ (આશ્ચર્યકારક) જણાણલો છે, કેમકે જે અંતરંગ
 તપરૂપ ધનને (પણ) દ્વણવારમાં વાલીને ઝડપ કરે છે.

હવે માનપ્રક્રમ કહે છે.

જાત્યૈશ્વર્યવલ્લશ્રુતાન્વયતપોરુપલ્લવિધિશ્રિતં ।

ગર્વં સર્વગુણૈકપર્વતપર્વિં માત્મન્ કૃત્યાઃ સર્વથા ॥

અગાધે વિમલે શુદ્ધે, સત્યશીલસમે હૃદિ ॥
જ્ઞાતવ્યં જંગમં તીર્થં, જ્ઞાનાર્જવદયાપરૈઃ ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ—અગાધ, નિર્મલ, શુદ્ધ, તથા સત્ય, શીલ અને
સમતારૂપ હૃદય હોતે ઠતે, જ્ઞાન, આર્જવ, અને દયામાં
તત્પર થએલા માણસોએ જંગમ તીર્થ જાણવું. ॥ ૧૩૪ ॥

આચારવસ્ત્રાંતરંગાલિતેન ।
સત્યપ્રયત્નદ્વમશીતલેન ॥
જ્ઞાનાંબુના સ્નાતિ ચ યો હિ નિત્યં ।
કિં તસ્ય જ્ઞ્યાત્સલિલેન કૃત્યમ્ ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ—આચારરૂપી વસ્ત્રથી ગાંલેલા, તથા સત્યનો
પ્રયત્ન અને દ્વમાથી શીતલ થએલા એવા જ્ઞાનરૂપી
પાણીથી જે હમેશાં સ્નાન કરેઢે, તેને જલના સ્નાનનું શું
પ્રયોજન ઢે? (અર્થાત્ કંઈ પ્રયોજન નથી.) ॥ ૧૩૫ ॥

इदं तीर्थमिदं तीर्थं, ये त्रमन्ति तमोवृताः ॥
येषां नाम्ना च तीर्थं हि, तेषां तीर्थं निरर्थकम् ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ—આ તીર્થ, આ તીર્થ, એવી રીતે જે માણસો
અજ્ઞાનથી આઢાદિત થયા થકા તીર્થોમાં ઝમે ઢે,
તથા જેઓને ફક્ત નામરૂપજ તીર્થ ઢે, તેઓનું તીર્થ
નિરર્થક ઢે. ॥ ૧૩૬ ॥

न मृत्तिका नैव जलं, नाप्यग्निः कर्मशोधनम् ॥
शोधयन्ति बुधाः कर्म, ज्ञानध्यानतपोजलैः ॥ ૧૩૭ ॥

ઠે, અને શુદ્ધ પદ્મ જેમ ચંદ્રની કલાને, તેમ જે કુ-
ટિલતાને (વક્રપણાને) પોષે ઠે, એવી (શુદ્ધ) ગતિને
અટકાવનારી માયાને, સર્પ જેમ (પોતાની) કાંચ-
લીને, તેમ કોણ ઢોમતો એથી ? ॥ ૪૩ ॥

ये कौटिल्यकलाकलापकुशलास्ते संत्यनेके क्षितौ ।

ये हार्यार्जववर्यवीर्यसदनं ते केचिदेव ध्रुवम् ॥

लज्यन्ते हि पदे पदे फलचरैर् नम्रा दरिद्रद्रुमाः ।

संप्रीणन् युवनानि पेशलफलैरद્વपो हि कल्पद्रुमः ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—કપટની કલાના સમૂહમાં કુશલ એવા તો આ
પૃથ્વીમાં અનેક લોકો ઠે, પણ મનોહર એવી આર્જવતાના
ઉત્તમ વીર્યના સ્થાનરૂપ તો વિરલાજ હોય ઠે; કેમકે,
ફલોના સમૂહોથી નમેલા તુલ્ય વૃક્ષો તો પગલે પગલે મ-
લે ઠે, પણ પોતાના ઉત્તમ ફલોથી ત્રણે જગતોને સુ-
શી કરનાર કલ્પવૃક્ષ તો અદ્વપજ હોય ઠે. ॥ ૪૪ ॥

उमाया इव मायायाः, संपर्के मुंच मुंच रे ॥

ईश्वरोऽपि नरो नूनं, यत्संगाद् जीमतां जजेत् ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—હે પ્રાણી! પાર્વતીનો જેમ, તેમ માયાનો સંગ તું
ઢોમીજ દે ? કેમકે જેના સંગથી (પદ્મે પાર્વતીના
સંગથી) ऐश्वर्यवानને પણ (પદ્મે મહાદેવને પણ)
जीमंकरपणुं (जीमपणुं) ધારણ કરવું પડયુંઠે. ॥ ૪૫ ॥

યસ્ય ચિત્તં ડવીઝૂતં, કૃપયા સર્વજંતુષુ ॥

તસ્ય જ્ઞાનં ચ મોહં ચ, કિં જટાઞ્નરમચીવરૈઃ ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર!! જેનું ચિત્ત સર્વ પ્રાણી-
ઓમાં દયારથી ત્રિંજાણું છે, તેને જ્ઞાન તથા મોહ
મલે છે; માટે જટાં ઞરમ, અને વસ્ત્રથી શું થવાનું છે ?

અગ્નિહોત્રં વને વાસઃ, સ્વાધ્યાયો દાનસત્ક્રિયા ॥

તાન્યેવૈતાનિ મિથ્યાઃસ્યુર્યદિ જાવો ન નિર્મલઃ ॥ ૧૪૨ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! જો જાવ નિર્મલ ન હોય
તો અગ્નિહોત્ર, વનવાસ, શાસ્ત્રાધ્યાસ, દાન, તથા ઉ-
ત્તમ ક્રિયા એ સઘળું નિર્રથક જાય છે. ॥ ૧૪૨ ॥

વનેऽપિ દોષાઃ પ્રજવન્તિ રાગિણામ્ ।

ગૃહેऽપિ પંચેન્દ્રિયનિગ્રહસ્તપઃ ॥

અકુત્સિતે કર્મણિ યઃ પ્રવર્તતે ।

નિવૃત્તરાગસ્ય ગૃહં તપોવનમ્ ॥ ૧૪૩ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! રાગી માણસોને તો વનમાં
પણ દોષોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને જે માણસ ઘરમાં
રહીને પણ પાંચે ઇન્દ્રિઓને વશમાં રાખે છે, તે તેનો
તપજ છે, માટે જે ઉમત્ત કાર્યમાં પ્રવર્તે છે, તથા જેણે
રાગનો ત્યાગ કરેલો છે, તેને ઘર પણ તપોવનજ છે. ૧૪૩

ન શબ્દશાસ્ત્રાગ્નિરતસ્ય મોહો ।

ન ચૈવ રમ્યાવસતિપ્રિયસ્ય ॥

ન ઞોજનાઘ્નાદનતત્પરસ્ય ।

ન લોકચિત્તગ્રહણેરતસ્ય ॥ ૧૪૪ ॥

અર્થ—જે માતપિતાની કૃપાથી, (જન્મ સમયે) પૂરા સરખો પણ પુત્ર, (યૌવન સમયે) હાથી સમાન લીલાને પ્રાપ્ત થાય છે,તેવા માતપિતાના ચરણોની સેવા-ને, તે પુત્ર શામાટે અંગીકાર ન કરે? (અર્થાત્ કરેજ.)

હવે ગુરુપ્રક્રમ કહે છે.

કિં પાથસાં મથનવત્ કુરુષે સુખેહુ- ।

વંધો મુઘૈવ વિવિધં નિકરં ક્રિયાણામ્ ॥

વસ્તુપ્રકાશનપટુ; પ્રકટપ્રજાવો ॥

દીપ્રપ્રદીપ્ત ઇવ ચેદ્ ગુરુરાદ્યતો ન ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—દેદીપ્યમાન દીપકની પેઠે વસ્તુઓને પ્ર-કાશ કરવામાં સમર્થ, તથા પ્રગટ પ્રજાવવાલા, એવા ગુરુને, હે બંધુ ! જો તૈં અંગીકાર કર્યા નથી, તો સુ-ખની ઇચ્છાથી જલના મથનની પેઠે ફોકટ ક્રીયા-ઓનો સમૂહ તું શામાટે કરે છે ? ॥ ૫૬ ॥

ન ધ્વંસં વિદધાતિ યસ્તનુમતાં વ્રૂતે ન જ્ઞાણં મૃષાં ।

ન સ્તેયં વિતનોતિ ન પ્રકુરુતે જોગાંશ્ચ વક્ત્ર્યુવામ્ ॥.

ન સ્વર્ણાદિપરિગ્રહગ્રહિતતાં ધત્તે ચ ચિત્તે ક્વચિત્ ।

સંસેવ્યો ગુરુરેષ દોષવિમુખઃ સંસારપારેહુજ્ઞિઃ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—જે ગુરુ જીવોની હિંસા કરતા નથી, મૃષાવાદ બોલતા નથી, ચોરી કરતા નથી, સ્ત્રીઓના જોગો જો-ગવતા નથી, તથા મનમાં કોઈ પણ વસ્તુ સુવર્ણાદિકના

अर्थ—सुशुकीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा शुक्र
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
पण जातिनुं कइ कारण नथी. ॥ १४८ ॥

मंरुकीगर्जसंजूतो, मांरुथश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात- स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १४९ ॥

अर्थ—डेरुकीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा मांरुथ
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
पण जातिनुं कइ कारण नथी. ॥ १४९ ॥

उर्वशीगर्जसंजूतो, वशिष्ठश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात- स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १५० ॥

अर्थ—उर्वशीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा वशिष्ठ
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया माटे तेमां
जातिनुं कइ कारण नथी. ॥ १५० ॥

अरणीगर्जसंजूतः, कवितश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात- स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १५१ ॥

अर्थ—अरणीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा कवित
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
पण जातिनुं कइ कारण नथी. ॥ १५१ ॥

न तेषां ब्राह्मणी माता, संस्कारश्च न विद्यते ॥

तपसा ब्राह्मणा जाता, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १५२ ॥

अर्थ—हे युधिष्ठिर!! एवी रीते ते ऋषिओनी
माताओ ब्राह्मणी नहोती, तथा तेमने संस्कार पण

સમૂહ મરતો રહે છે, તથા સૂર્યશ્રી જેમ રાત્રિ, તેમ તેનાથી ડુરાચરણ તો નાસતુંજ ફરે છે. ॥ ૬૩ ॥

પવેર્ધારાકારા વ્યસનશિખરિણ્યુત્સવવને ।

વસંતઃ સંકેતસ્ત્રિદિવશિવસંપત્તિયુવતેઃ ॥

ઞવાંઞોધૌ પોતઃ સુકૃતકમલાનાં ચ સરસી ।

જિનેંઙાણામર્ચા પ્રથિતમહિમાનાં ચ સદનમ્ ॥ ૬૪ ॥

અર્થ—જિનેંદ્ર પ્રજુઓની પૂજા (સાતે) વ્યસનોરૂપી પર્વતને (જેદવામાં) વજ્રની ધારા સરખી છે, ઉત્સવ-રૂપી વનને (વિકસ્વર કરવામાં) વસંત ઋતુ સરખી છે, દેવલોક અને મોહની સંપદારૂપ યુવાન સ્ત્રીને (બોલાવવામાં) સંકેત સરખી છે, ઞવરૂપી સમુદ્રને (તરવામાં) નાવ સરખી છે, પુણ્યરૂપી કમલોને ઉત્પન્ન કરવામાં તલાવ સરખી છે, તથા વિસ્તાર પામેલા મહિમાના સ્થાનક સમાન છે. ॥ ૬૪ ॥

ન શ્વઃ સાટોપકોપા ન ચ કરયુગલં ચાપચક્રાદિચિન્હં ।

કાંતાકાંતશ્ચ નાંકો ન ચ મુખકમલં સપ્રકોપપ્રસાદમ્ ॥

યાનાસીના ન મૂર્તિર્ન ચ નયનયુગં કામકામાઞ્જિરામં ।

હાસ્યોત્પુલ્હૌ ન ગલ્લૌ સઞ્જય ઞવઞ્જિદો યસ્ય દેવઃ સ સેવ્યઃ ॥ ૬૫ ॥

અર્થ—ઞયયુક્ત ઞવને જેદનારાં એવા જે દેવની ઞુકુટી આટોપ સહિત કોપવાલી નથી, જેના વન્ને હાથો ચાપચક્ર આદિકથી ચિહ્નિત થયેલા નથી, જેનો ચોલો

કઠિનરૂષિ કઠિનથી, શરગુદ્ધમથી ગૌતમ, કલશથી
 ડ્રોણાચાર્ય, તિત્તિરીથી તિત્તિરમુનિ, રેણુકાથી રામ,
 હરણીથી રૂષિશૃંગ, માઢણથી વ્યાસ, ચાંમાલણીથી
 પરાસરમુનિ તથા વિશ્વામિત્ર, અને ઊર્વસીથી વશિષ્ઠ
 મુનિ ઉત્પન્ન થયેલ છે, એવી રીતે તેઓને બ્રાહ્મણની
 જાતિ અને કુલનો અજ્ઞાવ હોતે હતે પણ, તેઓ ઉત્તમ
 બ્રાહ્મણો કહેવાયેલા છે. ॥ ૧૫૪॥ ૧૫૫॥ ૧૫૬॥ ૧૫૭ ॥

ક્ષેત્રં યંત્રં પ્રહરણવધૂર્ભાગલં ગોતુરંગં ॥

ધેનુર્ગંત્રી ઋષિણતરવો હર્મ્યમન્યચ્ચ ચિત્રં ॥

યત્સારન્ત્રં જનયતિ મનો રત્નમાલિન્ય મુચ્ચૈ ॥

સ્તાદ્દગ્ દાનં સુગતિકૃતયે નૈવ દેયં જનેન ॥ ૧૫૮ ॥

અર્થ—આરંત્ર સહિત, તથા જે મનરૂપી રત્નને ઊંચે
 પ્રકારેમલીનતા ઉપજાવે છે, એવાં ક્ષેત્ર, યંત્ર, હથિયાર,
 સ્ત્રી, હલ, બલદ, ઘોડો, ગાય, ગામ્ત્રી, ધન, વૃક્ષ, મહે-
 લ, તથા બીજાં પણ વિચિત્ર પ્રકારનાં સાધનોનું દાન
 પુણ્યને માટે માણસે દેવું નહીં. ॥ ૧૫૮ ॥

સુવીજમૂષરે થક્-દુષ્ઠં નૈવ પ્રરોહતિ ॥

તદ્દહત્તં કુપાત્રેષુ, દાનં જવતિ નિષ્ફલમ્ ॥ ૧૫૯ ॥

અર્થ—ઊંચર ચૂમિમાં વાવેલું ઉત્તમ બીજ પણ જેમઝગતું
 નથી, તેમજ કુપાત્રોને આપેલું દાન નિષ્ફલ જાય છે.

અપાત્રે ચાપિ યદ્દાનં, દહત્યાસપ્તમં કુલમ્ ॥

દુઃખં હિ દંદશૂકાય, વિષમેવ પ્રજાયતે ॥ ૧૬૦ ॥

અર્થ—(વર્ષાકાલમાં થતા) ઇંદ્રધનુષ્ય સરસ્વી (ચં-
પલ) કાંતિવાલા પ્રાણો જલે ચાલ્યા જાઓ? ચંચલ
સંપદાઓ પણ જલે ચાલી જાઓ? પરપોટા સરસ્વા
પિતા, પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી આદિક સંચારો જલે ચાલ્યા
જાઓ, તેમ પર્વતમાંથી નિકલતી નદીના વેગ સરસ્વા
ચંચલ એવા શરીરના તારુણ્ય આદિક ગુણો પણ જલે
ચાલ્યા જાઉં? પણ કીર્તિને ક્રીમા કરવાના વનસર-
સ્વો નીતિરૂપી સ્ત્રીનો સંગ ફક્ત લાંબા કાલ સુધી રહો?

યથોપાયૈર્વિના નિમ્ના-વનીમેતિ નદીવહઃ ॥

સ્વયં નયવતોઽન્યર્ણ, તથાન્યેતિ શ્રિયાં જરઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—જેમ નદીનો પ્રવાહ ઉપાયવિનાજ નીચી જ-
મીનપ્રતે જાય છે, તેમ લક્ષ્મીનો સમૂહ પણ ન્યાયવંત
માણસની પાસે પોતાની મેલેજ જાય છે. ॥ ૭૧ ॥

સંબંધી પ્રણયૈઃ સરઃ કુવલયૈઃ સેના ચ રંગદૂહયૈઃ ।

સ્ત્રીવાહુર્વલયૈઃ પુરી ચ નિલયૈર્નૃત્યં ચ તાતાલયૈઃ ॥

ગંધર્વશ્ચ રયૈઃ સજ્ઞા સહૃદયૈરાત્તવ્રતો વાઙ્મયૈઃ ।

શિષ્યૌધો વિનયૈઃ કુલં ચ તનયૈ રાજાતિ જૂપો નયૈઃ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—જેમ સંબંધિ પ્રીતિથી, તલાવ કમલોથી, સેના
જીતલતા ઘોડાઓથી, સ્ત્રીનો હાથ ચુડીઓથી, નગરી
મેહેલોથી, નૃત્ય “ તાતા થઈ ” इत्याદિક તાનોથી;
ઘોડો વેગથી, સજ્ઞા વિદ્વાનોથી, મુનિ શાસ્ત્રોથી, શિ-

सर्वजीवदयार्थं तु, ये न हिंसन्ति प्राणिनः ॥

निश्चिता धर्मसंयुक्तास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ १६५ ॥

अर्थ—सर्व जीवोनी दया माटे जे माणसो प्राणी-
ओसी हिंसां करता नथी, एवा धर्मीष्ट माणसो ख-
रेखर स्वर्गमां गमन करेवे. ॥ १६५ ॥

पृथिवी रत्नसंपूर्णा, ब्राह्मणेन्यः प्रयच्छति ॥

एकस्य जीवितं दद्यात्, फलेन न समं जवेत् ॥ १६६ ॥

अर्थ—रत्नोथी जरेली पृथ्वी ब्राह्मणो प्रते आपे,
अने एक जीवने जीवितदान आपे, ते बत्तेनुं तुल्य फल
नथी, अर्थात् जीवितदान सर्वथी श्रेष्ठ ठे. ॥ १६६ ॥

जंबूद्वीपं सरलं तु, दद्यान्मेरुं सकांचनं ॥

यस्य जीवदया नास्ति, तस्य सर्वं निरर्थकम् ॥ १६७ ॥

अर्थ—रत्नसहित जंबूद्वीप, तथा सुवर्ण सहित
मेरु पर्वतनुं दान आपे, पण जेने जीवदया नथी, तेनुं
ते सघलुं निरर्थकज ठे. ॥ १६७ ॥

अस्मिन् वसति रुद्रश्च, मांसे वसति केशवः ॥

शुक्रे वसति ब्रह्मा च, तस्मान्मांसं न जहयेत् ॥ १६८ ॥

अर्थ—हामका मांशीव, मांसमां विष्णु, तथा शुक्रमां
ब्रह्मा वसे ठे, माटे मांसजहण करवुं नहीं. ॥ १६८ ॥

तिलसर्षपमात्रं तु, मांसं यो जहयेन्नरः ॥

स नियमान्नरकं याति, यावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ १६९ ॥

પીયૂષાદિવ નીરુજત્વમચિરાત્ પૂજા ચ પુણ્યાદિવ ।

સ્ફુર્જત્કીર્તિઞ્ચરો નરં પિશુનતાત્યાગાહુપાગહ્નતિ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—સૌજ્ઞાન્યથી જેમ સુંદરી, ઉત્તમ વિનયથી જેમ વિદ્યા, ઉદ્યમથી જેમ લક્ષ્મીની શ્રેણિ, સાહસથી જેમ મહામંત્રાદિકની સિદ્ધિ, અમૃતથી જેમ તુરત નિરોગીપણું, તથા પુણ્યથી જેમ મોટાઈ મલે છે, તેમ ચુગલીના ત્યાગથી માણસને સ્ફુરાયમાન કીર્તિનો સમૂહ પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૬૦ ॥

હવે સત્સંગપ્રક્રમ કહે છે.

યત્પંકોઽપિ નરેન્દ્રજાલફલકે કસ્તૂરિકાજાવજ્ઞાક્ર ।

કાચોઽપ્યાન્નરણેષુ જૂપસુદૃશાં હીરોપમાં યાતિ યત્ ॥

યત્કાકોઽપિ રસાલશાલશિખરે તામ્રાદ્ધતામશ્નુતે ।

તત્સંગાન્મહતાં જ્ઞવંત્યપિ ગુણૈર્હીના ગુણાનાં ગૃહમ્ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ:—રાજાનાં લલાટસ્થલમાં કાદવ પણ જે કસ્તૂરીના જાવને જ્ઞનારો થાય છે, તથા રાણીઓના આ-જૂષણોમાં કાચ પણ જે હીરાનો ઉપમાને પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ આંબાના વૃક્ષની ટોંચપર રહેલો કાગડો પણ જે કોયલપણાને જ્ઞજે છે, તે સઘલું ઉત્તમના સંગથી થ-ણું છે, માટે એવી રીતે ગુણહીનો પણ ઉત્તમના સંગથી ગુણોનાં સ્થાનકરૂપ થાય છે. ॥ ૬૧ ॥

પાપાપાપહિતાહિતપ્રિયતમાપ્રેયોઽન્નિધેયેતર-

ધ્યેયાધ્યેયશુજ્ઞાશુજ્ઞપ્રકટનહ્વેકે વિવેકે રતિઃ ॥

અર્થ—વહી હે યુધિષ્ઠર ! જેઓ વ્રતધારી હોય, તેઓને બ્રાહ્મણ જાણવા, જેઓ હાથમાં હથિયાર ધારણ કરે, તેઓને ક્ષત્રીય જાણવા, તથા જેઓ खेतीનું કામ કરે, તેઓને વૈશ્ય જાણવા, તથા જેઓ ચાકરી કરે તેઓને શુદ્ર જાણવા. ॥ ૧૭૩ ॥

બ્રહ્મચર્યતપોયુક્તાઃ, સમપાષાણકાંચનાઃ ॥

સર્વજૂતદયાયુક્તા, બ્રાહ્મણાઃ સર્વજાતિષુ ॥ ૧૭૪ ॥

અર્થ—બ્રહ્મચર્ય તથા તપે કરીને યુક્ત, તથા તુલ્ય ઠે પાષાણ અને સુવર્ણ જેમને એવા, તથા સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતે દયાવાલા એવા, સર્વ જાતિઓમાં બ્રહ્મણો હોય ઠે.

શૂરા વીરાશ્ચ વિક્રાંતા, વહારંજપરિગ્રહાઃ ॥

સંગ્રામકરણોત્સુકાઃ, ક્ષત્રિયાઃ સર્વજાતિષુ ॥ ૧૭૫ ॥

અર્થ—શુરવીર, વિક્રાલ, ઘણા આરંજ પરિગ્રહવાલા તથા રણસંગ્રામમાં ઉત્સુક એવા, સર્વ જાતિઓમાં ક્ષત્રિઓ હોય ઠે. ॥ ૧૭૫ ॥

પંક્તિતાઃ કુલજા દક્ષાઃ કલાકૌશલજીવિનઃ ॥

કૃષિકર્મકરાશ્ચૈવ, વૈશ્યાસ્તે સર્વજાતિષુ ॥ ૧૭૬ ॥

અર્થ—પંક્તિ, કુલિન, માહ્યા, કલાનાં પ્રવલથી આજીવિકા ચલાવનારા, તથા खेતી કરનારા એવા, સર્વ જાતિઓમાં વૈશ્યો પણ હોય ઠે. ॥ ૧૭૬ ॥

કે બ્રાહ્મણગુણાઃ પ્રોક્તાઃ, કિં તદ્બ્રાહ્મણ લક્ષણમ્ ॥

એતદિદ્ધામિ વિજ્ઞાતું, તન્નવાન્ દિશતુ મમ ॥ ૧૭૭ ॥

तेषामशेषसुखपोषिणि सिद्धिसौधे ।

वासः सदाः समजनिष्ट समाधिज्ञाजाम् ॥ ८८ ॥

अर्थ—समताने जजनारा एवा जे माणसोण, जगतमां स्वेष्टाचारथी जमण करता एवा चित्तरूपी राक्षसने पुण्यनां कार्योरूपी मनोहर मंत्रोण करीने यंत्रित करेलो ठे, ते माणसोनो सर्व सुखोने पोषण करनारा एवा मोक्षरूपी मेहेलमां हमेशां वास थएलो ठे ॥ ८८ ॥

विना मनः शुद्धिमशेषधर्म-

कर्माणि कुर्वन्नपि नैति सिद्धम् ॥

दृग्ज्यां विना किं मुकुरं करेण ।

वहन्नपीक्षेत जनः स्वरूपम् ॥ ८९ ॥

अर्थ—मननी शुद्धिविना सर्व धर्मकार्योने करतो एवो पण प्राणी मोक्षमां जइ शकतो नथी; केमके हाथमां आरीसो पकमीने फरतो, एवो पण प्राणी आंखोविना पोतानुं स्वरूप जोइ शकतो नथी. ॥ ८९ ॥

दूतीं मुक्तिमृगीदृशो यदि मनःशुद्धिं विधातुं रति-

स्तत्स्वर्णे रमणीजने च हृदयं रक्ष्यं प्रलुज्यत्सखे ॥

एतद्वोज्ञन्नराज्जिह्वतहृदये न स्वार्थसार्थप्रथा ।

प्रादुर्भावमुपैति शंवररुहां रोहः शिलायामिव ॥ ९० ॥

अर्थ—हे मीत्र! मुक्तिरूपी स्त्रीने (वश करवामा) दूती समान, एवी मननी शुद्धिने धारण करवानी जो तने इष्टा होय, तो सुवर्ण अने मनोहर एवी स्त्रीमां

ब्राह्मणनां जाणवां; एवी रीतनां पाचे लक्ष्णोथी जे युक्त
होय, तेने हे युधिष्ठिर! हुं महान ब्राह्मण मानुं बुं, अने
तेथी जेथो उलटी रीतनां, तेथोने हुं शुद्र मानुं बुं.

रक्तीज्वंति तोयानि, अन्नानि पिशितानि च ॥

रात्रौ नोजनसक्तस्य, ग्रासेन मांसजङ्घणम् ॥ १७३ ॥

अर्थ—बली हे युधिष्ठिर! रात्रिने विषे पाणी रुधिर
सरखां होय ठे, तथा अन्न मांससमान होय ठे, माटे
रात्रिनोजन करनारने मांसजङ्घणनुं पाप लागे ठे.

शुश्रूषणपरा मूर्खा, नीचकर्मोपजीविनः ॥

सदा सर्वकलाहीनाः, शूजास्ते सर्वजातिषु ॥ १७४ ॥

अर्थ—चाकरी करनारा, मूर्ख, नीच कार्य करी आजी-
विका चलावनारा, तथा हमेशां सर्व कलाओथी हीन
एवा शुद्रो पण सर्व जातिओमां होय ठे. ॥ १७४ ॥

क्रूराश्चंदाश्च पापाश्च, परद्रव्यापहारिणः ॥

निर्दयाः सर्वचूतेषु, चांदाः सर्वजातिषु ॥ १७५ ॥

अर्थ—क्रूर, जयंकर, पापी, परनुं द्रव्य हरनारा सर्व
प्राणीओप्रते निर्दय, एवा चांदो पण सर्व जाति-
ओमां होय ठे. ॥ १७५ ॥

येषां जपस्तपः शौचं, क्षातिर्मुक्तिर्दयादमः ॥

तै रायुःक्षये वत्स. ब्रह्मस्थानं विधीयते ॥ १७६ ॥

રચના, તેમ તેજમાં રહેલી ચતુરાશની બુદ્ધિ પણ નિ-
ષ્ફલ છે, તથા અગ્નિમાં જેમ વેલડી, તેમ તેજ પ્રતે
સ્નેહજાવ રાખવો તે પણ વૃથા છે. ॥ ૯૫ ॥

હિત્વા હારમુદારમૌક્તિકમયં તૈર્ધીયતેઽર્હિર્ગલે ।
ત્યક્ત્વા હીરમનુષ્ણધામધવલં મૂત્રં ચ તૈઃ પીયતે ॥
મુક્ત્વા ચંદનમિંદુકુંદવિશદં તૈર્જૂતિરન્યંગ્યતે ।
સંત્યજ્યાપરત્નોજ્યમદ્રુતતરં ચૈરામિષં શુજ્યતે ॥ ૯૬ ॥

અર્થ—જે માણસો વીજાં અત્યંત મનોહર ઝોજનને
તજીને માંસનું જઢાણ કરે છે, તેજ મોતીઓના મ-
નોહર હારને તજીને ગલામાં સર્પને નાંખે છે; ચંદ્ર-
સરખા સફેદ દૂધને તજીને તેજ મૂત્ર પીંછે છે; તેમ
ચંદ્ર તથા મોલર સરખા નિર્મલ ચંદનને તજીને તે-
ઓ શરીરપર રાખ ચોલે છે. ॥ ૯૬ ॥

સ્વં જ્વાલાજટિલેઽનલે સ વહલે ક્ષિપ્ત્વેહતે શીતતા ।
મુત્સંગે શુજગં નિધાય સવિષં સ પ્રાણિતં કાંક્ષતિ ॥
કીર્તિં કામ્યતિ ચાકૃશાં કૃપણતામાસૂચ્ય સ ત્રસ્તધી-
ર્યઃકર્તું કરુણામઙ્ગીપ્સ્યતિ જમો જગ્ધ્વા પલં પ્રાણિનામ્ ॥૯૭॥

અર્થ—જે બુદ્ધિવિનાનો મૂર્ખ માણસ પ્રાણિઓનું
માંસ જઢાણ કરીને દયા કરવાને ઇચ્છે છે, તે માણસ
જ્વાલાઓથી વ્યાકુલ થઈને મોટા અગ્નિમાં પોતાના
શરીરને પેંકીને ટંકકને ઇચ્છે છે, તથા ધોળામાં ઝેરી

અર્થ—સુવર્ણ, રત્નનો સમૂહ, ધન તથા ધાન્યમાં
જેને લોભ હતો નથી, તેને પણ અતિથિ જાણવો. ૧૯૦

તિથિપર્વોત્સવાઃ સર્વે, ત્યક્તા યેન મહાત્મના ॥

અતિથિં તં વિજાનીયાન્હેષ મન્યાગતં વિદુઃ ॥ ૧૯૧ ॥

અર્થ—તિથિ, પર્વ અને સર્વ ઉત્સવો, જે મહાત્માએ
તજેલાં છે, તેને અતિથિ જાણવો, અને વીજાને તો
પરોણો જાણવો. ॥ ૧૯૧ ॥

યદા નુ કુરુતે પાપં, સર્વજૂતેષુ દારુણમ્ ॥

કર્મણા મનસા વાચા, બ્રહ્મ સંપદ્યતે તદા ॥ ૧૯૨ ॥

અર્થ—જ્યારે સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતે, મન, વચન અને
કાયાથી જયંકર પાપ કરવામાં આવતું નથી, ત્યારે
બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૯૨ ॥

યદા સર્વં પરિત્યજ્ય, નિઃસર્ગો નિઃપરિગ્રહઃ ॥

નિશ્ચિંતશ્ચચરેઋર્મં બ્રહ્મ સંપદ્યતે તદા ॥ ૧૯૩ ॥

અર્થ—જ્યારે સર્વ તજીને, સંગ રહિત, તથા પરિ-
ગ્રહ રહિત થયો થકો, નિશ્ચિંત થઈને પ્રાણી ધર્મને
આચરે, ત્યારે બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૯૩ ॥

જીવામં મધુ લુપ્તં ચ, મ્લેહ્યોઽભિષ્ઠં ન સંશયઃ ॥

વર્જનીયં સદા વિપ્રૈઃ પરલોકાન્નિકાંદિજિઃ ॥ ૧૯૪ ॥

અર્થ—જીવનાં ઇંસાંવાલું, તથા મહાલુપ્ત, એવું મધ
સ્વરેસ્વર મ્લેહ્યોથી એવું થયેલું જાણવું, માટે પરલોકનાં
અર્થી એવા બ્રાહ્મણોએ તેનો હમેશાં ત્યાગ કરવો. ॥ ૧૯૪ ॥

मतिकमलिनीनागं भागं दुरुहहविर्भुजः ।

प्रकटितदयादैर्न्यं सैन्यं प्रमादमहीपतेः ॥

व्यसनपयसां सिंधुं बंधुं कषायधरास्पृशां ।

परिहर सुरापानं यानं विपत्पुर्ववर्त्मनि ॥ १०४ ॥

अर्थ—बुद्धिरूपी कमलिनीनो (नाश करवामां)
हाथी समान, कुतर्करूपी अग्निप्रते बोकमासमान,
प्रगट करेल ठे दयाप्रते दैन्यजाव जेणे एवा, प्रमाद-
रूपी राजाना सैन्य सरखा, आपदारूपी पाणीना स-
मुद्र सरखा, कषायरूपी प्राणीर्तना बंधुसरखा, तथा
दुःखरूपी नगरना मार्गमां वाहन सरखा एवा सु-
रापानने, हे प्राणी ! तुं तजी दे ? ॥ १०४ ॥

हवे वेश्याप्रक्रम कहे ठे.

यद्वक्त्रं विटकोटिवक्त्रनिपतन्निष्टीवनानां घटी ।

यद्वक्षश्च जनंगमादिजनतापाणिप्रहारास्पदम् ॥

यज्ञात्रं बहुबाहुदंमनिविम्वक्रोमीकृतित्रंशितं ।

प्रेमैतासु दधाति धावकशिखीतुल्यासु वेश्यासु कः ॥ १०५ ॥

अर्थ—जे वेश्याश्रोतुं, मुख, क्रोमो गमे लफंगा-
र्तना मुखमांथी पडता थुंकनी कुंमी सरखुं ठे, तथा
जेर्तनी वाती चांमाल आदिकना हाथोथी हणाएली
ठे, तथा जेश्रोतुं अंग घणा माणसोना बाहुदंमना
आलिंगनथी शिथिल थइ गयुं ठे, एवी धोबीनी शीला-

યસ્મિન્ ગૃહે ધ્રુવં કંદ-મૂલકં: પચ્યતે જનૈઃ ॥

શ્મશાનતુલ્યં તદ્દેશ્મ, પિતૃજિઃ પરિવર્જિતમ્ ॥ ૧૯૯ ॥

અર્થ-જે ઘરમાં માણસો કંદમૂલ પકાવે છે, તે ઘરને શ્મશાન સરખું જાણવું, અને તેવું ઘર પિતૃઓ-થી પણ વર્જાણું હોય છે. ॥ ૧૯૯ ॥

યસ્તુ વૃંતાકકાલિંગ-તલકાલાંબુજ્ઞહકઃ

અંતકાલે સ મૂઢાત્મા, નરકંગો યુધિષ્ઠિર ॥ ૨૦૦ ॥

અર્થ:-જે માણસ વૈતાક (રીંગણાં) કાલિંગ, તલ, અને કાલાંબુને જ્ઞાણ કરનારો છે, તે મૂઢ માણસ, હે યુધિષ્ઠર! અંતકાલે નરકમાં ગમન કરે છે. ॥ ૨૦૦ ॥

इत्याचार्य श्री जयशेखरसूरिणोद्धृतो धर्म-

सर्वस्वाधिकारः समाप्तः

અર્થ-જે શિકારરૂપી (વિવાહના) મહોત્સવમાં વનવાસી પ્રાણીઝના આક્રંદરૂપી ગીતો છે, તેઓના રુધીરથી નરાણલાં ળાવોચીઆંઝરૂપી કુંકુમના હાથા-ઝ (ઠાંપાં) છે, ઝ્યાં કૂર કુતરાઝના સમૂહો સોવતીઝ (જાનૈયા) છે, વલ્લી અહો ! ઝ્યાં પ્રાણીઝના સમૂહના માંસની રસોડ છે, તથા ઝ્યાં નરકરૂપી સ્ત્રી આવીને શિકારીઝને આલિંગન કરે છે, ંવા તે મહોત્સવમાં કયો ઝત્તમ બુઢિવાન માણસ જાય?(અર્થાત્ ન જાય.)

યે નીરં વિપિવન્તિ નિર્ઝરઞ્જવં કુંજે ચ યે શેરતે ।

યે ચાશ્નન્તિ તૃણાનિ કાનનત્રુવિ ત્રામ્યન્તિ યેઽહર્નિશમ્ ॥

યે ચ સ્વૈરવિહારસારસુખિતા નિર્મન્તવો જન્તવો ।

હત્વા તાન્ મૃગયાસુ કઃ સમઞ્ઞવત્રેષુ નાન્યાગતઃ ॥૧૧૩॥

અર્થ-જે વિચારા નિરપરાધી (વનવાસી) પશુઝ ઝરણાઝનું પાણી પીં ં છે, ઝાફીમાં સુડ રહે છે, ઘાસો ળાય છે, વનની ઝૂમિમાં હમેશાં ઝ્રમણ કરે છે, ંવી રીતે જેઝ સ્વેઢાચારી મનોહર વિહારથી સુખી ં-લા છે, તેઓને શિકારમાં હણીને, કયો માણસ નર-કનો પોળો થયો નથી ? ॥ ૧૧૩ ॥

જાવાન્ ધ્રતાં યત્ર નઞ્ઞોઽબુઞ્છગાન્ ।

ઞવત્રયાર્થઃ સમુપૈતિ હાનિમ્ ॥

આમોદઃ સરસીરુહામિવ મરુત્પૂરૈઃ પ્રથ્યાં પ્રાપ્યતે ।
વાચાં વિશ્વસન્નાસુ યૈર્જરુજીવામપ્યુદ્વસન્નિર્ગુણઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ—સરસ્વતી દેવીના વરદાનરૂપી ધનથી કુબેર
સરસ્વા થયેલા, તથા દયારૂપી કરિયાણાની ડુકાન ચ-
લાવવાને પ્રવિણ થયેલા, એવા સંત પુરુષો મારાપ્રતે પ્રસ-
ન્ન આશયવાલા થાઉં ? કેમકે, જલથી ઉત્પન્ન થતાં ક-
મલોની સુગંધિ જગતમાં જેમ બલસાયમાન થતા પ-
વનના સમૂહોથી ફેલાવો પામે છે, તેમ તે આનંદિતસંત
પુરુષોથી મૂર્ખોનો પણ ગુણ જગતમાં ફેલાવો પામે છે.

અમૃતમબ્ધિસુતા ચ દૃશોઃ સતાં ।

વસતિ ચેતસિ નિશ્ચય એષ નઃ ॥

વિબુધતા પુરુષોત્તમતાપિ યત્ ।

સ્થિતિમુપૈતિ નરે તદૂરીકૃતે ॥ ૩ ॥

અર્થ—અમારો એવો નિશ્ચય છે કે, સંત પુરુષોની
દૃષ્ટિમાં અમૃત રહેલું છે, તથા તેમના મનમાં લક્ષ્મી
રહેલી છે; કેમકે, તેની સમીપ રહેવાથી માણસમાં
પંક્તિપણું (દેવપણું) તથા પુરુષોત્તમપણું (શ્રીકૃષ્ણ-
પણું) સ્થિતિને પામે છે. ॥ ૩ ॥

સૌરન્યાદિવસૂનમોદનમિવસ્વાદપ્રસાદાદિહ ।

સ્તિગ્ધત્વાદિવ ગોરસં પિશ્ચુવા સોત્કંઠકંઠાદિવ ॥

વાજિરાજિ ? જવાદિવૌષધરસો દુર્વ્યાધિરોધાદિવ ।

શ્લાઘામેતિ જનો જનેષુ નિતરાં પુણ્યપ્રજાવોદયાત્ ॥ ૪ ॥

સ્તનરૂપી કમલના યુગ્મપર (વરોવર) હસ્તાદ્દેપ કરી શકતો નથી, (અત્યંત સુખથી) સારી રીતે આંખો વીંચી શકતો નથી, તેમ સ્થિરતાથી તેણીના વિંચસરખાં હોઠનું ચુંબન પણ લેઈ શકતો નથી, માટે તેવી પર-સ્ત્રીને (જોગવવાની) ઇચ્છાજ કરવી નહીં. ॥ ૧૧૦ ॥

પૌરાણાં પુરતઃ પ્રપંચ્ય મહિમાં દત્તઃ પિતૃજ્યાં સ્વયં ।

યો દત્ત્વા સ્વકરં કરેણ ચ વૃતઃ સસાર્ચિષાં સાદ્દિકમ્

તં હિત્વા પતિમીહતે યદિતરં યા કામિની કામિનં ।

તન્નૂનં કથમાત્મસાન્નવતિ સા સ્વહૃદસંચારિણી ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ—જે પતિને નગરના લોકોની સમીપે મહોત્સવપૂર્વક માવાપે પોતે આપેલો છે, તથા જેને, પોતાનો હાથ તેના (પતિના) હાથમાં આપીને અગ્નિની સાદ્દિષ્ટ વરેલો છે, એવા પતિને તજીને જે સ્ત્રી વીજા કામી પુરુષને ઇચ્છે છે, તે સ્વહૃદાચારી સ્ત્રી खरेखर “ પોતાની ” શીરીતે થાય ? ॥ ૧૧૧ ॥

પૂર્ણોઽપ્યન્યપરાન્નવૈકતમસા યત્સંગતો ગ્રસ્યતે ।

પ્રાહુર્જૂતકલંકપંકકલિતઃ સુશ્લોકશીતદ્યુતિઃ ॥

નીચાચારવિધૌ મહાનિવ ન્નવેદાપાતમાત્રપ્રિયે ।

કોઽસ્મિન્ સ્વૈરવિહારકારિણિ સુધીઃ પ્રીતઃ પરસ્ત્રીજને ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ—જે પરસ્ત્રીના સંગથી પ્રખ્યાત અને સંપૂર્ણ પણ ચંદ્ર અન્યના (રાહુના) પરાન્નવરૂપી અંધકારથી ગ્રસ્ત

કર્યું, તેડું એ વાંઠિત અર્થ આપનાર એવું કદપવૃદ્ધ પોતાને
ઘેર પ્રાપ્ત થયા ઠતાં પણ નિર્ધન રહેવા જેવું કર્યું છે. ॥ ૬ ॥

જોજ્યે નિર્જરરાજજોજ્યમધુરે હાલાહલોઽદ્દેપિ તૈ-
દુગ્ધે સ્તિગ્ધરસે રસેન નિદધે તૈરાલનાલં જલમ્ ॥
ક્ષિપ્તોચ્ચૈઃ શિશિરે ચ ચંદનરસે તૈ રાત્મગુપ્તા જમૈ-
યૈર્ધર્મેઽનવધાનતા પ્રવિદધે સ્વર્ગાપવર્ગપ્રદે ॥ ૭ ॥

અર્થ—જે માણસે સ્વર્ગ અને મોક્ષ દેનારા એવા
ધર્મમાં પ્રમાદ કરેલો છે, તેડું એ (સ્વરેશ્વર) ઇન્દ્રને
જમવા લાયક એવા મધુર જોજનમાં જેર નાંચ્યું છે,
અને સ્તિગ્ધ રસવાલા દૂધમાં સ્વાદની ઇચ્છાથી હર-
તાલનું પાણી રેડ્યું છે, તથા તે મૂર્ખોએ ઠંઠા ચંદ-
નરસમાં ઝંચે પ્રકારે કૌંચનું ફલ નાંચેલું છે. ॥ ૭ ॥

સાલં સ્વર્ગસદાં ઠિનત્તિ સમિધે ચૂર્ણાય ચિંતામાણિં ।

વહ્નૌ પ્રહ્લિપતિ ક્ષિણોતિ તરણીમેકસ્ય શંકોઃ કૃતે ॥

દત્તે દેવગવીં સ ગર્દજવધૂગ્રાહાય ગર્હાગૃહં ।

યઃ સંસારસુખાય સૂત્રિતશિવં ધર્મં પુમાનુજ્જતિ ॥ ૮ ॥

અર્થ—જે નિંદવાયોગ્ય પુરુષ આ સંસારસુખમાટે
મોક્ષ આપનાર ધર્મને તજી દે છે, તે પુરુષ (વલતણનાં)
લાકમાંમાટે કદપવૃદ્ધને ઠેકે છે, (થોડા) ચુનામાટે

૧ “ કૌંચ ” એટલે વનમાં વાલોરનાં આકારનું અતું ફલ,
જેનો સ્પર્શ કરવાથી શરીરમાં અત્યંત વારાહું (સ્વરજ) આવે છે.

દાતારોડપિ પદે પદે ઘનધનૈઃ કલ્પદ્રુકલ્પાઃ કલૌ ।

તે કેડપીંઝિયતસ્કરૈરપહતં યેષાં ન પુણ્યં ધનમ્ ॥ ૧૧૯ ॥

અર્થ—(આ જગતમાં) વિચારપૂર્વક વચનોં કરીને ચિત્તમાં આશ્ચર્ય ઉપજાવનારા ઘણા વિદ્વાનો છે, તેમ રણસંગ્રામરૂપી વ્યાપારમાં આદરવાલા થાણા એવા શૂરાં પણ હજારો ગમે છે, તેમ ઘણાં ધનથી આ કલિ-કાલમાં કલ્પવૃક્ષ સરખા પગલે પગલે દાન દેનારાઓ પણ ઘણા છે, પણ જેઓનું પુણ્યરૂપી ધન ઇંદ્રિઓરૂપી ચોરોં ચોરેલું નથી, એવા તો વિરલાજ હોય છે. ॥૧૧૯॥

હવે દયાપ્રક્રમ કહે છે.

શક્રસ્યૈવ સુરવિષો મધુરિપોરેવાંમજાનાં પતિઃ ।

શ્રીદસ્યૈવ ચ પુષ્પકં પશુપતેરેવોદ્ધૂમામણિઃ ॥

સ્કંદસ્યૈવ જુગંજુગ્ગણપતેરેવૌંદુરો વાહનં ।

ધન્યસ્યૈવ શિવાધ્વનિ પ્રવિદિતા યાનં કૃપા કોવિદૈઃ ॥૧૨૦॥

અર્થ—ઇંદ્રનુંજ જેમ ઐરાવણ હાથી, વિષ્ણુનુંજ જેમ ગરુડ, ધનદનુંજ જેમ પુષ્પકવિમાન, મહાદેવનુંજ જેમ વલ્લભ, કાર્તિકેયનુંજ જેમ મયૂર, તથા ગણપતિનુંજ જેમ ંદર-વાહન છે, તેમ મોક્ષમાર્ગપ્રતે (જવામાં) કોઈ ધન્ય માણસનુંજ દયારૂપી વાહન હોય છે, એમ પ્રશ્નિતોં કહેલું છે. ॥ ૧૨૦ ॥

વૃક્ષવિનાના મારવાડ દેશમાં જેમ વૃક્ષની ઘાંટી ઢાયા,
તથા મૂર્ખાશ્રુપી પુષ્પોને ઉત્પન્ન કરવામાં વગીચા
સરખા ગાંમઠામાં જેમ વિદ્વાનોની સજ્ઞા હુર્લજ્ઞ છે,
તેમ ક્લેશના આવેશરૂપ એવા આ સંસારમાં (પ્રાણી-
ને) શુદ્ધ બુદ્ધિ પણ હુર્લજ્ઞ છે. ॥ ૧૦ ॥

હવે આ પ્રકરણનું દ્વારકાવ્ય કહે છે.

દાનાદ્યં સુકૃતં કષાયવિજયં પૂજાં ચ પિત્રોર્ગુરો-
ર્દેવાનાં વિનયં નયં પિશુનતાત્યાગં સતાં સંગતિમ્ ॥
હૃદ્બુદ્ધિં વ્યસનહૃતીંઙ્ગિદયમાઽહિંસાદિધર્માન્ ગુણાન્ ॥
વૈરાગ્યં ચ વિદગ્ધતાં ચ કુરુ ચેન્નોક્તું વિમુક્તિં મનઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—હે પ્રાણી! જો મોક્ષસુખ જોગવવાનું તારું મન
હોય તો દાનાદિક પુણ્યનાં કાર્ય, કષાયોનો જય, માત-
પિતા, ગુરુ અને દેવની પૂજા, વિનય, ન્યાય, ચુગલીનો
ત્યાગ, ઉત્તમ માણસોની સોબત, હૃદયની શુદ્ધતા, (સાતે)
વ્યસનોનો ત્યાગ, ઇંદ્રિયને દમવાપણું, દયાદિક ધર્મ,
ગુણો, વૈરાગ્ય તથા ચતુરાશને તું ધારણ કર ? ॥ ૧૧ ॥

તેઓમાંથી પ્રથમ હવે દાનપ્રક્રમ કહે છે.

સ્થિતિં પુષ્યતિ કૌમુદીમિવ શશી સૂતે ચ પૂતાત્મતા-
મુદ્યોતં દ્યુતિમાનિવાવતિ સુખં તોયં તસ્તિવાનિવ ॥
ચાતુર્યં ચ ચિન્તોતિ યૌવનવયઃ સૌજાગ્યશોજામિવ-
દેત્રે વીજમિયાનયે વિનિહિતં પાત્રે ધનં ધીધનૈઃ ॥ ૧૨ ॥

સમાન ઇવું સત્યવચન પ્રાણિઓના મુખમાં ચૂષણ-
રૂપ થાય છે. ॥ ૧૩૬ ॥

હાનિમેતિ દદતાં ધનમુચ્ચૈઃ ।

શીલતો જવતિ જોગવિયોગઃ ॥

જાયતે ચ તપસા તનુકાર્ચ્યં ।

હીયતે કિમપિ નાનઘવાક્યૈઃ ॥ ૧૩૭ ॥

અર્થ—ઘણું દાન દેવાથી ધનની હાનિ થાય છે, શીલ
(પાલવાથી) જોગોનો વિયોગ થાય છે, તપ (તપવાથી)
શરીર ડુંબડું થાય છે, પણ સત્ય વચન બોલવાથી તો
કંઈ પણ નુકશાન થતું નથી. ॥ ૧૩૭ ॥

અગ્નિઃ શામ્યતિ મુંચતિ પ્રજુરપામૌઘ્યમોઘો રુજાં ।

યાત્યસ્તં વિકટા ઘટા કરટિનામાટીકતે નાન્તિકમ્ ॥

શૈથિલ્યં સમુપૈતિ સિંધુરરિપુઃ સર્પોઽપિ નોત્સર્પતિ ।

જાગૂ દૂરાહુપયાતિ દસ્યુરણજીઃ સત્યં વચોજલ્પતામ્ ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ—સત્ય વચન બોલનારાઓપ્રતે અગ્નિ શાંત થાય
છે, સમુદ્ર ક્ષોભને તજે છે, રોગોનો સમૂહ નાશ પામે છે,
હાથીઓની જયંકર શ્રેણિ તેની સમીપ આવતી નથી,
સિંહ શિથિલ થઈ જાય છે, સર્પ પણ તેની નજદીક
આવતો નથી, તેમ તેનાથી ચોર અને રણસંગ્રામની
બીક તો તુરત દૂર ચાલી જાય છે. ॥ ૧૩૮ ॥

તસ્માદૈરમુપૈતિ દૂરમુરગશ્રેણિઃ સુપર્ણાદિવ ॥

ક્લેશો નશ્યતિ જાસ્કરાદિવ તમસ્તસ્માદકસ્માજ્જવઃ ।

અર્થ—સારી રીતે પાલેલું શીલ માણસોના પ્રેમને વિસ્તારે છે, યશને આપે છે, પવિત્ર કીર્તિને પુષ્ટ કરે છે, સુંદરતા ઉત્પન્ન કરે છે, કાંતિને ફેલાવે છે, કલ્યાણની શોનાને સિંચે છે, ऐश्वर्यપણું આપે છે, ધૈર્યતાને આપે છે, દેવલોકની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે છે, તથા કેવલજ્ઞાનને તો હાથોહાથ આપે છે. ॥ ૧૮ ॥

તાવશ્ચાલવલં ચ કેસરિકુલં તાવત્કુધા વ્યાકુલં-
તાવજ્ઞોગિત્રયં જલં ચ જલધેસ્તાવદ્ધૃષં ત્રીષણમ્ ॥

તાવચ્ચામયચૌરવંધરણત્રીસ્તાવદ્ધસંત્યગ્નયો ।

યાવન્નૈતિ જગજ્જયી હૃદિ મહાજૂ શ્રી શીલમંત્રાધિપઃ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—જગતને પણ જીતનારો એવો શીલરૂપી મહાન મંત્રરાજ જ્યાંસુધી હૃદયમાં આવ્યો નથી, ત્યાંસુધીજ (મદોન્મત્ત) હાથીનો, ક્રોધાતુર કેસરી સિંહનો, સર્પનો, સમુદ્રના પાણીનો, રોગનો, ચોરનો, બંધનનો, રણસંગ્રામનો તથા અગ્નિનો જય (પ્રાણીઓને) હોય છે. ॥ ૧૯ ॥

ન્યસ્તા તેન કુલપ્રશસ્તિરમલા શીતહૃતેર્મરુલે

ત્રામ્યંસ્તેન નન્નસ્વતાં સહચરશ્ચક્રે સ્વકીર્તેર્જરઃ

તેનાલેખિ નિજાન્નિધાનમનઘં વિંવે ચ રોચિષ્મતઃ

કામં કામિતકામકામકલશં યઃ શીલમાસેવતે ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—ફક્તિત અર્થને દેવામાં કામકુંજ સરખુંશીલ જે માણસે સારી રીતે સેવેલું છે, તેણે પોતાતા કુલની નિર્મલ

અર્થ—જેઝ વન્ને હાથોથી સમુદ્રના પાણીને તરે છે, તથા જેઝ આકાશમાં પગોથી ઝ્રમણ કરે છે, તેમ જેઝ વસ્ત્ર અંને વાળોવિના રણસંગ્રામ કરે છે, અંને જેઝ ચાલાક થયા થકા જયંકર જંગલમાં જટકે છે, એવા તો અસંખ્યાતા માણસો છે, પણ જેઓનું ચિત્ત ચલાય-માન ચક્ષુઓવાલી સ્ત્રીઓના પરિચયથી પણ પવિત્ર રહેલું છે, એવા તો વિરલાજ હોય છે. ॥ ૧૪૫ ॥

खद्योतैरिव ज्ञानुमांश्च जषणैः कुञ्जीव जंजद्विषः ।

सारंगैरिव केसरी मखजुजां जर्तेव दैत्यव्रजैः ॥

सौपर्णेय इवोरगैश्च मरुतां स्तोमैरिवस्वर्गिरि-

र्न स्त्रीजिर्विजिदे यदीयहृदयं शूराय तस्मै नमः ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ—પતંગીઆઓથી જેમ સૂર્ય, કુતરાઝીથી જેમ ઇંદ્રનો હાથી, હરિણોથી જેમ કેસરી સિંહ, દૈત્યોના સમૂહોથી જેમ ઇંદ્ર, સર્પોથી જેમ ગરુડ તથા પવનના સમૂહોથી જેમ મેરુપર્વત, તેમ જેનું હૃદય સ્ત્રીઓથી જ્ઞે-દાયું નથી, તેવા શૂરા પુરુષવ્રતે નમસ્કાર થાઓ? ॥ ૧૪૬ ॥

गुह्यं दुर्जनचेतसीव सखिलं मूर्ध्नीव धात्रीचृतो ।

युद्धोर्व्याમिव कातरः कलिमलः स्वांते सुसाधोरिव ॥

दौर्गत्यं धरणीरुहीव मरुतां जेजे न चेतोवुजे ।

स्थैर्यं यस्य मृगीदृशां विलसितं धन्याय તસ્મૈ નમઃ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ—દુર્જનના ચિત્તમાં જેમ ગુહ્ય વાત, પર્વતના શિ-
ખરપર જેમ પાણી, સમરાંગણમાં જેમ કાયર, હત્તમ મુ-

પણ સમયે કુંજ બની શકતો નથી, અને (સૂતરના) તાંતણાઓનાં સમૂહવિના જેમ કોઈ પણ વેલાણ ઉત્તમ વસ્ત્ર બની શકતું નથી, તેમ આકરા તપ વિના કર્મોનો નાશ પણ થઈ શકતો નથી. ॥ ૨૨ ॥

કુશલકમલસૂરં શીલસાલાંબુપુરં ।

વિષયવિહગપાશં ક્લેશવહ્નીહુતાશમ્ ॥

મદનમુખપિધાનં સ્વર્ગમાર્ગૈકયાનં ।

કુરુત શિવનિદાનં સત્તપોનિર્નિદાનમ્ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—હે પ્રાણીજં! કુશલરૂપી કમલને (વિકસ્વર કરવામાં) સૂર્ય સરખો, શીલરૂપી વૃક્ષને (વધારવામાં) પાણીના સમૂહ સરખો, વિષયરૂપી પદ્મિને (પકરવામાં) પાશસરખો, ક્લેશરૂપી વેલડીને (બાલવામાં) અગ્નિ સરખો, કામદેવના મુખને આઢ્યાદિત કરનારો, સ્વર્ગમાર્ગે (જવામાં) વાહનસરખો, તથા મોહના કારણરૂપ એવો તપ તમો નિયાળા રહિત કરો? ॥૨૩॥

માર્ગ મનોરમમપાસ્ય યથાગ્નિલાષ-

મદ્ધવિપેષુ વિચરત્સુ તપઃ સૃણિઃ સ્યાત્ ॥

તત્તદ્માય મહનીયપદ્મપ્રદાય ।

તસ્મિન્ યતધ્વમપહાય રસેષુ મૂર્ઝામ્ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—જ્યારે ઇંદ્રિયરૂપી હાથીજં મનોહર (સરલ) માર્ગ તજીને સ્વેચ્છાચારી થયા થકાં ચાલે છે, ત્યારે તેઓને (વશ કરવાને) “તપ” છે, તે અંકુશરૂપ થાય

हवे गुण प्रक्रम कहे ठे.

तुंवेषु चापेषु च मौक्तिकेषु ।

गुणाधिरोपान्महिमामुदीक्ष्य ॥

कार्यः कदर्यै रिव कांचनेषु ।

यत्नो गुणेष्वेव मनस्विमान्यैः ॥ १५४ ॥

अर्थ—तुंवमांओमां, मनुष्योमां, अने मोतीउमां गुणोना (दोरीना) आरोपणथी (थता) महिमाने जोइने, लोत्री माणसो जेस द्रव्योमां, तेम पंडितोमां अग्रेसर एवा माणसोए गुणोमांज प्रयत्न करवो. ॥ १५४ ॥

दौर्जन्यसज्जे मनुजे वसन्तो ।

गुणा नवेयुर्नहि गौरवाय ॥

गुणाधिरोपः पशपीरुनाय ।

कदापि चापेष्विव किं न दृष्टः ॥ १५५ ॥

अर्थ—दुर्जनताथी नरेला मनुष्यमां रहेला गुणो पण गौरवपणामाटे अइ शकता नथी, केमके, धनुष्योमां रहेलो गुणनो (दोरीनो) आरोप परनी पीडा माटे आय ठे, एवुं, (हे प्राणी !) तें शुं कोइ दहामो जोयुं नथी ? ॥ १५५ ॥

वेषव्यूतिर्विंशदवसनादेव साध्यातिमेध्या ।

विद्या हृद्या स्वमतिविज्ञवादेवक्षत्र्यातिसज्या ॥

તમે, યેન વિના ચ દુસ્તરતપઃસ્તોમે ચ કાર્યોદયઃ ॥

કાર્યસ્તત્ફલમિહુજિઃ શુચ્ચતરે જાવેઽત્ર જવ્યૈર્લયઃ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—જે જાવવિના ઘણા ધનનું દાન દેવાથી પણ તે દુઃખે સહન થાય એવો (ફોકટ) खरचજ છે, તથા જે જાવવિના ઇચ્છિત અને નિર્મલ એવું શીલ પાલવાથી પણ (કેવલ) જોગોનોજ ક્ષય છે, તથા જે જાવવિના આકરા તપનો સમૂહ કરવાથી પણ (કેવલ) કૃષ્ણતાનોજ ઉદય છે, માટે એવી રીતના અત્યંત શુચ્ચ જાવમાં, તે તે કાર્યોના ફલની ઇચ્છાવાલા જવ્ય લોકોએ આસક્તપણું કરવું. ॥ ૨૭ ॥

શ્રીહાનિં દદતામુપૈતિ દધતાં શીલં ચ જોગક્ષયઃ ।

સંક્લેશઃ સૃજતાં તપશ્ચ પઠતાં કંઠે જવેત્ કુંઠતા ॥

પૂજ્યાનાં નમતાં ચ માનમગ્નનં દુઃખં વૃત્તં વિવ્રતાં ।

મત્વૈવં ન કથં કરોષિ સુકરે જાવે મનસ્વિન્ મનઃ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—દાન દેવાથી લક્ષ્મીની હાનિ થાય છે શીલ પાલવાથી જોગોનો ક્ષય થાય છે, તપ કરવાથી ક્લેશ થાય છે, જાણવાથી કંઠશોષ થાય છે, પૂજ્યોને નમવાથી માનની હાનિ થાય છે, તથા વૃત્ત ધારણ કરવાથી દુઃખ થાય છે, એવું માનીને પણ હે મનસ્વી ! (બુદ્ધિવાન્ !) તું ઉત્તમ જાવમાં મનને કેમ જોડતો નથી ? ॥ ૨૮ ॥

अर्थ—(प्राणीओंनुं) हृदय जे स्त्रीओंनी क्रिमां कुंठित थयुं ठे, अमृत सरखां मधुर नोजनमां जाव रहित थएलुं ठे, पुष्पोनी सुगंधिमां मंद थएलुं ठे, उत्तम नादोवाला वाजित्रोना समूहमां उत्कंठा वि-
नानुं थयुं ठे, उत्तम रूपने जोवामां मलतां क्षणिक सुखथी विमुख थएलुं ठे, महोत्सवमां बांठा रहित थयुं ठे, तथा धनमां पण जे इठा रहित थयुं ठे, ते लघलुं वैराग्यनुं लक्षण ठे. ॥ १६२ ॥

हेमंते हिमंवातवेद्वितवने वस्त्रैर्विनायत्स्थिति-

ग्रीष्मे ग्रीष्मखरांशुकर्कशरजःपुंजेषु शय्या च यत् ॥

यद्वर्षासु गिरेर्गुहासु वसतिश्चैकाकिनां योगिनां ।

तदुध्याननिबन्धनै रविजितं वैराग्यविस्फुर्जितम् ॥ १६३ ॥

अर्थ—हेमंत ऋतुमां ठंमा वायुथी नरेलां वनमां वस्त्रो विना जे स्थिति, ग्रीष्म ऋतुमां प्रचंड सूर्यना कीरणोथी तपेदी रेतीना ढगलमां जे शयन करवुं, तथा वर्षा ऋतुमां पर्वतनी गुफाओंमां जे रहेवुं, ते सघलुं एकाकी रहेता योगियोनुं दुध्यानना निबन्धनोथी नहीं जीताएलुं एवुं वैराग्यनुं ज महात्म्य ठे. ॥ १६३ ॥

हवे विवेक प्रक्रम कहे ठे.

काव्यानां करणैः कृतं सुरुचिरैर्वाचां प्रपंचैः सूतं ।

पूर्णं बाहुवद्वैरलं च तपसां पूरैः प्रसिद्ध्यं कुरैः ॥

સિદ્ધો જીવેન્મનસિ સંનિહિતે યદસ્મિન્ ॥

પશ્યન્ જગંતિ મનુજો જગતામદૃશ્યઃ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—ઉત્પન્ન કરેલ છે યોગીજનો પ્રતે પ્રજાવ જેણે, એવા જાવને, પંક્તિના સમૂહો નવીન પ્રકારનું (આશ્ચર્યકારક) સિદ્ધાંજન કહે છે; કેમકે તે જાવરૂપી સિદ્ધાંજનને મનમાં ધારણ કરવાથી મનુષ્ય સિદ્ધ થઈ જગતોને જોતો થકો (પોતે તો) જગતોને અદૃશ્ય થાય છે. ૩૧

હવે ક્રોધપ્રક્રમ કહે છે.

સ્કંધો યુદ્ધમહીરુહસ્ય કુમતેઃ સૌધો નિબંધોઽહસાં ।

યોધો દુર્નયઞ્છપતેઃ કૃતકૃપારોધોઽપ્રવોધો હૃદામ્ ॥

વ્યાધો ધર્મમૃગે વધો ધૃતિધિયાં ગંધો વિપદીરુધા-

મંધો દુર્ગતિપદ્ધતૌ સમુચિતઃ ક્રોધો વિહાતું સતામ્ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—યુદ્ધરૂપી વૃક્ષના થડસરખો, દુર્બુદ્ધિના મેહેલ સરખો, પાપોના કારણ સરખો, અન્યાયરૂપી રાજાના યોદ્ધા સરખો, દયાને રોકનારો, હૃદયને નહીં પ્રબોધ કરનારો, ધર્મરૂપી હરિણને મારવામાં પારાધિ સરખો, ધૈર્ય અને બુદ્ધિનો નાશ કરનારો, આપદારૂપી વૃક્ષોની

૧ સાધારણ અંજન તો આંખમાં ધારણ કરાય છે, પણ આ જાવરૂપી અંજનને તો હૃદયમાં ધારણ કરવાથી અદૃશ્ય રહીને જગતને જોવાય છે માટે તે આશ્ચર્યકારક સિદ્ધાંજન છે.

सौजन्यं जनकः प्रसूरुपशमस्त्यागादरः सोदरः ।

पत्नी पुण्यमतिः सुहृद्गुणगणः पुत्रस्त्रपासंगमः ॥

नैर्देज्यं जगिनी दया च दुहिता प्रीतिश्च मातृस्वसा ।

साध्वानंदकुटं कुटुंबकमिदं प्राहुः सतां धीधनाः ॥ १७० ॥

अर्थ—सज्जनतारूपी पिता, शांततारूपीमाता, दानना
आदररूपी ज्ञाह्, पुण्यनी बुद्धिरूपी स्त्री, गुणोना समू-
हूरूपी मित्र, लज्जानासंगरूपी पुत्र, निर्दंजतारूपीवेहेन,
दयारूपीदीकरी, तथाप्रीतिरूपी मासी, एवी रीतनुंआ-
नंदनासमूहूरूप सज्जनोनुं कुटुंब बुद्धिवानोए कहेलुंवे.

अर्चार्हतां संयमिनां नमस्या ।

संगः सतां संश्रुतिरागमानाम् ॥

दानं धनानां करुणांगजाजां ।

मार्गोऽयमार्थैरुदितः शिवस्य ॥ १७१ ॥

अर्थ—अरिहंत प्रजुओनी पूजा, संयमधारीउने
नमस्कार, सज्जनोनो संग, आगमोनुं श्रवण, तथा
द्रव्योनुं दान, एवी रीतनो मोक्षमार्ग उत्तम माण-
सोए दयालु माणसोमाटे कहेलो ठे. ॥ १७१ ॥

विस्फुर्तिमत्कीर्तिरनिद्यविद्या ।

समृद्धिरिच्छा रमणीयरूपम् ॥

सौजाग्यसिद्धिर्विमलं कुलं च ।

फलानि धर्मस्य परुष्यमूनि ॥ १७२ ॥

अर्थ—स्फुरायमान यती कीर्ति, पवित्र विद्या, वृद्धि

આટોપ સહિત કોપ, શું સજ્જનોનાં ચિત્તમાં પ્રવેશ કરી શકે છે ? (અર્થાત્ તે પ્રવેશ કરી શકતો નથી.) ॥૩૪॥

તે ધન્યા અન્નિવંદનીયમિહ તત્પાદારવિંદધ્યં ।

તે પાત્રં સકલશ્રિયાં જગતિ તત્કીર્તિર્નરીનર્તિ ચ ॥

તન્માહાત્મ્યમસંનિજં સુરનરા સર્વેઽપિ તત્કિકરા ।

યે કોપદિપસિંહશાવસદ્દશં સ્વાંતે શમં વિવ્રતિ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—જે માણસો ક્રોધરૂપી હાથીને (હણવામાં) સિંહના બચ્ચાં સરખી સમતાને મનમાં ધારણ કરે છે, તે-
 જેને ધન્ય છે ! તથા આ જગતમાં તેના બન્ને ચરણક-
 મલો વંદન કરવાલાયક છે; વલી તેજ સઘલી લક્ષ્મી-
 ઓના પાત્ર છે, તથા તેની કીર્તિ આ જગતમાં નાચ્યા
 કરે છે; વલી તેનું માહાત્મ્ય અતુલ્ય છે, તથા સઘલા
 દેવો અને મનુષ્યો તેના ચાકરો થઈને રહે છે. ॥૩૫॥

વનવન્હિર્નવઃ કોઽપિ, કોપરુપઃ પ્રરુપિતઃ ॥

આંતરં યસ્તપોવિત્તં, જૈસ્મસાત્કુરુતે દ્વણાત્ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—ક્રોધરૂપી દાવાનલ તો કોઈક નવીન પ્રકાર-
 નોજ (આશ્ચર્યકારક) જણાણલો છે, કેમકે જે અંતરંગ
 તપરૂપ ધનને (પણ) દ્વણવારમાં વાલીને ઝડપ કરે છે.

હવે માનપ્રક્રમ કહે છે.

જાત્યૈશ્વર્યવલ્લશ્રુતાન્વયતપોરુપોપલ્લવિધશ્રિતં ।

ગર્વં સર્વગુણૈકપર્વતપર્વિં માત્મન્ કૃત્યાઃ સર્વથા ॥

माला”लोकोना कंठस्थलमां रहीं थकी लक्ष्मीने आपो?

सत्सूत्रमौक्तिकमहोदधितुल्यगुणः ।

प्राज्ञेष्टुहेमविजयेन विनिर्मितो यः ॥

आदायसूक्तजलमंबुधरा इवास्माद् ।

व्याख्याजुषः हितितलं सुखयंतु संतः ॥ १८० ॥

अर्थ—उत्तम सूत्ररूपी मोतीओना महासागर सरखी आ रचना, विद्वानोमां चंद्र सरखा श्री हेम-विजयजी गणिए करेली ठे; तेमांथी मेघोनी पेठे उत्तम माणसो “सूक्तरूपी” पाणीने लेइने, पृथ्वीत-लपर व्याख्या करता थका सुख पामो ? ॥ १८० ॥

एवी रीते सकल विद्वानोना समूहरूपी देवोमां इंद्र सरखा पंडित श्री कमलविजयजी गणिना शिष्य पंडित श्री हेमविजय गणिजीए रचेली “कस्तूरीप्र-करण” नामनी सूक्तिमाला संपूर्ण थइ.

વિપદાં સદ્ગ ગર્વોચ-મપૂર્વઃ પર્વતઃ સ્મૃતઃ

પ્રાપ્નુવંત્યુર્ઋમુર્ઋનો, યમારુઢા અધોગતિમ્ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—આપદાઓના સ્થાનક સરખો, એવો આ ગર્વ-
રૂપી પર્વત તો કોઈ વિચિત્ર પ્રકારનો (આશ્ચર્યકારક)
હે, કેમકે ઝંચુ મસ્તક રાખીને (અક્કમ રહીને) તે પર્વ-
તપર ચડેલા માણસો (ઝલટા) નીચી ગતિને પામે હે !

દષ્ટો યેન જનો જહાતિ વિનયપ્રાણાન્ પ્રસિદ્ધિપ્રદાન્ ।

યદ્દષ્ટેન વિવેકનીતિનયને સંમીલ્ય સંસ્થીયતે ॥

યદ્દષ્ટસ્ય ચ કીલકીલિતમિવ સ્તબ્ધં વપુર્જાયતે ।

દર્પં સર્પમિવાતિજિહ્વાગહનં કસ્તં સ્પૃશેત્કોવિદઃ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—જે અહંકારરૂપી સર્પના ડંખવાથી, માણસ
પોતાને કીર્તિ આપનારા વિનયરૂપી પ્રાણોને તજે હે,
તથા વિવેક અને ન્યારૂપી પોતાની આંખો મીચી જાય
હે, તથા જેના ડંખથી પોતાનું શરીર જાણે સ્થિલામાં
કીલિત થઈ ગયું હોય નહીં તેમ થઈ જાય હે, એવા
સર્પ સરખા અત્યંત ઝેરથી જયંકર થઈને અહંકાર-
ને કયો પંક્તિ માણસ સ્પર્શ કરે ? ॥ ૪૦ ॥

હવે માયાપ્રક્રમ કહે હે.

દંત્રં વકા ઇવ વિધાય દુરાશયા યે ।

મીનાનિવાસિલજનાન્ પ્રતિવંચયંતિ ॥

તૈઃ સૌહૃદાદમલકીર્તિલતાપયોદા-

દાત્મા પ્રપંચચતુરોઽચતુરૈરવંચિ ॥ ૪૧ ॥

अर्थ—जे दुर्बुद्धिओ कपट करीने वगलांओ जेम मत्स्योने तेम सर्व जनोने ठगे ठे, ते मूर्खोए निर्मल कीर्तिरूपी लताप्रते वरसाद सरखी मित्राइथी प्रपंचमां चतुर एवा पोताना आत्माने ठग्यो ठे. ॥४१॥

मायामिमां कुटिलशीलविहारविज्ञा ।

मान्यमहे हृदि जुजंगवधूं नवीनाम् ॥

दष्टोऽनया सितसरोजसहोदरास्यो ।

मोहं नयेद्यदितरान्मधुरं ब्रुवाणः ॥ ४२ ॥

अर्थ—कुटिल शीलना (दुराचारना) विहारमां चतुर एवी मायारूपी सर्पणीने श्रमो हृदयमां विचित्र प्रकारनी (आश्चर्यकारक) मानीए ठीए; केमके जेनाथी मंखाएलो माणस विकस्वर थएला कमल सरखा मुख-वालो थयो थको, तथा मीठां मीठां वचनो बोलतो थको (जलटो) बीजाने मोहमां नांखे ठे. ॥ ४२ ॥

विश्रंजं जुजगीव जीविततनु व्याहंति या देहिनां ।

या सौहार्दमपाकरोति शुचितां स्पर्शोऽशुचीनामिव ॥

या कौटिल्यकला कलामिव विधोः पुष्पाति पद्मः सित-

स्ता निर्मोकमिवोरगं हृतगति माया न को मुंचति ॥ ४३ ॥

अर्थ—जे माया (कपट) सर्पणी जेम जीवितने, तेम माणसोना विश्वासने हण्णे ठे, तथा अशुचि पदार्थोना स्पर्श जेम पवित्रताने, तेम जे मित्राइने दूर करे

ઠે, અને શુદ્ધ પદ્મ જેમ ચંદ્રની કલાને, તેમ જે કુ-
ટિલતાને (વક્રપણાને) પોષે ઠે, એવી (શુદ્ધ) ગતિને
અટકાવનારી માયાને, સર્પ જેમ (પોતાની) કાંચ-
લીને, તેમ કોણ ઢોમતો એથી ? ॥ ૪૩ ॥

ये कौटिल्यकलाकलापकुशलास्ते संत्यनेके क्षितौ ।

ये हार्यार्जववर्यवीर्यसदनं ते केचिदेव ध्रुवम् ॥

लज्यन्ते हि पदे पदे फलचरैर् नम्रा दरिद्रद्रुमाः ।

संप्रीणन् युवनानि पेशलफलैरद્વपो हि कल्पद्रुमः ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—કપટની કલાના સમૂહમાં કુશલ એવા તો આ
પૃથ્વીમાં અનેક લોકો ઠે, પણ મનોહર એવી આર્જવતાના
ઉત્તમ વીર્યના સ્થાનરૂપ તો વિરલાજ હોય ઠે; કેમકે,
ફલોના સમૂહોથી નમેલા તુલ્ય વૃક્ષો તો પગલે પગલે મ-
લે ઠે, પણ પોતાના ઉત્તમ ફલોથી ત્રણે જગતોને સુ-
શી કરનાર કલ્પવૃક્ષ તો અદ્વપજ હોય ઠે. ॥ ૪૪ ॥

उमाया इव मायायाः, संपर्के मुंच मुंच रे ॥

ईश्वरोऽपि नरो नूनं, यत्संगाद् जीमतां जजेत् ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—હે પ્રાણી! પાર્વતીનો જેમ, તેમ માયાનો સંગ તું
ઢોમીજ દે ? કેમકે જેના સંગથી (પદ્મે પાર્વતીના
સંગથી) ऐश्वर्यवानને પણ (પદ્મે મહાદેવને પણ)
जयंकरपणुं (जीमपणुं) ધારણ કરવું પડયુંઠે. ॥ ૪૫ ॥

હવે લોચનપ્રક્રમ છે.

નાશં યો યશસાં કરોતિ રજસાં વ્રાતોઽનિલાનામિવ ।

ત્રાસં યો મહસાં તનોતિ વયસાં પાતઃ શરાણામિવ ॥

શોઞાં યો વચસાં હિનસ્તિ પયસા વૃષ્ઠિર્ધનાનામિવ ।

ત્યક્ત્વાકૃત્યકરીંઙ્કુંજશરજં લોચં શુચંયુર્જવ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—જે લોચન પવનોનો સમૂહ જેમ રજોનો, તેમ યશોનો નાશ કરે છે, તથા વાણોનું પર્ણું જેમ જીંદગિને, તેમ જે (પોતાના) તેજને ત્રાસ આપે છે, તથા મેઘનીવૃષ્ટિ જેમ પાણીને (મોઢું કરે છે.) તેમ જે, વચનની શોજાને હણે છે, તથા જે કરવાયોગ્ય કાર્યરૂપી હાથીના કુંજસ્થલને જેદવામાં સિંહસમાન છે, એવા લોચને તજીને હે પ્રાણી ! તું કલ્યાણયુક્ત થા ? ॥૪૬॥

કિં ધ્યાનૈર્મુખપદ્મમુદ્રણચૈૃઃ કિં ચૈઙ્ગિયાણાંજયૈ-

રુષ્કૈઞ્ચૈસ્તપસાં પુનઃ પ્રતપનૈઃ કિં મેદસાં શોષણૈઃ ॥

કિં વાચાં જનિતશ્રમૈઃ પરિચયૈઃ કિં ક્લેશયુક્તૈર્વ્રતૈ-

શ્ચેલ્લોચ્છોઽસ્થિલદોષપોષણપટુર્જાગર્તિં ચિત્તેતિજ્ઞઃ ॥ ૪૭ ॥

હે પ્રાણી ! સઘલા દોષોને પોષણ કરવામાં સમર્થ તથા દુઃખના સ્થાનકરૂપ એવો લોચ જો ચિત્તમાં જાગ તો રહ્યો છે, તો પઠી મુખરૂપી કમલને મુદ્રિત કરવામાં સમર્થ, એવા ધ્યાનથી શું થવાનું છે ? તેમ ઇંદ્રિયોને જીતવાથી પણ શું થવાનું છે ? તેમ ઇલાને રોધનાર તથા

ચરવીને (શરીરના પુષ્ટપણને) શોષનાર એવા તપો
તપવાથી પણ શું થવાનું છે ? તેમ શ્રમયુક્ત એવા વ-
ચનોના પરિચયથી પણ શું થવાનું છે ? તથા ક્લેશો
યુક્ત એવા વ્રતોથી પણ શું થવાનું છે ? ॥ ૪૭ ॥

સ સ્થૈર્યૈકનિકેતનં સ સુન્નદશ્રેણિષુ ચૂડામણિઃ ।

સ પ્રાગદ્વ્યપરાનુજ્ઞાવસુન્નગઃ સ ધ્યાનધુર્ધુર્વહઃ ॥

સ શ્રેષ્ઠઃ સ ચ પુણ્યવાન્ સ ચ શુચિઃ સ શ્લાઘનીયઃ સતાં ।

યેનાગણ્યગુણાલિવદ્વિકલ્પજો લોજો નૃશં સ્તંજિતઃ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—અસંખ્યાતા ગુણોળી શ્રેણિરૂપ વેલમીન-
(નાશ કરવામાં) હાથી સરખા, એવા લોજને જે
માણસે વિશેષે કરીને અટકાવ્યો છે, તે માણસ સ્થિ-
રતાના એક સ્થાનકરૂપ છે, તે સુન્નટોની પંક્તિઝમાં
અગ્રેસર છે, મોટાડના ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાવથી મનોહર થ-
એલો છે, ધ્યાનની ધોંસરીને ધારણ કરવામાં સમર્થ
છે, પુણ્યવાન અને પવિત્ર છે, તથા તે ઉત્તમ માણ-
સોને પ્રશંસા કરવા લાયક છે.

મૈત્રીં વિમુંચતિ સુહૃદ્વિનયં વિનેયઃ ।

સેવાં ચ સેવકજનઃ પ્રણયં ચ પુત્રઃ ॥

નીતિં નૃપો વ્રતમૃષિશ્ચ તપસ્તપસ્વી ।

લોજાજિજ્ઞૂતહૃદયઃ કુલજોઽપિ લજ્જામ્ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ—લોજથી પરાજવ પામેલું છે હૃદય જેનું એવો
મિત્ર મિત્રાઈને તજે છે, શિષ્ય વિનયને તજે છે, ચાકર

સેવાને તજે છે, પુત્ર નમ્રતાને તજે છે, રાજા નીતિને તજે છે, મુનિ વ્રતને તજે છે, તપસ્વી તપને તજે છે, તથા એવો કુલીન માણસ પણ લજ્જાને તજે છે. ॥૪૯॥

લોચાંજોજાલિશીતદ્યુતિરહિમરુચિઃ પુણ્યપાથોજપુંજે ।

શુદ્ધધ્યાનૈકસૌધઃ પ્રગુણગુણમણિશ્રેણિમાણિક્યલાનિઃ ॥

શ્રેયોવદ્દયાલલાલઃ કલિમલકમલારામસંહારહસ્તી ।

તૃણાકૃણ્ણાહિમંત્રો વિશતુ હૃદિસતામેષ સંતોષપોષઃ ॥ ૫૦ ॥

અર્થ-લોચરૂપી (સૂર્ય વિકાસી) કમલોની શ્રેણિ-નો (નાશ કરવામાં) ચંદ્ર સરખો, પુણ્યરૂપી કમલના સમૂહને (વિકસ્વર કરવામાં) સૂર્ય સરખો, શુદ્ધ ધ્યાનના એક મેદેલ સરખો, ઉત્તમ ગુણોરૂપી માણિ-ની શ્રેણિઓને (ઉત્પન્ન કરવામાં) મણિક્યની લાણ સરખો, કલ્યાણરૂપી વેલડીને (પ્રફુલ્લિત કરવામાં) ક્યારા સરખો, ક્લેશ અને મંલીનતારૂપી કમલના વગીચાનો નાશ કરવામાં હાથી સરખો, તથા તૃ-ણારૂપી કૃણ્ણસર્પને (વશ કરવામાં) મંત્ર સરખો, એવો આ સંતોષનો પોષ (પુષ્ટિ) સજ્જાનોના હૃદ-યમાં દાખલ થાઓ ? ॥ ૫૦ ॥

હવે પિતૃપ્રક્રમ કહે છે.

તેનાવાદિ ચશ્વઃ ઝિપટહઃ પ્રાકારિ યાત્રોત્સવ-

સ્તીર્થાનાં ચ

હૃદયં પ્રાણોદિ પાપપ્રથા ॥

અર્થ—જે માતપિતાની કૃપાથી, (જન્મ સમયે) પૂરા સરખો પણ પુત્ર, (યૌવન સમયે) હાથી સમાન લીલાને પ્રાપ્ત થાય છે,તેવા માતપિતાના ચરણોની સેવા-ને, તે પુત્ર શામાટે અંગીકાર ન કરે? (અર્થાત્ કરેજ.)

હવે ગુરુપ્રક્રમ કહે છે.

કિં પાથસાં મથનવત્ કુરુષે સુખેહુ- ।

બંધો મુઘૈવ વિવિધં નિકરં ક્રિયાણામ્ ॥

વસ્તુપ્રકાશનપટુઃ પ્રકટપ્રજાવો ॥

દીપ્રપ્રદીપ્ત ઇવ ચેદ્ ગુરુરાદ્યતો ન ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—દેદીપ્યમાન દીપકની પેઠે વસ્તુઓને પ્ર-કાશ કરવામાં સમર્થ, તથા પ્રગટ પ્રજાવવાલા, એવા ગુરુને, હે બંધુ ! જો તૈં અંગીકાર કર્યા નથી, તો સુ-ખની ઇલાશી જલના મથનની પેઠે ફોકટ ક્રીયા-ઓનો સમૂહ તું શામાટે કરે છે ? ॥ ૫૬ ॥

ન ધ્વંસં વિદધાતિ યસ્તનુમતાં વ્રૂતે ન જ્ઞાણં મૃષાં ।

ન સ્તેયં વિતનોતિ ન પ્રકુરુતે જોગાંશ્ચ વક્ત્ર્યુવામ્ ॥.

ન સ્વર્ણાદિપરિગ્રહગ્રહિતતાં ધત્તે ચ ચિત્તે ક્વચિત્ ।

સંસેવ્યો ગુરુરેષ દોષવિમુખઃ સંસારપારેહુજ્જિઃ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—જે ગુરુ જીવોની હિંસા કરતા નથી, મૃષાવાદ બોલતા નથી, ચોરી કરતા નથી, સ્ત્રીઓના જોગો જો-ગવતા નથી, તથા મનમાં કોઈ પણ વચ્ચે સુવર્ણાદિકના

परिग्रहनी लोलताने धारण करता नथी, एवा निदोष
गुरुने संसार तरवानी इच्छावाला मनुष्योए सेववा, ५९

ये व्यापारपरायणाः प्रणयिनीप्रेमप्रवीणाश्च ये ।

ये धान्यादिपरिग्रहाग्रहगृहं सर्वाजिलापाश्च ये ॥

ये मिथ्यावचनप्रपंचचतुरा येऽहर्निशं जोजिन-

स्ते सैव्या न जवोदधौ कुगुरवः सञ्चिद्रपोता इव ॥ ५८ ॥

अर्थ—जेश्रो व्यापारमां तत्पर रहेला ठे, स्त्रीश्रोना
प्रेममां प्रवीण थया ठे, धान्यादिक परिग्रहना स्थानक
तुल्य ठे, सर्व वस्तुश्रोना लालचु ठे, मिथ्यावादना प्रपं-
चमां चतुर ठे, तथा जेश्रो रातदहानो जोजनमां आस-
क्त ठे. एवा कुगुरुश्रोने आ जवरूपी समुद्रमां (बुझा-
रवाने) ठिडवाला वहाण तुल्य (जाणीने) सेववाज नहीं.

ये विश्वासपदं च ये प्रतिजुयो निर्वाणशर्मर्पणे ।

ये चाधोगतिदुर्गमार्गगमनद्वारप्रवेशार्गला ॥

धर्माधर्महिताहितप्रकटनप्राप्तप्रमोदाश्च ये ।

ते सैव्या जववारिधौ सुगुरो निश्चिद्रपोता इव ॥ ५९ ॥

अर्थ—जेश्रो विश्वासना स्थानकरूप ठे, मोक्षसुख
आपवामां शास्त्रिजुत ठे, नीच गतिना दुर्गम मार्गमां
गमन करवाना द्वार प्रते प्रवेश करवामां जोगल
समान ठे, तथा जेश्रो धर्म, अधर्म, हित, अहित विगेरे
प्रगट करवार्थी आनंद मेलवनारा ठे, एवा उत्तम गुरु-

ઓને જવરૂપી સમુદ્રમાં ઠિઢરહિત (અર્થે) વહા-
ણ તુલ્ય જાણીને સેવવા. ॥ ૫૯ ॥

ચેદાનશીલતપસાં ફલમાપ્તુમીહા ।

સ્વર્ગાપવર્ગપુરયોઃ પથિ ચેદિયાસા ॥

વાંગા ચ ચેત્સુકૃતકૃતયોર્વિવેકે ।

સેવ્યઃ સમાધિનિધિરેષ ગુરુસ્તદાયૈઃ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—જો દાન, શીલ અને તપના ફલને મેલવ-
વાની ઇચ્છા હોય, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષ નગરના માર્ગમાં
જવાની જો ઇચ્છા હોય; તથા પુણ્ય પાપનો વિવેક (તફા-
વત) જાણવાની જો ઇચ્છા હોય, તો સમાધિના ચંકાર-
રૂપ તે સુગુરુને ઉત્તમ માણસો સેવવા. ॥ ૬૦ ॥

હવે દેવપ્રક્રમ કહે છે.

જ્યોતિર્જાલમિવાજિનીપ્રિયતમં પ્રીતિર્ન તં મુંચતિ ।

શ્રેયઃશ્રીર્જવતીહ તત્સહચરી જ્યોત્સ્ના સુધાંશોરિવ ॥

સૌજ્ઞાન્યં તમુપૈતિ નાથમવને સેનેવ તં કાંક્ષતિ ।

સ્વર્વ્રહ્માન્ધિસુતા વશેવ તરુણં યોડર્ચા વિધત્તેડર્હતામ્ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—જે માણસ શ્રી અરિહંત પ્રજ્ઞાની પૂજા કરે છે,
તેને, સૂર્યને જેમ જ્યોતિનો સમૂહ તેમ પ્રીતિ ઠોરતી
નથી, તથા ચાંદની જેમ ચંદ્રની, તેમ કલ્યાણની લક્ષ્મી
તેની સહચરી થાય છે, તથા રાજાપ્રતે જેમ સેના, તેમ

સૌજાગ્ય તેની સમીપ આવે છે, તથા યુવાન પુરુષને
જેમ સ્ત્રી, તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તેને ઇચ્છે છે. ૬૧

સ શ્લાઘ્યઃ કૃતિનાં તતિઃ સુકૃતિના તં સ્તૌતિ તેનાત્મનો ।

વંશોઽશોજિ નમંતિ યોજિતકરાસ્તસ્મૈ વ્રજા ચ્ચુજામ્ ॥

તસ્માન્નપ્રથિતઃ પરોઽસ્તિ યુવને જાગર્તિ ચિત્તાર્તિહૃત્ ।

કીર્તિસ્તસ્ય વસંતિ જોગનિવહાસ્તસ્મિજ્જિનં યોઽર્ચતિ ॥૬૨॥

અર્થ—જે માણસ જિનેશ્વર પ્રજુને પૂજે છે, તે કૃતાર્થ
પુરુષોમાં (પણ) વચ્ચાણવાલાયક છે, તથા પુણ્યવંતોની
શ્રેણિ તેની સ્તુતિ કરે છે, વલ્લી તેણે પોતાનું કુલ શો-
જાવ્યું છે, તેમ તેની પાસે રાજાઓના સમૂહો હાથ
જોમીને રહે છે, વલ્લી તેના સમાન આ પૃથ્વીમાં કોઈ
પણ વીજો માણસ પ્રખ્યાત થઈ શકે નથી, તેમ ચિત્તની
પીડાને હરનારી એવી તેની કીર્તિ જાગૃત થાય છે, તથા
તેનામાં જોગોના સમૂહો (આવીને) વસે છે. ॥૬૨॥

તસ્માદ્દર્મુપતિ ડુ સ્વમખિલં સિંહાદિવેજ્રજો ।

વિઘ્નોઽથશ્ચ વિજેતિ સર્પનિકર કસારિયાનાદિવ ॥

વિંવાત્પંકજિનીપતેરિય નિશા નર્યત્યનર્હા ગતિઃ ।

પૃજ્યંતે જિનમૂર્તયઃ પ્રતિદિનં યજ્ઞાન્નિ સસ્ફુર્તયઃ ॥ ૬૩ ॥

અર્થ—જે મનુષ્યના ઘરમાં સ્ફુરાયમાન એવી જિનની
મૂર્તિઓ હમેશાં પૂજાય છે, તે માણસ પાસેથી, સિંહથી
જેમ હાથીઓનો સમૂહ, તેમ સઘણું ડુઃખ દૂર જાય છે,
તથા ગરુડથી જેમ સર્પોનો સમૂહ, તેમ તેનાથી વિઘ્નોનો

સમૂહ મરતો રહે છે, તથા સૂર્યશ્રી જેમ રાત્રિ, તેમ તેનાથી ડુરાચરણ તો નાસતુંજ ફરે છે. ॥ ૬૩ ॥

પવેર્ધારાકારા વ્યસનશિખરિણ્યુત્સવવને ।

વસંતઃ સંકેતસ્ત્રિદિવશિવસંપત્તિયુવતેઃ ॥

ઞવાંઞોધૌ પોતઃ સુકૃતકમલાનાં ચ સરસી ।

જિનેંઙાણામર્ચા પ્રથિતમહિમાનાં ચ સદનમ્ ॥ ૬૪ ॥

અર્થ—જિનેંદ્ર પ્રજુઓની પૂજા (સાતે) વ્યસનરૂપી પર્વતને (જેદવામાં) વજ્રની ધારા સરખી છે, ઉત્સવ-રૂપી વનને (વિકસ્વર કરવામાં) વસંત ઋતુ સરખી છે, દેવલોક અને મોહની સંપદારૂપ યુવાન સ્ત્રીને (બોલાવવામાં) સંકેત સરખી છે, ઞવરૂપી સમુદ્રને (તરવામાં) નાવ સરખી છે, પુણ્યરૂપી કમલોને ઉત્પન્ન કરવામાં તલાવ સરખી છે, તથા વિસ્તાર પામેલા મહિમાના સ્થાનક સમાન છે. ॥ ૬૪ ॥

ન ભ્રૂઃ સાટોપકોપા ન ચ કરયુગલં ચાપચક્રાદિચિન્હં ।

કાંતાકાંતશ્ચ નાંકો ન ચ મુખકમલં સપ્રકોપપ્રસાદમ્ ॥

યાનાસીના ન મૂર્તિર્ન ચ નયનયુગં કામકામાઞ્જિરામં ।

હાસ્યોત્પુલ્હૌ ન ગલ્લૌ સઞ્જય ઞવઞ્જિદો યસ્ય દેવઃ સ સેવ્યઃ ॥ ૬૫ ॥

અર્થ—ઞયયુક્ત ઞવને જેદનારાં એવા જે દેવની ઞુકુટી આટોપ સહિત કોપવાલી નથી, જેના વન્ને હાથો ચાપચક્ર આદિકથી ચિહ્નિત થયેલા નથી, જેનો ચોલો

स्त्रीथी शोजितो थयो नथी, जेनुं मुखकमल कोप के
प्रसादवाहुं नथी, जेनी मूर्ति वाहनपर वेठेली नथी,
जेनी वन्ने आंखो कामनी इत्थानी मनोहर थएली
नथी, तथा जेना गालो हास्यथी प्रफुल्लित थया न-
थी, ते देवज सेववा योग्य ठे. ॥ ६५ ॥

हवे विनयप्रक्रम कहे ठे.

केनाकारि प्रशस्या शशिनिधवल्लिमा वर्हिणा च प्रवर्हे ।

वर्हे चित्रं विचित्रं जलरूहपटले सारसारं न्यसपत् ॥

दुग्धे स्तैग्ध्यं सितायामसममधुरिमा पद्मपाणां प्रजाते ।

नैर्मल्यं सानुकूट्यं पयसि च विनयः पुंसि. सर्वशजाते ॥ ६६ ॥

अर्थ—चंद्रमां प्रशंसनीक श्वेतता कोणे करी ठे?
तथा मधूरनां मनोहर पीठांमां विचित्र चित्र कोणे
वनाव्युं ठे? तेम कमलोना समूहमां मनोहर मुगं-
धिनी संपदा कोणे वनावी ठे? दूधमां चिक्राश कोणे
करी ठे? साकरमां अत्यंत मीठाश शोणे वनावी ठे?
सूर्यमां प्रताप कोणे वनाव्यो ठे? तथा पाणीमां अ-
नुकुल निर्मलता कोणे करी ठे? तेम उत्तम कुलमां
उत्पन्न थएला पुरुषमां विनय कोणे वनाव्यो ठे?
(अर्थात् ते सघलां स्वाभाविकज ठे.) ॥ ६६ ॥

धिष्ण्याना गगनो पयोनिधिरपामंजोजवंधुस्त्रिपां ।

देवाना त्रिदिवं नृणा वसुमती विध्याचल. कुजिनाम् ॥

आरामः पृथिवीरुहां कुमुदिनी प्रेयान् कलानां यथा ।

कासारः सरसीरुहां च विनयः स्थानं गुणानां तथा ॥ ६७ ॥

अर्थ—जेम ताराओनुं स्थानक आकाश ठे, पाणीनुं स्थानक समुंद्र ठे, कांतिओनुं स्थानक सूर्य ठे, देवोनुं स्थानक स्वर्ग ठे, मनुष्योनुं स्थानक पृथ्वी ठे, हाथी-ओनुं स्थानक विंध्याचल ठे, वृद्धोनुं स्थानक वगीचो ठे, कलाओनुं स्थानक चंद्र ठे, तथा कमलोनुं स्थानक जेम तलाव ठे, तेम (सर्व) गुणोनुं स्थानक विनय ठे.

नस्वर्णाक्षरणैर्विजृषितवपुः सृग्निर्न च त्राजितो ।

नो मुक्ताफलहारहारिहृदयो नो दिव्यवासोवृतः ॥

नो रूपोपचितो न सिंधुरवरस्कंधाधिरुढश्च तत् ॥

सौजाग्यं समुपैति यद्विनयिता जूषाक्षिरामः पुमान् ॥ ६८ ॥

अर्थ—विनयरूपी जूषणथी मनोहर थएलो(माणस) जे सौजाग्यने पामे ठे, ते सौजाग्यने सुवर्णना आजूषणोथी शोजितां शरीरवालो पण पामतो नथी, तेम पुष्पमालाओथी जूषितथएलो पण ते सौजाग्यने पामी शकतो नथी, वल्ली मोतीना हारोथी मनोहर हृदय-वालो पण ते सौजाग्यने पामी शकतो नथी, तथा दिव्य वस्त्रोवालो पण ते सौजाग्यने पामी शकतो नथी, तेम रूपवंत माणस पण ते सौजाग्यने पामी शकतो नथी, तथा हाथीना मनोहर स्कंधपर चडे-लो माणस पण ते सौजाग्यने पामी शकतो नथी.

अन्यैर्गुणैरलमखंकरणैर्नराणा ।

यद्यस्ति चेद्भिनयमंननमेकमंगे ॥

आयांति नायकमिव ध्वजिनीजना यत् ।

सर्वे गुणाः स्वयमिदं हृदये वहन्तम् ॥ ६९ ॥

अर्थ—फक्त एक विनयरूप आञ्जुपणज जो अंगपर धारण कर्युं होय, तो पठी वीजा गुणोरुपी आञ्जुपणोनी मनुष्योने कंइ जरुर नथी. केमके हृदयमां ते विनयने धारण करनार माणसनी पासे, सेनापति प्रते जेम सेनाना माणसो तेम सर्वे गुणो पोतानी मेलेज आवी पद्दोंचे ठे. ॥ ६९ ॥

प्रेमपात्रं प्रजायते, विनीता. पशवोऽपि हि ॥

तस्माद्भिनय एवाय, स्वीकार्यः कार्यकोविदः ७० ॥

अर्थ—विनयवाला पशुश्रो पण प्रेमना पात्ररूप थाय ठे, (अर्थात् बहुज बहालां लागे ठे,) माटे (पोताना) कार्यमां चतुर एवा माणसोए ते विनयनोज स्वीकार करवो. ॥ ७० ॥

हवे न्याय प्रक्रम कहे ठे.

प्राणा यातु सुरेंद्रचापरुचयः संपत्तयश्चाचिरा ।

संचारा पितृपुत्रमित्ररमणी मुख्या समा बुद्बुदं ॥

तारुण्यादियपुर्गुणा गिरिनदी वेंगंकपारिप्लवा. ।

कीर्तं केखिगृहं तु नीतिविनितानगधिर तिष्ठतु ॥ ७१ ॥

અર્થ—(વર્ષાકાલમાં થતા) ઇંદ્રધનુષ્ય સરસ્વી (ચં-
પલ) કાંતિવાલા પ્રાણો જલે ચાલ્યા જાઓ? ચંચલ
સંપદાઓ પણ જલે ચાલી જાઓ? પરપોટા સરસ્વા
પિતા, પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી આદિક સંચારો જલે ચાલ્યા
જાઓ, તેમ પર્વતમાંથી નિકલતી નદીના વેગ સરસ્વા
ચંચલ એવા શરીરના તારુણ્ય આદિક ગુણો પણ જલે
ચાલ્યા જાઉં? પણ કીર્તિને ક્રીમા કરવાના વનસર-
સ્વો નીતિરૂપી સ્ત્રીનો સંગ ફક્ત લાંબા કાલ સુધી રહો?

યથોપાયૈર્વિના નિમ્ના-વનીમેતિ નદીવહઃ ॥

સ્વયં નયવતોઽન્યર્ણ, તથાન્યેતિ શ્રિયાં જરઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—જેમ નદીનો પ્રવાહ ઉપાયવિનાજ નીચી જ-
મીનપ્રતે જાય છે, તેમ લક્ષ્મીનો સમૂહ પણ ન્યાયવંત
માણસની પાસે પોતાની મેલેજ જાય છે. ॥ ૭૧ ॥

સંબંધી પ્રણયૈઃ સરઃ કુવલયૈઃ સેના ચ રંગદૂહયૈઃ ।

સ્ત્રીવાહુર્વલયૈઃ પુરી ચ નિલયૈર્નૃત્યં ચ તાતાલયૈઃ ॥

ગંધર્વશ્ચ રયૈઃ સજ્ઞા સહૃદયૈરાત્તવ્રતો વાઙ્મયૈઃ ।

શિષ્યૌધો વિનયૈઃ કુલં ચ તનયૈ રાજાતિ જૂપો નયૈઃ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—જેમ સંબંધિ પ્રીતિથી, તલાવ કમલોથી, સેના
ઝઠલતા ઘોમોઓથી, સ્ત્રીનો હાથ ચુડીઓથી, નગરી
મેહેલોથી, નૃત્ય “ તાતા થઈ ” इत्याદિક તાનોથી;
ઘોમો વેગથી, સજ્ઞા વિદ્વાનોથી, મુનિ શાસ્ત્રોથી, શિ-

પ્યોનો સમૂહ વિનયોથી તથા કુલ જેમ પુત્રોથી
શોજે છે, તેમ રાજા ન્યાયોથી શોજે છે. ॥ ૭૩ ॥

નીતિ: કીર્તિવધૂવિલાસસદનં નીતિ: પ્રસિદ્ધેર્ધુરા ।

નીતિ. પુણ્યધરાધિપપ્રિયતમા નીતિ. શ્રિયા સંગમ: ॥

નીતિ: સજ્જતિમાર્ગદીપકલિકા નીતિ:સખી શ્રેયસા ।

નીતિ. પ્રીતિપરંપરાપ્રસવિની નીતિ:પ્રતીતે:પદમ્ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—નીતિ છે તે કીર્તિરૂપી સ્ત્રીને વિલાસ કરવાનું
ઘર છે, પ્રસિદ્ધિને ધારણ કરનારી છે, પુણ્યરૂપી રાજાની
(વહાલી) સ્ત્રી છે, લક્ષ્મીનો સંગ કરાવનારી છે, સ-
જ્જતિના માર્ગમાં દીપકની કલિકા સરખી છે, કલ્યા-
ણોની સખી છે, પ્રીતિની પરંપરાને उत्पन्न કરનારી
છે, તથા તે વિશ્વાસનું સ્થાનક છે. ॥ ૭૪ ॥

પૂજ્યોપાસ્તિ રનાદરોઽધમનરે નો વંચના ધર્મિણામ્ ।

સત્યા વાક્ પુરત:પ્રજોરનુચિનત્યાગોઽનુરાગો નિજૈ: ॥

સંગ: સાધુષુ નિત્યકૃત્યકરણં સ્નેહ:સહૌજસ્વિન્નિ-

ર્દીનાનાયજનેષુ ચોપકરણં ન્યાય્યોઽયમન્ત્રા સતામ્ ॥ ૭૫ ॥

અર્થ—પૂજ્યોની સેવા, નીચ માણસમાં અનાદર, ધર્મી
માણસોને નહીં ઠગવાપણું, શેઠની સમીપે સત્ય વાણી,
અનુચિત(આચરણોનો)ત્યાગ, સગાઓની સાથે પ્રીતિ,
સાધુઓની સોવત, નિત્યકર્મોનું કરવાપણું, પ્રતાપી-
ઓની સાથે સ્નેહ, તથા દીન અને અનાથો પ્રતે ઉપકાર
એવી રીતનો સજ્જનોનો ન્યાયમાર્ગ છે. ॥ ૭૫ ॥

हवे पैशून्य प्रकृम कहे ठे.

चेत्पापापचयं चिकीर्षसि रिपोर्मूर्ध्नि क्रमौ धित्ससि ।

क्लेशध्वंसमग्नीप्ससि प्रवसनं सर्वाङ्गसां दित्ससे ॥

दुःकीर्तिं प्रजिहीर्षसि प्रतिपदं प्रेत्यश्रियं क्षिप्ससे ।

सर्वत्र प्रविधेहि तत्प्रियसखे पैशून्यशून्यं मनः ॥ ७६ ॥

अर्थ—हे प्रियमित्र! जो तुं पापोने नाश करवाने इच्छतो होय, शत्रुना मस्तकपर पगो मुकवाने (अर्थात् शत्रु-
जनो नाश करवाने) इच्छतो होय, क्लेशनो विध्वंस कर-
वाने इच्छतो होय, सर्व अपराधोने दूर करवाने इच्छतो
होय, पगले पगले अपकीर्तिने हरवाने इच्छतो होय,
तथा पुनर्जवमां जो लक्ष्मी (मेलवाने) इच्छतो होय,
तो सर्व जगोए तुं (तारा)मनने चुगलीथी रहित कर?

नाग्नौ नीररुहं न सर्पलपने पीयूषपुरः प्रजा ।

ऋतुर्नान्युदयश्च पश्चिमगिरौ वह्नी न च व्योमनि ॥

न स्थैर्यं पवने मरौ न मरुतामूर्वीरुहः स्याद्यथा ।

दौर्जन्ये यशसां तथा नहि ऋतःसोमत्विषां सोदरः ॥ ७७ ॥

अर्थ—जेम अग्निमां कमल, सर्पनी जीजमां अमृतनो
समूह, पश्चिम गिरिपर सूर्यनो उदय, आकाशमां वे-
लनी, पवनमां स्थिरता, तथा मारवाममां कटप वृक्ष
होतुं नथी, तेम दुर्जनतामां चंद्र समान (उज्ज्वल)
यशनो समूह खरेखर थतो नथी. ॥ ७७ ॥

तत्संपत्तिमनुद्यमं प्रकटयन् कीर्तिं च कुर्वन् कलि ।
 प्राणान् प्राणचृतां हरंश्च सुकृतं नृत्यं वितन्वंस्तृपाम् ॥
 आरोग्यं च गिलन्नपथ्यमशनं विद्यां च निद्रा दधत् ।
 कांक्षत्येष यदीहते सुजगतां पैशून्यमासूत्रयन् ॥ ७८ ॥

अर्थ—जे माणस चुगली करतो थको सौजाग्यप-
 णाने झे ठे, ते माणस उद्यमविना संपदाने झे ठे,
 कंकास करतो थको कीर्तिने झे ठे, प्राणीओना प्राणोने
 हरतो थको पुण्यने झे ठे, लज्जाने धरतो थको नाच-
 वाने झे ठे, कुपथ्य जोजन करतो थको निरोगीपणाने
 झे ठे, तथा निद्रा लेतो थको विद्याने झे ठे. (अर्थात्
 ते सघळुं असंजवित एटले न वने तेवुं ठे) ॥ ७८ ॥

धर्म धुनोति विधुनोति धियां समृद्धि ।
 इलाषा सिनोति च दुनोति दयाविलासम् ॥
 चिंता चिनोति च तनोति तनूप्रतापं ।
 क्रोधं धिनोति च नृणां पिशुनत्वमेतत् ॥ ७९ ॥

अर्थ—चुगलीपणुं माणसोना धर्मने नाश करे ठे,
 बुद्धिनी समृद्धिने दूर करे ठे, कीर्तिने गली जाय ठे,
 दयाना विलासने दुजावे ठे, चिंता उपजावे ठे, शरीरने
 ताप आपे ठे, तथा क्रोधने वधारे ठे. ॥ ७९ ॥

सौजाग्यादिव सुंदरी सुविनयादिद्येववीथिः श्रिया-
 मुद्योगादिव साहसादिव महामंत्रादिसिद्धि पुनः ॥

પીયૂષાદિવ નીરુજત્વમચિરાત્ પૂજા ચ પુણ્યાદિવ ।

સ્ફુર્જત્કીર્તિન્નરો નરં પિશુનતાત્યાગાહુપાગહ્નતિ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—સૌજ્ઞાન્યથી જેમ સુંદરી, ઉત્તમ વિનયથી જેમ વિદ્યા, ઉદ્યમથી જેમ લક્ષ્મીની શ્રેણિ, સાહસથી જેમ મહામંત્રાદિકની સિદ્ધિ, અમૃતથી જેમ તુરત નિરોગીપણું, તથા પુણ્યથી જેમ મોટાઈ મલે છે, તેમ ચુગલીના ત્યાગથી માણસને સ્ફુરાયમાન કીર્તિનો સમૂહ પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૬૦ ॥

હવે સત્સંગપ્રક્રમ કહે છે.

યત્પંકોઽપિ નરેન્દ્રજાલફલકે કસ્તૂરિકાજાવજ્ઞાક્ર ।

કાચોઽપ્યાન્નરણેષુ જૂપસુદૃશાં હીરોપમાં યાતિ યત્ ॥

યત્કાકોઽપિ રસાલશાલશિખરે તામ્રાદ્ધતામશ્નુતે ।

તત્સંગાન્મહતાં જ્વંત્યપિ ગુણૈર્હીના ગુણાનાં ગૃહમ્ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—રાજાનાં લલાટસ્થલમાં કાદવ પણ જે કસ્તૂરીના જાવને જજનારો થાય છે, તથા રાણીઓના આ-જૂષણોમાં કાચ પણ જે હીરાનો ઉપમાને પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ આંબાના વૃક્ષની ટોંચપર રહેલો કાગડો પણ જે કોયલપણાને જજે છે, તે સઘળું ઉત્તમના સંગથી થ-ણું છે, માટે એવી રીતે ગુણહીનો પણ ઉત્તમના સંગથી ગુણોનાં સ્થાનકરૂપ થાય છે. ॥ ૬૧ ॥

પાપાપાપહિતાહિતપ્રિયતમાપ્રેયોઽન્નિધેયેતર-

ધ્યેયાધ્યેયશુજ્ઞાશુજ્ઞપ્રકટનહ્વેકે વિવેકે રતિઃ ॥

યૂનાં ચેતસિ કાંદિશિકહરિણીનેત્રેવ ચેષ્ઠઃ પ્રિયા ।

તત્સત્સંગમઞ્જંગરંગરસિકાઃ સેવધ્વમાત્મપ્રિયાઃ ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—અઞ્જંગ રંગમાં રસિક તથા આત્મા ઠે પ્રિય જે-મને એવા હે પ્રાણીજી! યુવાનોના મનમાં દિડ્મૂઢ થઈ જઈ હરિણી સરસ્વી આંખોવાળી સ્ત્રી, જેમ પ્રિય છે, તેમ તમોને પાપ, ધર્મ, હિત, અહિત, પ્રિય, અપ્રિય, અ-જિઘેય, અનજિઘેય, ધ્યેય, તથા શુભ અને અશુભ-ના અંતરને જાણવાના વિવેકમાં જો સુશી હોય, તો તમો સજ્જનોનો સંગ અંગીકાર કરો ?

કીર્તિ કંદલયત્યઘં દલયતિ પ્રદહાદમુદ્ધાસય-

ત્યાયાસં નિરુણઙ્ગિ બુદ્ધિવિજયં સૂતે નિશેતે રિપૂન્ ॥

શ્રેયઃ સંચિનુતે ચ વંધુરધિયં ધત્તે પિધત્તે જયં ।

કિં કિં કટ્પલતેવ નૈવ તનુતે સદ્યઃ સતાં સંગતિઃ ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—સજ્જનોની સોવત કીર્તિનું મૂલ નાંખે છે, પાપને દલી નાંખે છે, હર્ષને ઉપજાવે છે શ્રમને રોકે છે, બુદ્ધિના વિજયને ઉત્પન્ન કરે છે, શત્રુઓને નાશ કરે છે, કલ્યાણને એકતું કરે છે, મનોહર બુદ્ધિ આપે છે, તથા જયને આઠાઢિત કરે છે; એવી રીતે સજ્જનોની સોવત ક-ટ્પલત્તીની પેઠે હમેશાં શું શું (ઉત્તમ) કાર્ય નથી કર-તી ? (અર્થાત્ સર્વ ઉત્તમ કાર્યો કરે છે.) ॥ ૫૨ ॥

संगात्सतां प्रथितबुद्धिसमृद्धिसिद्धे-
रुच्चैः पदं समुपयांत्यपमाननीयाः ॥

यत्सूत्रतंतुमपि सौरजसारपुष्प-

संगावहंति मुकुटेषु नराधिनाथाः ॥ ८४ ॥

अर्थ—विस्तार करेल ठे बुद्धिनी संपदानी सिद्धि जेणे
एवा सत्संगथी नीच पण जंची पदवीने पामे ठे, केमके
सुगंधयुक्त उत्तम पुष्पोनासंगथी सुतरना तांतणानेपण
राजाई (पोताना) मुकुटोमां धारण करे ठे. ॥ ८४ ॥

दत्ते चेद्भसनाः पतिः फलचूतामायुश्च पाथोजनूः ।

स्थैर्यं निर्जरजूधरः सुरगुरुर्गीःकौशलं चातुलम् ॥

सर्वज्ञत्वमुमापतिश्च रजनीराजः कलाः पेशदाः ।

स्तोतुंतांस्तदयं ह्यमेत महतां ये संगतः स्युर्गुणाः ॥ ८५ ॥

अर्थ—सज्जनोना संगथी जे गुणो उत्पन्न थाय ठे, ते
गुणोनी स्तुति करवाने तो, जो शेषनाग पोतानी
जीनो आपे, ब्रह्मा आयुष्य आपे, मेरूपर्वत स्थिरता
आपे, सुरगुरु वचनोनुं अतुल्य कौशल आपे, महादेव
सर्वज्ञपणुं आपे, तथा चंद्र जो पोतानी मनोहर क-
लाई आपे, तोज तेनी स्तुति अश शके. ॥ ८५ ॥

हवे मनःशुद्धिप्रक्रम कहे ठे.

चेष्टाचो निर्विकारा यदि शमनिचृते नेत्रपत्रे पवित्रे ।

गात्रे सध्यानमुद्रा यदि यदि च गतिर्मंदमंदप्रचारा ॥

क्रोधादीनां निरोधो यदि यदि च वनेऽवस्थितिः प्रीतिपूर्णा ।

क्लेशावेशप्रवेशद्विदिह हृदि तदा स्वैरमन्येति शुद्धिः ॥ ८६ ॥

अर्थः—हे प्राणी! जो, वाणी विकार रहित होय, नेत्रो समतायुक्त होय पवित्र एवा गात्रपर (मुखपर) उत्तम ध्याननी मुद्रा होय, गति मंदमंद प्रचारवाली होय, क्रोधादिको नो निरोध होय, तथा प्रीतिपूर्वक जोवनमां स्थिति होय. तो क्लेशना आवेशना प्रवेशने वेदनारी (मननी) शुद्धि पोतानी मेलजे हृदयमां प्राप्त थाय ठे.

असौ जस्मान्यंगः किमु किमुत जूमौ बिलुवनं ।

जटाटोपः कोऽयं किमु वपुरिद निर्विवसनम् ॥

कचालोचः कोऽयं प्रचुरतपसां किं च तपनं ।

न चेच्छतः शुद्धिः सुकृतसफलीकारकरणम् ॥ ८७ ॥

अर्थः—जो पुण्यने सफल करवाना कारणरूप एवी मननी शुद्धता न होय तो शरीरे जश्म चोलवाथी शुं थवानुं ठे? तेम पृथ्वीपर लोटवाथी पण शुं थवानुं ठे? जटानो आटोप धारण करवाथी शुं थवानुं ठे? शरीरने वस्त्र रहित राखवाथी शुं थवानुं ठे? वालोनो लोच करवाथी शुं थवानुं ठे? तथा घणा तपो तपवाथी पण शुं थवानुं ठे? (मननी शुद्धि विना सघयुं निष्फल ठे.) ॥ ८७ ॥

स्वैर भ्रमन् जगति चित्तनिशाकरोऽयं ।

यैर्यत्रितः सुकृतकृत्यमनोऽहमंत्रैः ॥

तेषामशेषमुखपोषिणि सिद्धिसौधे ।

वासः सदाः समजनिष्ट समाधिज्ञाजाम् ॥ ८८ ॥

अर्थ—समताने जजनारा एवा जे माणसोण, जगतमां स्वेष्ठाचारथी त्रमण करता एवा चित्तरूपी राक्षसने पुण्यनां कार्योरूपी मनोहर मंत्रोण करीने यंत्रित करेलो ठे, ते माणसोनो सर्व सुखोने पोषण करनारा एवा मोक्षरूपी मेहेलमां हमेशां वास थएलो ठे ॥ ८८ ॥

विना मनः शुद्धिमशेषधर्म-

कर्माणि कुर्वन्नपि नैति सिद्धम् ॥

दृग्ग्यां विना किं मुकुरं करेण ।

वहन्नपीक्षेत जनः स्वरूपम् ॥ ८९ ॥

अर्थ—मननी शुद्धिविना सर्व धर्मकार्योने करतो एवो पण प्राणी मोक्षमां जइ शकतो नथी; केमके हाथमां आरीसो पकमीने फरतो, एवो पण प्राणी आंखोविना पोतानुं स्वरूप जोइ शकतो नथी. ॥ ८९ ॥

दूतीं मुक्तिमृगीदृशो यदि मनःशुद्धिं विधातुं रति-

स्तत्स्वर्णे रमणीजने च हृदयं रक्षयं प्रलुज्यत्सखे ॥

एतद्वोज्ज्वलरात्रिभूतहृदये न स्वार्थसार्थप्रथा ।

प्रादुर्भावमुपैति शंवररूहां रोहः शिखायामिव ॥ ९० ॥

अर्थ—हे मीत्र! मुक्तिरूपी स्त्रीने (वश करवामा) दूती समान, एवी मननी शुद्धिने धारण करवानी जो तने इवा होय, तो सुवर्ण अने मनोहर एवी स्त्रीमां

લોજાતાં એવા (તારા)હૃદયનું તારે રક્ષણ કરવું જોઈએ; કેમકે, લોજના સમૂહથી પરાજવ પામેલાં હૃદયમાં, શિલામાં જેમ કમલોનું ઝગવું તેમ, આત્માર્થના સમૂહના વિસ્તારની ઉત્પત્તિ થતી નથી.

હવે દ્યૂતપ્રક્રમ (જુગારનું પ્રક્રમ) કહે છે.

જક્તિ જનક્તિ વિનયં વિનિહંતિ તૃષ્ણા ।

પુષ્ણાતિ તર્જયતિ વર્યમર્જયવીર્યમ્ ॥

પૂજા પરાજયતિ નીતિમપાકરોતિ ।

દ્યૂતં વિદૂરયત તદ્વ્યસનાધ્વસૂતમ્ ॥ ૯૧ ॥

અર્થ—હે પ્રાણીજી ! જે જુગાર જક્તિને તોફાંપાડે છે, વિનયને નાશ કરે છે, તૃષ્ણાને પુષ્ટ કરે છે, મનોહર તથા નિવિરુદ્ધ એવા વીર્યની તર્જના કરે છે, પૂજાનો (કીર્તિનો)પરાજય કરે છે, તથા નીતિને દૂર કરે છે, એવા દુઃખના માર્ગને ઉત્પન્ન કરનારા જુગારને તમો દૂર કરો

વધ્યા ધાન્નિ વધૂં વિધાય સ કુધીધુર્યઃ સુતાનીહતે ।

ઝંપાપાતમુપેત્ય પર્વતપતેઃ પ્રાણાન્ સ ચ પ્રેપ્સ્યતિ ॥

સન્નિધામધિરુદ્ધ નાવમુદધે. કૂલં ચ કાક્ષત્યસૌ ।

કૃત્વા કૈતવકૌતુક પ્રકુરુતે વિત્તસ્પૃહા યો જમ્ ॥ ૯૨ ॥

અર્થ—જે મૂર્ખ માણસ જુગારનું કૌતુક કરીને ધનની ઇચ્છા કરે છે, તે કુબુદ્ધિનો સરદાર માણસ ઘરમાં વંધ્યા સ્ત્રી રાખીને પુત્રોને ઇચ્છે છે, મેરુપર્વતપરથી ઝંપાપાત

करीने ते प्राणोनी इहा राखे ठे, तथा ठीप्रवाला वाहा-
णमां बेसीने ते किनारे पहुँचवानी इहा करे ठे ॥ ए५ ॥

त्रातृन् जूतजराजिजूत इव यद्वुब्धो दृशा नेहते ।

जक्तोकिंत शृणुते न च ज्वरितवद्यद्वत्तचित्तः पुमान् ॥

लज्जामुज्जति मद्यमूर्च्छित इवासक्तश्च यत्र द्रुतं ।

द्युतं वित्तविनाशनं त्यज सखे तन्मूर्खमैत्रीमिव ॥ ए६ ॥

अर्थ—जे जुगारमां आसक्त थएलो माणस, जाणे
जूतोना समूहथी पराजव पामेलो होय नहीं जेम, तेम
जाइउने तो आंखेथी जोतो पण नथी; तेम ते जुगा-
रमां रहेलां चित्तवालो माणस ताप चडेलानी पेठे
सेवकना वचनने पण सांजलतो नथी; वली तेमां लीन
थएलो माणस मदिराथी मूर्छित थएलानी पेठे तुरत
लज्जानो पण त्याग करे ठे; माटे हे मित्र! मूर्खनी मित्रा-
इनीपेठे धननो नाश करनारा, एवा जुगारते तुं ठोमीदे

यत्रापदां वृंदमुपैति वृद्धिं ।

कंदस्तरूणामिव वारिजूमौ ॥

त्यजंति तत्किं न मनीषिमुख्या ।

द्युतं दुराकूतमनूतमार्यैः ॥ ए७ ॥

अर्थ—जे जुगारमां, जलवाली जमीनमां जेम वृद्धोनुं
मूल, तेम दुःखोनो समूह वृद्धि पामे ठे; एवा दुष्ट
आशयवाला, तथा उत्तमजनोथी नहीं स्तुति कराएला
जुगारने, हे पंक्तिमुख्यो! तमो केम तजतां नथी ?

સ્થાનં શૂન્યગૃહં વિદાઃ સહચરાઃ સ્તિગ્ધશ્ચ વેશ્યાજનઃ ।

પાર્ષદ્યાઃ પરમોપિણઃ પરિજનાઃ કાદંવરિપાયિનઃ ॥ .

વ્યાપારશ્ચ પરપ્રિયાપરિચયઃ સ્થ્યાતિશ્ચ વિચ્ચવ્યયો ।

યેપાં દ્યૂતકૃતાં કથામપિ કથં કુર્યાત્સમં તૈઃ સુધીઃ ॥ ૯૪ ॥

અર્થ—જે જુગારીઓનું સ્થાનક તો બજાર ઘર
હોય છે, જેઓના સોવતીઓ તો લપંગાઈ હોય છે,
વેશ્યાસ્ત્રીઈ જેઝની સ્ત્રી હોય છે, લોકોને ઠગનારા
માણસો જેઝની પાસે વેસનારા હોય છે, મદિરાપાન
કરનારા જેઝનો પરિવાર હોય છે, પરસ્ત્રીના પરિચય-
રૂપ જેઓનો વ્યાપાર હોય છે, તથા ધનના નાશરૂપી
જેઝની સ્થ્યાતિ હોય છે, એવા જુગારીઝની સાથે ઉત્તમ
બુદ્ધિવાને વાત પણ શામાટે કરવી જોઈએ? ॥ ૯૪ ॥

હવે માંસપ્રક્રમ કહે છે.

નિઃકર્ણેષ્વિવ ગીતિરીતિરફલા મદ્ધ્યાનધૌરેયતા ।

કારુણ્યસ્ય કથા વૃથા મૃગદંશા દુક્કેલિરધેષ્વિવ ॥

નિર્જીવેષ્વિવ વસ્ત્રવેપરચના વૈદગ્ધ્યબુદ્ધિર્મુધા ।

માંસાસ્વાદિષુ દેહિષુ પ્રણયિતા વ્યર્થા લતેવાન્નિષુ ॥ ૯૫ ॥

અર્થ—વહેરા માણસો પ્રતે જેમ ગાયનની રચના,
તેમ માંસ જફળ કરનારાઓમાં ધ્યાનનું ધૌરેયપણું
નિષ્ફલ છે, વલી આંધલાઈ પ્રતે જેમ સ્ત્રીઝના કટા-
ક્ષોની ક્રીડા, તેમ તેઝ પ્રતે કરેલી દયાની કથા પણ
નિષ્ફલ છે, વલી મુરુદાંઈ પ્રતે જેમ વસ્ત્રાઝૂષણની

રચના, તેમ તેડમાં રહેલી ચતુરાશની બુદ્ધિ પણ નિષ્ફલ છે, તથા અગ્નિમાં જેમ વેલડી, તેમ તેડ પ્રતે સ્નેહજાવ રાખવો તે પણ વૃથા છે. ॥ ૯૫ ॥

હિત્વા હારમુદારમૌક્તિકમયં તૈર્ધીયતેઽર્હિર્ગલે ।
ત્યક્ત્વા હીરમનુષ્ણધામધવલં મૂત્રં ચ તૈઃ પીયતે ॥
મુક્ત્વા ચંદનમિન્દુકુંદવિશદં તૈર્જૂતિરન્યગ્યતે ।
સંત્યજ્યાપરત્નોજ્યમદ્રુતતરં ચૈરામિષં શુજ્યતે ॥ ૯૬ ॥

અર્થ—જે માણસો વીજાં અત્યંત મનોહર ઝોજનને તજીને માંસનું જઢાણ કરે છે, તેડ મોતીઓના મનોહર હારને તજીને ગલામાં સર્પને નાંખે છે; ચંદ્ર-સરખા સફેદ દૂધને તજીને તેડ મૂત્ર પીંછે છે; તેમ ચંદ્ર તથા મોલર સરખા નિર્મલ ચંદનને તજીને તેઓ શરીરપર રાખ ચોલે છે. ॥ ૯૬ ॥

સ્વં જ્વાલાજટિલેઽનલે સ બહલે ક્ષિપ્ત્વેહતે શીતતા ।
મુત્સંગે શુજગં નિધાય સવિષં સ પ્રાણિતં કાંક્ષતિ ॥
કીર્તિં કામ્યતિ ચાકૃશાં કૃપણતામાસૂચ્ય સ ત્રસ્તધી-
ર્યઃકર્તું કરુણામઙ્ગીપ્સ્યતિ જમો જગ્ધ્વા પલં પ્રાણિનામ્ ॥૯૭॥

અર્થ—જે બુદ્ધિવિનાનો મૂર્ખ માણસ પ્રાણિઓનું માંસ જઢાણ કરીને દયા કરવાને ઇચ્છે છે, તે માણસ જ્વાલાઓથી વ્યાકુલ થઈને મોટા અગ્નિમાં પોતાના શરીરને પેંકીને ટંકકને ઇચ્છે છે, તથા ચોલામાં જેરી

સર્પને રાક્ષીને તે જીવિતને ફેરે છે, તેમ અત્યંત કુ
પણપણું રાક્ષીને તે કીર્તિને ફેરે છે. ॥ ૬૭ ॥

ચૈતન્યં વિષ્ણુરૂપાદિવ મધોઃ પાનાદિવ પ્રાજ્ઞતા ।

વિદ્યાલસ્ય સમાગમાદિવ ગુણગ્રામોઽજિમાનાદિવ ॥

શીલં સ્ત્રીજનસંસ્તવાદિવ મનઃ ક્લેશાદિવધ્યાનધી-

દેવાર્ચાશુચિતાદિપુણ્યમશ્વિલં માંસાશનાન્નશ્યતિ ॥ ૬૮ ॥

અર્થ—જેમ જેરના જઠરાણથી ચૈતન્ય, મદિરાપા
નથી ડાહ્યાપણ, આલસના સમાગમથી વિદ્યા, અજિ
માનથી ગુણોનો સમૂહ, સ્ત્રીઓના (અંગોપાંગની)
પ્રશંસાથી શીલ, તથા મનના ક્લેશથી જેમ ધ્યાનની
બુદ્ધિ, તેમ માંસજઠરાણથી દેવપૂજા તથા પવિત્રપણા
દિકથી (ઉત્પન્ન થયેલું) સર્વ પુણ્ય નાશ પામે છે. ૬૮

પારદારિકનરઃ પર્ગલી, તસ્કરશ્ચ પરકીયવિજૂતિમ્ ॥

જોક્તુમિચ્છતિ યથેહ તથા સા, વામિપોષચિતમામિપલુબ્ધ. ૬૯

અર્થ—જેમ પરસ્ત્રીનો લાલચુ માણસ પારકી સ્ત્રીને
ફેરે છે, તથા ચોર જેમ પરના ધનને ફેરે છે, તેમ
માંસજઠરાણમાં લુબ્ધ થયેલો માણસ માંસથી પુષ્ટ થ-
યેલા (પશુને) ફેરે છે. ॥ ૬૯ ॥

હવે મધ્યપ્રક્રમ કહે છે.

સ્વામિત્વ સમુપૈતિ કિકરનર. પ્રેપ્યત્વમેતિ પ્રજુઃ ।

શત્રુઃ સોદરતા મુપૈતિ નજતે પ્રત્યર્થિતા સોદર. ॥

श्री खरतरगच्छीय ज्ञान मन्दिर, जयपुर १००

जायात्वं जननी प्रयाति जननीञ्चावं च जायाजनो ।

धर्मध्वंसधुराधुरीणमधुनः पानाजिञ्छतात्मनाम् ॥ १०० ॥

अर्थ—धर्मना नाशरूपी धोंसरीने धरवामां बलद स
मान एवा मद्यपानथी पराजव पामेल ठे आत्मा जेउनो
एवा माणसो चाकरने शेरूप देखेठे, शेरुने चाकररूप
देखे ठे; शत्रुने ज्ञाइ देखे ठे, अने ज्ञाइने शत्रु देखे ठे;
तथा पोतानी माताने पोतानी स्त्रीतरिके देखे ठे, अने
पोतानी स्त्रीने पोतानी माता तरिके देखे ठे. ॥ १०० ॥

ददात्यदेयं च दधात्यधेयं ।

गायत्यगेयं च पिवत्यपेयम् ॥

जयत्यजेयं च नयत्यनेयं ।

न किं सुरापानकरः करोति ॥ १०१ ॥

अर्थ—मदिरापान करनारो माणस नहीं देवाला-
यक वस्तु दीए ठे; नहीं धारण करवा लायक धारण
करे ठे, नहीं गावाजोग गाय ठे; नहीं पीवा लायक
पीए ठे, नहीं जीत करवा लायकने जीते ठे; तथा नहीं
लेइजवा लायकने लेइ जाय ठे; माटे एवी रीते मदि-
रापान करनार माणस शुं कार्य नथी करतो ? (अर्थात्
सघलुं अयोग्य कार्य करे ठे.) ॥ १०१ ॥

यद्भ्राम्यन्ति गृहे गृहे विवसना यच्चत्वरे शेरते ।

यद्भूमौ निपतन्त्यमुज्जितमुखा यच्चारदन्ति स्फुटम् ॥

યદ્વીથીષુ વિશંતિ કોશિતદશો જટ્પંત્યજટ્પ્યં ચ ય-
દ્યદ્વાદં ચ રુદંતિ મૂઢમતયસ્તન્મદ્યવિસ્ફુર્જિતમ્ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ—(મદિરાપાન કરનારા મૂઢ બુદ્ધિવાલા માણસો)
જે ઘરે ઘરે જટક્યા કરે છે, નમ્ર થઈને ચોવટામાં
સુઈ રહે છે, સુદ્ધાં મુખો રાક્ષીને પૃથ્વીપર પડે છે;
પ્રગટ રીતે વરાહા પાડે છે, આંખો વીંચીને ગલીઓ-
માં પ્રવેશ કરે છે, નહીં બોલવાલાયક (અપશબ્દો)
બોલે છે, તથા જે અત્યંત રહ્યા કરે છે; તે સઘલુ
મદ્યપાનનું પરિણામ છે. ॥ ૧૦૨ ॥

વ્યાધીનામવધિ પદં ચ વિપદામુન્માદમાદ્યજ્ઞિયાં ।
ધામાધન્યગિરાં ગુહામયજ્ઞસાં સ્થાનં ધનિ ચૈનસામ્ ॥
આધારં ચ યુધાં ક્રુધાં પરિપદં સંજોગજ્ઞમિ જિયાં ।
મુંચાચારવિચારચારુરચનાનિર્વારિણી વારુણીમ્ ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થ—દુઃખોની સીમાસરખી, આપદાઓના સ્થા-
નસરખી, હનુમાદ અને પ્રમાદની બુદ્ધિના ધામ સરખી,
ચરાવ વચનોની ગુફાસરખી, અપયજ્ઞના સ્થાનક સ-
રખી, પાપોની જ્ઞાણ સરખી, લગ્નાઈના આધાર સર-
ખી, ક્રોધની સજ્ઞા સરખી, જયોની સંગમજ્ઞમિસરખી,
તથા આચારના વિચારની મનોહર રચનાને અટકા-
વનારી એવી મદિરાને, હે મિત્ર ! તું તજી દે? ॥ ૧૦૩ ॥

मतिकमलिनीनागं भागं दुरुहहविर्भुजः ।

प्रकटितदयादैर्न्यं सैन्यं प्रमादमहीपतेः ॥

व्यसनपयसां सिंधुं बंधुं कषायधरास्पृशां ।

परिहर सुरापानं यानं विपत्पुर्ववर्त्मनि ॥ १०४ ॥

अर्थ—बुद्धिरूपी कमलिनीनो (नाश करवामां)
हाथी समान, कुतर्करूपी अग्निप्रते बोकमासमान,
प्रगट करेल ठे दयाप्रते दैन्यजाव जेणे एवा, प्रमाद-
रूपी राजाना सैन्य सरखा, आपदारूपी पाणीना स-
मुद्र सरखा, कषायरूपी प्राणीर्तना बंधुसरखा, तथा
दुःखरूपी नगरना मार्गमां वाहन सरखा एवा सु-
रापानने, हे प्राणी ! तुं तजी दे ? ॥ १०४ ॥

हवे वेश्याप्रक्रम कहे ठे.

यद्वक्त्रं विटकोटिवक्त्रनिपतन्निष्टीवनानां घटी ।

यद्वक्षश्च जनंगमादिजनतापाणिप्रहारास्पदम् ॥

यज्ञात्रं बहुबाहुदंमनिविम्वक्रोमीकृतित्रंशितं ।

प्रेमैतासु दधाति धावकशिखीतुल्यासु वेश्यासु कः ॥ १०५ ॥

अर्थ—जे वेश्याश्रोतुं, मुख, क्रोमो गमे लफंगा-
र्तना मुखमांथी पडता थुंकनी कुंमी सरखुं ठे, तथा
जेर्तनी वाती चांमाल आदिकना हाथोथी हणाएली
ठे, तथा जेश्रोतुं अंग घणा माणसोना बाहुदंमना
आलिंगनथी शिथिल थइ गयुं ठे, एवी धोबीनी शीला-

સરસ્વી વેશ્યાલમાં કયો માણસ પ્રેમને ધારણ કરે ?
(અર્થાત્ કોઈ પણ ધારણ ન કરે.) ॥ ૧૦૫ ॥

રત્યેવાસમસાયકઃ પશુપતિઃ પુત્ર્યેવ જ્ઞમિજૃતઃ ।

શત્ર્યેવાપ્સરસાં પતિ મુરરિપુઃ પુત્ર્યેવ પાથોનિધેઃ ॥

રોહિણ્યેવ સુધામરીચિરવનેઃ પુત્ર્યેવ પૌલસ્ત્યજિદ્ ।

વાહુન્યાં પરિરન્યતે ગણિકયા ધિત્તેહયા કુષ્ઠયપિ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થઃ—કામદેવ જેમ રતીથી, મહાદેવ જેમ પાર્વતીથી,
ઇંદ્ર જેમ ઇંદ્રાણીથી, વિષ્ણુ જેમ લક્ષ્મીથી, ચંદ્ર જેમ
રોહિણીથી, તથા રામ જેમ સીતાથી આલિંગન કરાય
હે, તેમ કુષ્ઠી પણ ગણિકાથી (ફક્ત) ધનની શ્લાષ
કરીનેજ વસ્ત્રે હાથોથી આલિંગન કરાય હે. ॥ ૧૦૬ ॥

યાસુ-વ્રજન્ યાતિ જનઃ કદાચિ-

જ્ઞામ્યા ચ ત્રાતર્યપિ મોહમૂઢઃ ॥

અનેકલોકૈઃ પ્રતિસેવિતાસુ ।

કિ તાસુ વેશ્યાસુ રતિઃ શુચાય ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ—જે વેશ્યાલ પ્રતે ગમન કરનારો માણસ કોઈ
વચ્ચતે તો વેદેન તથા માતાપ્રતે પણ મોહથી મૂઢ થઈ
જાય હે, એવી અનેક લોકોથી સેવાણી તે વેશ્યાલ-
માં (કરેલી) પ્રીતિ શું કલ્યાણકારી નિવડે હે ?
(અર્થાત્ નથીજ નીવડતી.) ॥ ૧૦૭ ॥

ધનં પ્રીતિર્યાસા ધનમપિ ચ રૂપં નિરુપમં ।

ધનં ચાર્યાચારો ધનમપિચ બુદ્ધિર્નિરવધિઃ ॥

धनं देवो यासां धनमपिच यासां गुरुरिह ।

विधत्ते वेश्यासु प्रणयमिह कस्तासु मतिमान् ॥ १०८ ॥

अर्थ—जे वेश्याओं ने प्रीति, निरूपम रूप, मनोहर
आचार, अत्यंत बुद्धि, देव तथा गुरु पण धनज ठे, एवी
वेश्याओं में कयो बुद्धिवान माणस आ जगत में प्रेम
धारण करे ? (अर्थात् कोइ पण न करे.) ॥ १०८ ॥

मास्म स्मर स्मरनरेशवरुथिनीनां ।

तासां पणांबुजदृशां हि दृशां विदासान् ॥

यद्गुपदीपकलिकासु मनोहरासु ।

स्नेहद्वयासु बहवः शलज्जीवन्ति ॥ १०९ ॥

अर्थ—हे प्राणी ! कामदेवरूपी राजानी सेना समान,
एवी ते वेश्याओं ने आंखों ने कटाक्षों तुं स्मरण नहीं
कर ? केमके जे वेश्याओं ने स्नेहने द्वय करनारी (तै-
लने द्वय करनारी) रूपरूपी मनोहर दीवानी शिखा-
ओं में घणा माणसो पतंगी आनी क्रीडाने प्राप्त थाय
ठे. (अर्थात् ठेवटे मृत्यु पामे ठे.) ॥ १०९ ॥

हवे पापार्थि (शिकारनुं) प्रक्रम कहे ठे.

तेज्यः स्वापदपेटकैः सहसुखैः सर्वैरपित्रस्यते ।

तैः सार्धं जषणा ज्रमन्ति विपदां पूराज्वप्रोन्मुखाः ॥

विध्यन्ते विविधायुधैश्च पशवः पुण्यैः समं तैः समे ।

ये मूढा अटवीमदन्ति विकटां प्रारब्धपापक्षयः ॥ ३१० ॥

अर्थ—धारण करेन ठे शिकारनुं व्यसन जेउए, एवा

जे मूढ माणसो (शिकारमाटे) जयंकर जंगलमां ज-
टक्या करे ठे, तेश्रोथी वनवासी प्राणीश्रो सहित
सघलां सुखो पण त्रास पामे ठे, वली तेश्रोनी सा-
थेज वेगवाला कुतराज सहित दुःखना समूहो पण
जम्या करे ठे, वली विविध प्रकारना आयुधवाला
एवा तेश्रो पशुश्रोनी साथे (पोतानां) पुण्योने पण
वींधी नाखे ठे. ॥ ११० ॥

संपर्क नरकैः कलि च कुशलैर्वैरं सतां संगमैः ।

प्रीति जीतिनरै रघैः परिचयं प्रेमापदा प्रापणैः ॥

उद्देगं विनयैर्नयैरमिलनं चेदीहसे हे सखे ।

सत्वव्रातजयंकरं कुरु तदा साटोपमाव्होदनम् ॥ १११ ॥

अर्थ—हे मीत्र ! जो तुं नरकसाथे संगम करवाने,
पुण्यसाथे क्लेश करवाने, सज्जनोनी सोवतसाथे वैर
करवाने, जयना समूहसाथे प्रीति करवाने, पापोनी
साथे परिचय करवाने, दुःखदायक वस्तुजसाथे प्रेम
करवाने, विनयसाथे उद्देग करवाने, तथा न्यायसाथे
नहीं मलवाने इवतो होय, तोज प्राणीजना समूहने
जय करनारा एवा शिकारने आटोपसहित कर ? १११

आक्रंदा वनवासिनामसुमतां गीतानि तेषामसूक् ।

कुड्या कुंकुमहस्तका अनुचराः क्रुराः शुना राशयः ॥

जंतुव्रातप्लान्यहो रसवती यस्मिन् मृगव्यामहे ।

श्वन्नस्त्री परिरभ्यते मृगयुजिःकस्तत्र गच्छेत् सुधीः ॥ ११२ ॥

અર્થ—જે શિકારરૂપી (વિવાહના) મહોત્સવમાં વનવાસી પ્રાણીઝના આક્રંદરૂપી ગીતો છે, તેઓના રુધીરથી નરાણલાં ધાવોચીઆંઝરૂપી કુંકુમના હાથા-ઝ (ઢાંપાં) છે, જ્યાં કૂર કુતરાઝના સમૂહો સોબતીઝ (જાનૈયા) છે, વહી અહો ! જ્યાં પ્રાણીઝના સમૂહના માંસની રસોડ છે, તથા જ્યાં નરકરૂપી સ્ત્રી આવીને શિકારીઝને આલિંગન કરે છે, એવા તે મહોત્સવમાં કયો ઉત્તમ બુદ્ધિવાન માણસ જાય?(અર્થાત્ ન જાય.)

ये नीरं विपिबन्ति निर्जरज्वं कुंजे च ये शेरते ।

ये चाश्नन्ति तृणानि काननश्रुवि त्राम्यन्ति येऽहर्निशम् ॥

ये च स्वैरविहारसारमुखिता निर्मन्तवो जन्तवो ।

हत्वा तान् मृगयासु कः समज्जवज्रेषु नाज्यागतः ॥૧૧૩॥

અર્થ—જે વિચારા નિરપરાધી (વનવાસી) પશુઝ ઝરણાઝનું પાણી પીએ છે, ઝાફીમાં સુડ રહે છે, ઘાસો ધાય છે, વનની જૂમિમાં હમેશાં ઝ્રમણ કરે છે, એવી રીતે જેઝ સ્વેચ્છાચારી મનોહર વિહારથી સુખી થઈ-લા છે, તેઓને શિકારમાં હણીને, કયો માણસ નર-કનો પોળો થયો નથી ? ॥ ૧૧૩ ॥

जावान् भ्रतां यत्र नज्जोऽबुज्जुगान् ।

जवत्रयार्थः समुपैति हानिम् ॥

આલોટકં પેટકમાપદાં ક. ।

કૌતૂહલેનાપિ કરોતિ ધીમાન્ ॥ ૧૧૪ ॥

અર્થ—જે શિકારમાં, શેચર, જલચર, અને થલચરને
હણનારા શિકારીઝના ત્રણે પુરુષાર્થો હાનિ પામે છે,
એવા દુઃખના સમૂહસરખા શિકારને ક્રીડામાત્રથી
પણ કયો બુદ્ધિવાન આચરે? (અર્થાત્ નજ આચરે) ૧૧૪
હવે ચૌરિકાપ્રક્રમ કહે છે.

પ્રહારો યદ્યથાદ્યે સ્તદનુ શિરસો મુંઝનમથો ।

સ્વરારોપાટોપ સ્તદનુ ચ જગદ્ગાલિસહનમ્ ॥

તતઃ શૂલારોહો જવતિ ચ તતો દુર્ગતિગતિ-

વિચાર્યેતચ્ચૌર્યાચરણચરિતં મુંચતિ ન કઃ ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ—જે ચોરી કરવાથી પ્રથમ તો લાકડી આદિ-
કથી માર પડે છે, પછી મસ્તક મુંડાવવું પડે છે, પછી ગદ્ધે
ડાપર બેસવું પડે છે, પછી જગતની ગાલો સહન કરવી
પડે છે, પછી શૂલિપર ચઢવું પડે છે, તથા તેથી ઢેવટે
દુર્ગતિમાં ડપજવું પડે છે, એવી રીતના ચોરીના આચ-
રણના હવાલ વિચારિને, તેનો કોણ ત્યાગ ન કરે? ૧૧૫

નૃણા પ્રાણા વાહ્યા યદનઘયશો યદ્યદમલઃ ।

કુલાચારો યચ્છાનુપમમહિમા યચ્છગરિમા ॥

કલાનાં યત્કેલિર્યદસમ્પત્તિમા રૂપરચના ।

ધનં તથૈરાત્તં નિલિલમપિ તૈ. સંહતમિદમ્ ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થ—જે ધન માણસોના વાહ્ય પ્રાણો છે, નિર્દોષ યગ
છે, નિર્મલ કુલાચાર છે, અનુપમ મહિમા છે, મોટા છે,

કલાંતની ક્રીમા છે, તથા જે અતુલ્ય રૂપની રચના છે,
 એવું પરધન જેઝે ચોરેલું છે, તેઝે સઘલું હરેલું છે.

વૈરં વિશ્વજનૈરકારિ કલહઃ કીર્ત્યા ચ લોકઘ્ની ।

કૃત્યૈર્મત્સર ઉત્સવૈશ્ચ વિરહઃ સૌખ્યૈરસૂયોદયઃ ॥

પ્રાણૈ રપ્રિયતા પ્રિયૈરલપનં ડ્રોહશ્ચ ધર્મેન્ન્યા ।

વિશ્રંત્તેન હઠશ્ચ તૈરતિશઠૈ યૈશ્ચૌરિકા નિર્મમે ॥ ૧૧૭ ॥

અર્થ—જે અત્યંત ડુષ્ટોએ ચોરી કરેલી છે, તેઓએ
 જગતના લોકો સાથે વૈર કરેલું છે, કીર્તિ સાથે ક્લેશ કરે-
 લો છે, બન્ને લોકોના કાર્યો સાથે મત્સર કરેલો છે, ઉ-
 ત્સવો સાથે વિરહ કરેલો છે, સુખો સાથે અદેશાદનો
 ઉદય કરેલો છે, પ્રાણો સાથે અપ્રીતિ કરેલી છે, સ્નેહીઝ
 સાથે અબોલા કર્યા છે, ધર્મની ઇચ્છા સાથે ડ્રોહ કરેલો
 છે, તથા વિશ્વાસ સાથે હઠ કરેલો છે. ॥ ૧૧૭ ॥

તત્કીર્તિઃ કુમુદેન્ડુકુન્દકાલિકાકર્પૂરપૂરોપમા ।

તત્સ્ફુર્તિઃ પરમપ્રમોદવિલસત્પાવિત્ર્યપાથઃ પ્રપા ॥

તન્મૂર્તિઃ સ્મરપાર્થિવસ્મયશશિસ્વર્નાણુરુદ્ધ્રાજતે ।

ચૌર્ય યૈર્મુમુચે લસદ્ગુણગણારામૈકદાવાનલમ્ ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થ—જેઝે ઉલસાયમાન થતા ગુણોના સમૂહરૂપી
 વગીચાને (બાલવામાં) દાવાનલ સરખી ચોરીને તજે-
 લી છે, તેઝની કીર્તિ, ચંદ્રવિકાસી કમલ, ચંદ્ર, ડોલ-
 રની કલી, તથા કપૂરસરખી ઉજ્જ્વલ છે, તથા તેઝની
 સ્ફુર્તિ, ઉત્કૃષ્ટ હર્ષથી ફેલાવો પામતું જે પવિત્રપણું

તેરૂપી પાણીની પરબ સરખી છે, તેમ તેઓની મૂર્તિ,
કામદેવરૂપી રાજાના (રૂપના) ગર્વરૂપી ચંદ્રને (ઘસત
કરવામાં) રાહુસરખી શોષે છે. ॥ ૧૧૬ ॥

શ્રીકીર્તિવિસ્ફુર્તિલતામ્બુવાહં ।

દૌર્જાગ્યદૈન્યામ્બુજસસવાહમ્ ॥

વિશ્રંજધારાધરગન્ધવાહં ।

વિમુચ્ચ ચૌર્ય દુરિતપ્રવાહમ્ ॥ ૧૧૭ ॥

અર્થ—અપકીર્તિના ફેલાવારૂપી વેલમીને (દૃઢિ
કરવામાં) વરસાદ સરખી, દુર્જાગ્યપણું તથા દરિદ્ર-
તારૂપી કમલને (વિકસ્વર કરવામાં) સૂર્ય સરખી,
અને વિશ્વાસરૂપી મેઘને (નાશ કરવામાં) પવન સ-
રખી, તથા પાપોના પ્રવાહ સરખી, એવી ચોરીને, હે
પ્રાણી ! તું તજી દે ? ॥ ૧૧૭ ॥

હવે પરસ્ત્રીપ્રક્રમ કહે છે.

નો હાસ્યં સુરતપ્રપચ્ચતુરં નાલિગનં નિર્જરં ।

નૈવોરોજસરોજયુગ્મલલુત્ત્ પાણિં પ્રમીલામલમ્ ॥

નો વિવાધરચુંવનં સ્થિરતયા કુર્યાત્ પુમાન્ પ્રેયસી-

મન્યેષા રમયન્નિકામચકિતઃ કામીતિ કામ્યા ન તાઃ ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થ—કામી માણસ પરસ્ત્રીની સાથે વિલાસ કરતો
થકો તે સમયે અત્યંત વીકનોમાયો, તેણીની સાથે સં-
જોગના પ્રપંચમાં યોગ્ય એવું હાસ્ય કરી શકતો નથી,
તેણીને અત્યંત આલિંગન કરી શકતો નથી, તેણીના

સ્તનરૂપી કમલના યુગ્મપર (વરોવર) હસ્તાદ્દેપ કરી શકતો નથી, (અત્યંત સુખથી) સારી રીતે આંખો વીંચી શકતો નથી, તેમ સ્થિરતાથી તેણીના બિંબસરખાં હોઠનું ચુંબન પણ લેઈ શકતો નથી, માટે તેવી પર-સ્ત્રીને (જોગવવાની) ઇઝાજ કરવી નહીં. ॥ ૧૧૦ ॥

પૌરાણાં પુરતઃ પ્રપંચ્ય મહિમાં દત્તઃ પિતૃજ્યાં સ્વયં ।

યો દત્ત્વા સ્વકરં કરેણ ચ વૃતઃ સસાર્ચિષાં સાદ્દિકમ્

તં હિત્વા પતિમીહતે યદિતરં યા કામિની કામિનં ।

તન્નૂનં કથમાત્મસાન્નવતિ સા સ્વહૃંદસંચારિણી ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ—જે પતિને નગરના લોકોની સમીપે મહોત્સવપૂર્વક માવાપે પોતે આપેલો છે, તથા જેને, પોતાનો હાથ તેના (પતિના) હાથમાં આપીને અગ્નિની સાદ્દિષ વરેલો છે, એવા પતિને તજીને જે સ્ત્રી વીજા કામી પુરુષને ઇચ્છે છે, તે સ્વહૃંદાચારી સ્ત્રી खरेखर “ પોતાની ” શીરીતે થાય ? ॥ ૧૧૧ ॥

પૂર્ણોઽપ્યન્યપરાન્નવૈકતમસા યત્સંગતો ગ્રસ્યતે ।

પ્રાદુર્જીતકલંકપંકકલિતઃ સુશ્લોકશીતદ્યુતિઃ ॥

નીચાચારવિધૌ મહાનિવ ન્નવેદાપાતમાત્રપ્રિયે ।

કોઽસ્મિન્ સ્વૈરવિહારકારિણિ સુધીઃ પ્રીતઃ પરસ્ત્રીજને ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ—જે પરસ્ત્રીના સંગથી પ્રખ્યાત અને સંપૂર્ણ પણ ચંદ્ર અન્યના (રાદુના) પરાન્નવરૂપી અંધકારથી ગ્રસ્ત

થાયઠે,તથા ઉત્પન્ન થાણા કલંકરૂપી પંકથીઠવાણો
થયો ઠે,માટે નીચના આચારની વિધિમાં જેમ સજ્જન,
તેમ એવી ડુઃખદાયક તથા સ્વેષ્ટાચારી પરસ્ત્રીમાં કયો
ઉત્તમ બુદ્ધિવાન માણસ પ્રીતિવાલો થાય ? ॥૧૨૨॥

ઘોષેષુ સ્થિતિમીહતે સ વિમતિર્મુક્ત્વામરાણાં પુરી ।

ત્યક્ત્વા મંદરમેદિનીમવકરાનુત્ત્વાતુમુત્કશ્ચ સઃ ॥

પાતું વાંગતિ મુક્તનિર્મલજલઃ સ ગ્રામમાર્ગોદકમ્ ।

ત્યક્ત્વાત્મપ્રમદાઃ પરપ્રિયતમા યઃ સેવિતું કાઠ્ઠતિ ॥ ૧૨૩ ॥

અર્થ—જે માણસ પોતાની સ્ત્રીને તજીને પરસ્ત્રીને
સેવવાને ઇચ્છે ઠે,તે બુદ્ધિવિનાનો માણસ દેવતાની નગ-
રીને ઠોડીને ગોકુલમાં (ગાયોના ટોલામાં) રહેવાનું
ઇચ્છે ઠે,તથા (સુવર્ણમાટે) મંદરાચલની જૂમિને તજીને
ઝકરના યોદવાને ઇચ્છે ઠે, તેમ નિર્મલ જલ તજીને
ગામઝાની ગટરનું પાણી પીવાને તે ઇચ્છે ઠે. ॥૧૨૩॥

નિજાંગનાસંગમનંગરંગા-

દન્યેષુ વાગ્ત્સુ યથાત્મકોપઃ ॥

તથા પરેષામિતિ મન્યમાના-

સ્ત્યજન્તિ સંતઃ પરકીયપત્નીઃ ॥ ૧૨૪ ॥

અર્થ—જેમ અન્ય માણસો, કામદેવના રંગથી પોતા-
ની સ્ત્રીના સંગમને ઇચ્છે ઠે, પોતાને જેમ ક્રોધ ચડે
ઠે, તેમ પરને પણ ચડે, એવું વિચારતા થકા સજ્જન
પુરુષો પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરે ઠે. ॥ ૧૨૪ ॥

હવે ઇન્દ્રિયપ્રક્રમ કહે છે.

સારંગાન્ ત્રમરાનિજાંશ્ચ શલજાન્ મીનાંશ્ચ મૃત્યુંગતાન્ ।

કર્ણઘ્રાણશરીરનેત્રરસનાકામૈઃ પ્રકામોત્સુકઃ ॥

દૃષ્ટ્વા શિષ્ટપથપ્રવૃત્તિવિપિનશ્રેણીસમુત્પાદને ।

સાટોપદ્વિપમિન્દ્રિયવ્રજમિમં ધીમાન્ વિધત્તે વશમ્ ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ—કાન, નાશિકા, સ્પર્શ, નેત્ર તથા જીજ્ઞાસા રસથી, (અનુક્રમે) હરિણો, ત્રમરો, હાથી, પતંગી, આંત, તથા માઠલાંતને મૃત્યુ પામેલા જોડને, ઉત્તમ માર્ગની પ્રવૃત્તિરૂપી વનની શ્રેણિનો નાશ કરવામાં ઝડપ થતા હાથીસરખા, આ ઇન્દ્રિયના સમૂહને, બુદ્ધિવાન માણસ અત્યંત ઉત્સુક થઈને વશમાં રાખે છે. ॥૧૧૫॥

દંજાંજોરુહિણીવિકાશનવિધૌ યૌઽજોજિનીવહ્વજો ।

યો લાંપલ્યકલાકલાપજલધૌ પીયૂષપાદોપમઃ ॥

યઃ સ્પર્ધાવિસુધારુહાલિજલદો યથોત્પથપ્રસ્થિતૌ ।

પારીણશ્ચ તમુધુરં વિષયિણાં વ્રાતં જયન્ તદ્વ્રજાકૃ ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થ—જે ઇન્દ્રિયોનો સમૂહ કપટરૂપી કમલનીને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્યસમાન છે, તથા લંપટતાની કલાના સમૂહરૂપી સમુદ્રને (વૃદ્ધિ કરવામાં) ચંદ્રસમાન છે, તેમ જે સ્પર્ધારૂપી વૃદ્ધોની પંક્તિને (ઝગારવામાં) વરસાદ સમાન છે, અને ઉન્માર્ગના પ્રસ્થાનમાં જે પારંગામી છે, એવા ઝડપ ઇન્દ્રિયના સમૂહને જીતતો થકો ગ્રાણી કદ્યાણને ત્રજનારો થાય છે. ॥ ૧૧૬ ॥

સ પ્રાજ્યૈર્જલનૈર્વિના રસવતીપાકં ચિકીર્ષુઃ કુધી-
સ્ત્યક્ત્વા પોત મગાધવાર્ધિતરણં દોન્યાં વિધિત્સુશ્ચ સ ॥
વીજાના વપનૈર્વિનેદ્યતિ સ ચ ક્ષેત્રેષુ ધાન્યોઝમ ।
યોઽઘ્નાણા વિજયૈર્વિના સ્પૃહ્યતિ ધ્યાનં વિધાતું શુજમ્ ॥૨૭॥

અર્થ—જે માણસ ઇંદ્રિયના જીતવા વિના શુજ ધ્યાન
ધરવાને ઇછે છે, તે કુબુદ્ધિ માણસ દેદીપ્યમાન અગ્નિ
વિના રસોડપાક કરવાને ઇછે છે, તથા વહાણને તજીને
હાથોથી અગાધ સમુદ્ર તરવાને ઇછે છે, તેમ વીજ વા-
વ્યાવિના તે ક્ષેત્રોમાં ધાન્યની ઉત્પત્તિને ઇછે છે. ॥૨૭॥

રાગદ્વેપત્રિર્નિર્જયામ્બુજવને ચ પદ્મિનીના પતિ ।

કૃત્યાકૃત્યવિવેકકાનનપયોગ્રાહપ્રગ્રાહશ્ચ ચ ॥

ય. સદ્બોધવિરોધજૂઘરશિર. જવપ્રહારોપમ ।

સામ્યોલ્લાસમયં તમિદ્રિયજયં કૃત્યા જવાનંદવાન્ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—જે ઇંદ્રિયનો જય, રાગદ્વેપના જયરૂપી કમ-
લોના વનને (વિક્ષર કરવામાં) સૂર્યસમાન છે, તથા
જે કૃત્યાકૃત્યના વિવેકરૂપી વનને (વૃદ્ધિ કરવામાં)
વરસાદના પ્રવાહતુલ્ય છે; તેમ જે ઉત્તમ બોધના વિરો-
ધરૂપી પર્વતના શિખરને (જેદવામાં) વજ્રના પ્રહાર-
તુલ્ય છે, એવા સમતાના ઉલ્લાસવાલા ઇંદ્રિયોના જયને
કરીને, હે પ્રાણી! તું આનંદિત થા ? ॥ ૨૮ ॥

વિદ્રામો વદ્શો ત્રિચારપ્રવર્તનશ્ચેતશ્ચમત્કારિણ ।

શૂરાં સંતિ મદ્મશશ્ચ સમરવ્યાપારવદ્ધાદગ ॥

દાતારોડપિ પદે પદે ઘનધનૈઃ કલ્પદ્રુકલ્પાઃ કલૌ ।

તે કેડપીંઝિયતસ્કરૈરપહતં યેષાં ન પુણ્યં ધનમ્ ॥ ૧૧૯ ॥

અર્થ—(આ જગતમાં) વિચારપૂર્વક વચનોં કરીને
ચિત્તમાં આશ્ચર્ય ઉપજાવનારા ઘણા વિદ્વાનો છે, તેમ
રણસંગ્રામરૂપી વ્યાપારમાં આદરવાલા થાણા એવા
શૂરાં પણ હજારો ગમે છે, તેમ ઘણાં ધનથી આ કલિ-
કાલમાં કલ્પવૃક્ષ સરખા પગલે પગલે દાન દેનારાઓ
પણ ઘણા છે, પણ જેઓનું પુણ્યરૂપી ધન ઇંદ્રિઓરૂપી
ચોરોં ચોરેલું નથી, એવા તો વિરલાજ હોય છે. ॥૧૧૯॥

હવે દયાપ્રક્રમ કહે છે.

શક્રસ્યૈવ સુરવિષો મધુરિપોરેવાંમજાનાં પતિઃ ।

શ્રીદસ્યૈવ ચ પુષ્પકં પશુપતેરેવોદ્ધૂમામણિઃ ॥

સ્કંદસ્યૈવ જુજંગજુગ્ગણપતેરેવૌંદુરો વાહનં ।

ધન્યસ્યૈવ શિવાધ્વનિ પ્રવિદિતા યાનં કૃપા કોવિદૈઃ ॥૧૨૦॥

અર્થ—ઇંદ્રનુંજ જેમ ઐરાવણ હાથી, વિષ્ણુનુંજ જેમ
નરુદ્ધ, ધનદનુંજ જેમ પુષ્પકવિમાન, મહાદેવનુંજ જેમ
વલ્લભ, કાર્તિકેયનુંજ જેમ મયૂર, તથા ગણપતિનુંજ
જેમ ંદર-વાહન છે, તેમ મોક્ષમાર્ગપ્રતે (જવામાં)
કોઈ ધન્ય માણસનુંજ દયારૂપી વાહન હોય છે, એમ
પ્રશ્નિતોં કહેલું છે. ॥ ૧૨૦ ॥

ગાત્રિયં જલધેર્ધનં ધનપતેરૈશ્વર્યમેકે ક્ષણાત્ ।

સૌંદર્ય સ્મરતઃ શ્રિયં જલશયાદાયુશ્ચ દીર્ઘ ધ્રુવાત્ ॥

સૌજાગ્યં શુભ મશ્વિનીસુતયુગાઘ્રિકિ ચ સત્યાઃ સુતા-
હ્વાત્વા તં વિદધે વિધિર્વિંધિમનાશ્ચક્રેકૃપા યૌઽગિષુ ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ—જે માણસે પ્રાણીઓ પ્રતે દયા કરેલી છે, તેને
વિધિમાં છે ચિત્ત જેનું એવા વ્રહ્માણ સમુદ્રમાંથી ગંજીર
તારે, કુવેરપાસેથી ધનને, મહાદેવપાસેથી ऐश्वर્યને
કામદેવપાસેથી સુંદરતાને, વિષ્ણુપાસેથી લક્ષ્મીને, ધ્રુવ
પાસેથી દીર્ઘ આયુષ્યને, અશ્વિનીપુત્રોપાસેથી મનોહર
સૌજાગ્યને, તથા વ્યાસપાસેથી શક્તિને લેશને વનાવેલો તે

નાનામૌલિકહેમવિદુમમણિદ્યુન્નાહ્યં ગોમય ।

દુગ્ધં દુગ્ધપયોધિહારિલહરીશુભ્રં યશઃસંચયમ્ ॥

વિશ્વં વિશ્વજનેહનીયમહસં સ્વર્ગાપવર્ગોદયં ।

યા યદ્વત્યનિશં દયામરગવી સા રદ્યતામહ્યમ્ ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ—જે દયારૂપી કામધેનુ, હમેશાં નાના પ્રકારના
મોતી, સુવર્ણ, પરવાલાં, મણિ તથા ધનરૂપી ગોમયને
(ઠાણને) આપે છે, તથા દ્વીર સમુદ્રના મનોહર મો-
જાં સરખા શ્વેત યશના સમૂહરૂપી દૂધને આપે છે.
વલી જે જગતમાં મનોહર પ્રજાવવાલા એવા સ્વર્ગ
અને મોક્ષના ઉદયરૂપ વત્સને (વાઠરકાને) આપે
છે, એવી દયારૂપી કામધેનુનું જેમ તેનો વિનાશ ન
થાય, તેવી રીતે રક્ષણ કરવું. ॥ ૧૩૧ ॥

अस्ताङ्गेरुदयं रवेः स लवणान्माधुर्यमास्यादहेः ।

पीयूषं च कुहोरनुष्णकिरणं हानिं कुपथ्याद्रुजाम् ॥

पावित्र्यं श्वपचाद्दिनं च रज्जने दीक्षां श्रियां संग्रहात् ।

कांतारान्नगरं च कांक्षति वधाद्यो धर्ममिह्यत्यधीः ॥ १३३ ॥

अर्थ—जे बुद्धिविनानो माणस(प्राणीओना)वधथी धर्मने इहे ठे, ते अस्ताचलप्रतेशी सूर्यना उदयने इहे ठे, लवणमांथी मीठाशने इहे ठे, सर्पना मुखमांथी केरने इहे ठे, अमावास्याथी चंद्रने इहे ठे, अपथ्य जो-जनथी रोगोनी हानिने इहे ठे, चांडालथी पवित्रपणाने इहे ठे, रात्रीथी दिवसने इहे ठे, लक्ष्मीना संग्रहथी दीक्षाने इहे ठे, तथा ते वनमांथी नगरने इहे ठे.

धर्माणां निधिरास्पदं च यशसां संजोगचूमिः श्रिया-
मास्थानं महसां च चूरविपदां यानं जवांचोनिधौ ॥

स्कंधः सन्मतिवीरुधां प्रियसखी स्वर्गापवर्गश्रियां ।

धन्यानां दयिता दयास्तु दयिता क्लेशैरशेषैरलम् ॥ १३४ ॥

अर्थ—धर्मोना जंगाररूप, यशोना स्थानकरूप, लक्ष्मीजनी संयोगचूमिरूप, प्रजावोनी सत्तारूप, सुखो-नी चूमिरूप, जवरूपी समुद्रप्रते वहाणरूप, उत्तम बुद्धिरूपी वृद्धोना स्कंधरूप, तथा स्वर्ग अने मोक्षलक्ष्मीनी वहाली सखीरूप एवी दयारूपी वहाली स्त्री धन्यपुरुषोने थाउं? चीजा क्लेशोथी सयुं. ॥ १३४ ॥

हवे सत्यप्रक्रम कहे ठे.

कीता कज्जलकूर्चकं हलमुखं विश्वासविश्वातले ।

नानानर्थकदर्थनानवनघनं कौलीनकेलिगृहम् ॥

प्रेमप्रौढपयोदपूरपवनं सन्मानमुस्तांकुरे ।

कोलं कोलसदाशयोऽद्भुतमतिर्जापा मृपां जापते ॥ १३५ ॥

अर्थ—कीर्तिप्रते काजलना कूर्चक (पींठी) सरखा,
विश्वासरूप पृथ्वीतलप्रते हलसरखा, नाना प्रकारना
अनर्थोनीकदर्थनारूप वनप्रते मेघ सरखा, दुष्ट कार्योंने
क्रीडा करवाना घरसरखा, प्रेमरूपी निविभ वरसादना
समूहप्रते पवन सरखा, तथा सन्मानरूपी मोथना
अंकुराप्रते कोलसरखा (सुश्रर सरखा) एवा जूठा
वचनने, उलसायमान आशयवाली थएली ठे बुद्धि
जेनी एवो कयो माणस बोले ? (अर्थात् न बोले). १३५

सिंदूरं करिमूर्ध्नि मंदिरमणिगेंहे च देहेऽमुमा ।

स्तारुण्यं चलचक्रुपि द्युतिपतिव्यांश्चि विजेशो निशि ॥

ग्रामादे प्रतिमादिके च तिलकं जूपा यथा जायते ।

कीर्तिः केलिगृहं तथा तनुमतां चम्लं यच्च सूनृतम् १३६

अर्थ—जेम हाथीना मस्तकपर सिंदूर, घरमां दीपक,
शरीरमां जीव, श्रीमां नारुण्य. आकाशमां सूर्य, रात्रीए
चंद्र. देवालयमां प्रतिमा, तथा जेम खलाटमां तिलक
शोजारूप थाय ठे, तेम कीर्तिने क्रीडा करवाना घर-

સમાન એવું સત્યવચન પ્રાણિઓના મુખમાં ચૂષણ-
રૂપ થાય છે. ॥ ૧૩૬ ॥

હાનિમેતિ દદતાં ધનમુચ્ચૈઃ ।

શીલતો જવતિ જોગવિયોગઃ ॥

જાયતે ચ તપસા તનુકાર્ચ્યં ।

હીયતે કિમપિ નાનઘવાક્યૈઃ ॥ ૧૩૭ ॥

અર્થ—ઘણું દાન દેવાથી ધનની હાનિ થાય છે, શીલ
(પાલવાથી) જોગોનો વિયોગ થાય છે, તપ (તપવાથી)
શરીર હુલ્લું થાય છે, પણ સત્ય વચન બોલવાથી તો
કંઈ પણ નુકશાન થતું નથી. ॥ ૧૩૭ ॥

અગ્નિઃ શામ્યતિ મુંચતિ પ્રજુરપામૌઘ્યમોઘો રુજાં ।

યાત્યસ્તં વિકટા ઘટા કરટિનામાટીકતે નાન્તિકમ્ ॥

શૈથિલ્યં સમુપૈતિ સિંધુરરિપુઃ સર્પોઽપિ નોત્સર્પતિ ।

જાગૂ દૂરાહુપયાતિ દસ્યુરણજીઃ સત્યં વચોજલ્પતામ્ ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ—સત્ય વચન બોલનારાઓપ્રતે અગ્નિ શાંત થાય
છે, સમુદ્ર ક્ષોભને તજે છે, રોગોનો સમૂહ નાશ પામે છે,
હાથીઓની જયંકર શ્રેણિ તેની સમીપ આવતી નથી,
સિંહ શિથિલ થઈ જાય છે, સર્પ પણ તેની નજદીક
આવતો નથી, તેમ તેનાથી ચોર અને રણસંગ્રામની
વીક તો તુરત દૂર ચાલી જાય છે. ॥ ૧૩૮ ॥

તસ્માદૈરમુપૈતિ દૂરમુરગશ્રેણિઃ સુપર્ણાદિવ ॥

ક્લેશો નશ્યતિ જાસ્કરાદિવ તમસ્તસ્માદકસ્માન્નવઃ ।

તસ્માદ્ગીસ્તુહિનાદિવાવુરુહિણી સંજાયતે નશ્વરા ।

સત્યોક્ત્યતિ ગીર્યદીયવદનાદ્ ગગેવ ગૌરીગુરો ॥ ૧૩૯ ॥

અર્થ—હિમાચલમાંથી જેમ ગંગા, તેમ જેનાં મુખમાંથી સત્ય વાણી નિકલે છે, તેની પાસેથી, ગરુડથી જેમ સર્પોની શ્રેણિ, તેમ વૈર દૂર જાય છે, તથા સૂર્યથી જેમ અંધકાર, તેમ તેનાથી અકસ્માત થયેલો ક્લેશ નાશી જાય છે, અને હિમથી જેમ કમલિની તેમ તેની પાસેથી જય તો નષ્ટજ થાય છે. ॥ ૧૩૯ ॥

હવે અદત્તપ્રક્રમ કહે છે.

અપ્રેમપંકરુહિણીપતિપૂર્વશૃંગ ।

ધર્માર્થકામકમલાકરશર્વરીશમ્ ॥

સ્વર્ગાપવર્ગપુરમાર્ગનિરોધયોધ ।

સ્તેયં નિરાકુરુત કીર્તિલતાકુઞ્ઞરમ્ ॥ ૧૪૦ ॥

અર્થ—અપ્રીતિરૂપી સૂર્યના (ઉદયમાટે) પૂર્વાચલ સમાન, તથા ધર્મ અર્થ અને કામરૂપી કમલોના વનને (નાશ કરવામાં) ચંદ્રસમાન, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષરૂપી નગરીના માર્ગને રોકવામાં સુજટ સમાન, તેમ કીર્તિરૂપી વેલનીને (કાપવામાં) કુઞ્ઞરસમાન એવી ચોરીને, હે પ્રાણી તું દૂર કર ? ॥ ૧૪૦ ॥

કીર્તિં હંતિ સ્વયશ્ચ ઘાત્યમિલનં માદારમ્યમંગમહા-

વ્યાધિર્હુસ્તનયઃ પુલ્લં ચ વિમલ પિતા મનશ્ચારુનામ્ ॥

સ્ત્રીશીલં સ્મરલંપટશ્ચ કપટઃ પુણ્યં ગુણાન્નીચતા ।

મત્યૈર્વિત્તમદત્તમાત્તમિહ યૈઃ સર્વં હતં તૈરિદમ્ ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ—દુર્જન માણસ કીર્તિનો નાશ કરે છે, મૂર્ખસા-
થેનો મેલાપ મોટાફનો નાશ કરે છે, (મરકી આદિક)
મહારોગ શરીરનો નાશ કરે છે, કુપુત્ર નિર્મલ કુલનો
નાશ કરે છે, ચિંતા માનની મનોહરતાનો નાશ કરે
છે, કામાતુર થાણો (માણસ) સ્ત્રીના શીલનો નાશ
કરે છે, કપટ પુણ્યનો નાશ કરે છે, તથા નીચપણું
ગુણોનો નાશ કરે છે, પણ જે માણસોએ આ જગતમાં
ચોરી કરીને ધન મેલવ્યું છે, તેઓએ તે સર્વનો નાશ
કર્યો છે; (એમ જાણવું.) ॥ ૧૪૧ ॥

શુક્ત્વોચ્ચૈ વિપમં વિષં વિષચૃતા તૈઃ કામિતં જીવિતં ।

તૈરબ્ધેરતુલં નિપીય સલિલં તૃષ્ણાદ્વયોઽન્નીપ્સિતઃ ॥

દ્વિધ્વા કુન્તમુખં ચ તૈર્નયનયોઃ કંકુહતિઃ કાંક્ષિતા ।

થૈરાદાય પરધિમાત્મસદને પૂર્તિઃ શ્રિયામીહિતા ॥ ૧૪૨ ॥

અર્થ—જેઓએ પરનું ધન ચોરીને પોતાના ઘરમાં
લક્ષ્મીની પૂર્ણતા ઇચ્છેલી છે, તેઓએ સર્પોનું આકરું જેર
સ્વૂંબેલાને જીવિતને ઇચ્છ્યું છે, તેમ તેઓએ સમુદ્રનું
પાણી સ્વૂંબેલીને પોતાની તૃષ્ણાનો નાશ ઇચ્છ્યો છે,
તથા તેઓએ જાલાંની અણિ આંખોમાં નાંખીને (તે-
માંથી) ચરજનો નાશ ઇચ્છ્યો છે. ॥ ૧૪૨ ॥

स्त्रीणां हार इवातिपीनकुचयोः काचीव काचीपदे ।

गङ्गे पत्रलतेव कङ्कलमिवालंकारकृच्चक्षुषोः ॥

रेणुर्जमिविचूपणं चरणयोः पुण्यात्मनां जायते ।

ऽन्येषा वित्तमदत्तमत्र जहता पुसा प्रशंसापहम् ॥ १४३ ॥

अर्थ—स्त्रीश्रोता अति कठिन एवां स्तनोपर जेम
हार, केरुपर जेम कंदोरो, गालपर जेम बह्वरी (पील)
तथा आंखोमां जेम काजल अलंकाररूप थाय ठे, तेम
प्रशंसाने पात्र एवा नहीं दीधेदा (अदत्त) परना ध
ननो त्याग करनारा पवित्र माणसोना चरणोनी रज
(समस्त) पृथ्वीना अलंकाररूप थाय ठे. ॥ १४३ ॥

अदत्तादानमाहात्म्य— महो वाचामगोचरम् ।

यदर्थमाददानाना- मनर्थोऽन्येति सद्गति ॥ १४४ ॥

अर्थ—(कवि कहे ठे के,) अहो!! चोरीनुं मा
हात्म्य वचनोने पण अगोचर ठे. केमके, चोरोनुं
अर्थ (धन) लेनाराश्रोता घरमां उलटो अनर्थ
आवे ठे, ए आश्चर्य ठे. ॥ १४४ ॥

हवे ब्रह्मप्रक्रम कहे ठे.

दोर्न्या ये जलधेस्तरन्ति मलितं पद्भ्यां नजः प्रागणे ।

ये भ्राम्यन्ति च वाग्वाणरहिता कुर्वन्ति ये चाह्वम् ॥

ये छुष्टामटवीमटन्ति पट्यस्ते सन्ति संख्यातिगा-

स्ते केचिच्चलचक्षुषा परिचर्यश्चित्तं यदीयं शुचि ॥ १४५ ॥

અર્થ—જેઝ વન્ને હાથોથી સમુદ્રના પાણીને તરે છે, તથા જેઝ આકાશમાં પગોથી ઝ્રમણ કરે છે, તેમ જેઝ વસ્ત્ર અંને વાળોવિના રણસંગ્રામ કરે છે, અંને જેઝ ચાલાક થયા થકા જયંકર જંગલમાં જટકે છે, એવા તો અસંખ્યાતા માણસો છે, પણ જેઓનું ચિત્ત ચલાય-માન ચક્ષુઓવાલી સ્ત્રીઓના પરિચયથી પણ પવિત્ર રહેલું છે, એવા તો વિરલાજ હોય છે. ॥ ૧૪૫ ॥

खद्योतैरिव ज्ञानुमांश्च जषणैः कुञ्जीव जंजद्विषः ।

सारंगैरिव केसरी मखजुजां जर्तेव दैत्यव्रजैः ॥

सौपर्णेय इवोरगैश्च मरुतां स्तोमैरिवस्वर्गिरि-

र्न स्त्रीजिर्विजिदे यदीयहृदयं शूराय तस्मै नमः ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ—પતંગીઆઓથી જેમ સૂર્ય, કુતરાઝીથી જેમ ઇંદ્રનો હાથી, હરિણોથી જેમ કેસરી સિંહ, દૈત્યોના સમૂહોથી જેમ ઇંદ્ર, સર્પોથી જેમ ગરુડ તથા પવનના સમૂહોથી જેમ મેરુપર્વત, તેમ જેનું હૃદય સ્ત્રીઓથી જ્ઞે-દાયું નથી, તેવા શૂરા પુરુષવ્રતે નમસ્કાર થાઓ? ॥ ૧૪૬ ॥

गुह्यं दुर्जनचेतसीव सखिलं मूर्ध्नीव धात्रीचृतो ।

युद्धोर्व्याમिव कातरः कलिमलः स्वांते सुसाधोरिव ॥

दौर्गत्यं धरणीरुहीव मरुतां जेजे न चेतोवुजे ।

स्थैर्यं यस्य मृगीदृशां विलसितं धन्याय તસ્મૈ નમઃ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ—દુર્જનના ચિત્તમાં જેમ ગુહ્ય વાત, પર્વતના શિ-
ખરપર જેમ પાણી, સમરાંગણમાં જેમ કાયર, હત્તમ મુ-

नीना मनमां जेम क्लेशनो मेल, तथा वृद्धोमां जेम
पवनोनुं उद्धतपणुं स्थिर रहेलुं नथी, तेम जेनां चि
त्तरूपी कमलमां स्त्रीश्रोत्रो विलास स्थिर रहेलो न
थी, एवा धन्य पुरुषप्रते नमस्कार थाओ ? ॥ १४९ ॥

त्रूजंगजोगैलसदंतरालै-

नेणीदृशा देहसदर्पसंपः ॥

सद्धानदीपः समियाय शांति ।

तस्मै नमः संयमिकुंजराय ॥ १४७ ॥

अर्थ—अंदर उलसायमान यता चुकुटीना जंगरूप
फणावाला, एवा स्त्रीश्रोत्रो शरीररूपी उन्नत सर्पों
करीने, जेनो उत्तम ध्यानरूपी दीपक ठरी गएल
नथी, एवा संयमीश्रोमां अग्नेसर सरखा पुरुष प्र
नमस्कार थाओ ? ॥ १४७ ॥

हवे परिग्रहप्रक्रम कहे ठे.

ज्योत्नारजगज्जिततरणी वार्धविवोद्रीपणे ।

संमारे मपरिग्रहा तनुजुषां राजिनिमज्जत्यधः ॥

तत्काशन्ति परिग्रहं जपतपश्चारित्रपात्रिन्ध्री ।

शुद्धध्यानविधौ त्रिधुतुदममुं मोक्षं त्रिमुक्तौ रता ॥ १४८ ॥

अर्थ—जयंकर समुद्रमां घणा चारना समुद्र
कुवंकुवुं थएला वाहणी पेठे, आ संसारमां परिग्रह
युक्त, एवी माणसोनी श्रेणि नीचे नीचे (नरकादि)

ગતિમાં) મુવે ઠે; તેથી મુક્તિરૂપી સ્ત્રીમાં આસક્ત થ-
 ણ્ણા પ્રાણીઓ જપ, તપ, ચારિત્ર, પવિત્રતા, બુદ્ધિ,
 અને શુદ્ધ ધ્યાનરૂપી ચંદ્રને (ગ્રસવામાં) રાહુ સરખા
 તે પરિગ્રહને ઠોરવાને જ્ઞે ઠે. ॥ ૧૪૯ ॥

પ્રદેષવંધુઃ કલ્પહૈકસિંધુઃ ।

પ્રમાદપીનઃ કુમતાધ્વનીનઃ ॥

ઔઞ્ઞત્યહેતુ ધૃતિધૂમકેતુઃ ।

પરિગ્રહોઽયં હરિતદ્વૃત્તોઽયમ્ ॥ ૧૫૦ ॥

અર્થ—દેષના બંધુસરખો, ક્લેશના સમુદ્રસરખો.
 પ્રમાદથી પુષ્ટ થણ્ણો, કુમતમાં દોરી જનારો, ઉદ્ધ-
 તપણાના હેતુરૂપ, તથા ધીરજપ્રતે ધૂમકેતુ સરખો
 આ પરિગ્રહ પાપોથી ઉપદ્રવયુક્ત થણ્ણો ઠે. ॥ ૧૫૦ ॥

પિત્તોરૂપાસ્તિ સુકૃતાનુશાંસ્તિ ।

પ્રાજ્ઞૈઃ પ્રસંગં ગુણવત્સુ રંગમ્ ॥

પરિગ્રહપ્રેરિતચિત્તવૃત્તિ-

ર્જહાતિ ચૈતન્યમિવ પ્રમીતઃ ॥ ૧૫૧ ॥

અર્થ—મૃત્યુ પામેલો પ્રાણી જેમ ચૈતન્યને, તેમ પ-
 રિગ્રહી પ્રેરાણ્ણી ઠે ચિત્તની વૃત્તિ જેની, એવો માણસ
 માવાપની સેવાને, પુણ્યોની શિખામણને, વિદ્વાનો
 સાથેના સંગને, અને ગુણવાનો પ્રતેના ચિત્તાન્નિલા-
 ષને પણ તજે ઠે. ॥ ૧૫૧ ॥

नादित्यादपरः प्रतापनपटुर्नावधेः परस्तोयवान् ।

नैवान्यः पवमानतश्च चटुलो दुष्टो न मृत्योः परः ॥

नैवाग्नेरितरः क्रुधाक्रुजितधीश्चौरः स्मरान्नेतरो ।

दोषाढ्यान्न परिग्रहात्परमधस्थानं तथा सर्वथा ॥ १५२ ॥

अर्थ—जेम सूर्यथी वीजो कोइ प्रतापी नथी, समुद्रथी वीजो कोइ पाणीवालो नथी, पवनथी वीजो कोइ चंचल नथी, मृत्युथी वीजो कोइ दुष्ट नथी, अग्निथी वीजो कोइ जुखावरो नथी, तथा कामदेवथी जेम वीजो कोइ चोर नथी, तेम झूषणोथी जरेला एवा परिग्रहथी वीजुं कोइ पण पापोनुं स्थानक नथी. १५२

धर्मध्यानमधीरयंस्तरुमिव प्रोत्सर्पिं कट्टपानिलः ।

प्रीति पंकजिनीमिव द्विपपतिर्निर्मूलमुन्मूलयन् ॥

प्रावीण्यं च पयोजिनीपतिमिव स्वर्जाणुराह्यादयन् ।

श्लाघामेति परिग्रहः किमु कदा कादंवरीपानवत् ॥ १५३ ॥

अर्थ—उलसायमान थतो एवो कट्टपांतकालनो पवन जेम वृद्धाने, तेम धर्मध्यानने चलित करतो, मदोन्मत्त हाथी जेम कमलिनीने, तेम प्रीतिने मूलमांथी उखेनी कहाडतो, तथा राहु जेम सूर्यने, तेम पंकिताइने आह्यादित करतो, एवो परिग्रह, मदिरापाननी पेठे शुं प्रशंसाने पामे ठे? (अर्थात् नथी पामतो.) ॥ १५३ ॥

हवे गुण प्रक्रम कहे ठे.

तुंवेषु चापेषु च मौक्तिकेषु ।

गुणाधिरोपान्महिमामुदीक्ष्य ॥

कार्यः कदर्यै रिव कांचनेषु ।

यत्नो गुणेष्वेव मनस्विमान्यैः ॥ १५४ ॥

अर्थ—तुंवमांओमां, मनुष्योमां, अने मोतीउमां गुणोना (दोरीना) आरोपणथी (यता) महिमाने जोइने, लोत्री माणसो जेम द्रव्योमां, तेम पंडितोमां अग्रेसर एवा माणसोए गुणोमांज प्रयत्न करवो. ॥ १५४ ॥

दौर्जन्यसज्जे मनुजे वसन्तो ।

गुणा नवेयुर्नहि गौरवाय ॥

गुणाधिरोपः परपीरुनाय ।

कदापि चापेष्विव किं न दृष्टः ॥ १५५ ॥

अर्थ—दुर्जनताथी नरेला मनुष्यमां रहेला गुणो पण गौरवपणामाटे अइ शकता नथी, केमके, धनुष्योमां रहेलो गुणनो (दोरीनो) आरोप परनी पीडा माटे थाय ठे, एवुं, (हे प्राणी !) तें शुं कोइ दहामो जोयुं नथी ? ॥ १५५ ॥

वेषव्यूतिर्विंशदवसनादेव साध्यातिमेध्या ।

विद्या हृद्या स्वमतिविज्ञवादेवक्षन्यातिसन्या ॥

વિત્તાવાસિર્જવતિ ચ વહોરૂઘમાદેવ દિવ્યા ।

વસ્ત્રપ્રજોદયમપરિચયૈઃ પ્રાપ્યતે નો ગુણૌઘઃ ॥ ૧૫૬ ॥

અર્થ—પવિત્ર એવી વેષની રચના નિર્મલ વસ્ત્રથીજ થઈ શકે છે, તેમ મનોહર અને શોભનિક એવી વિદ્યા પોતાની બુદ્ધિના વૈજવથીજ મલી શકે છે, અને દિવ્ય એવી ધનની પ્રાપ્તિ અત્યંત ઉદયમ કરવાથીજ થાય છે, પણ તે વસ્ત્ર, બુદ્ધિ અને ઉદયમના પરિચયોથી ગુણોનો સમૂહ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. ॥ ૧૫૬ ॥

પાપાણ્ણસંભાન્યપિ મૌક્તિકાનિ ।

યત્સંક્રમાદ્લોલવિલોચનાનામ્ ॥

વદ્ધઃ સ્થલેઽલંકરણીજવન્તિ ।

તેષા ગુણાના મહિમા મહીયાન્ ॥ ૧૫૭ ॥

અર્થ—જે ગુણના (દોરીના) સંક્રમણથી, ચપલ નેત્રોવાલી (સ્ત્રીઓના) હૃદયસ્થલમાં પાપાણના ટુકડાઓ પણ મોતીરુપે થઈ આજૂપણ તરિકે થાય છે, તેવા ગુણોનો મહિમા મોટોજ છે. ॥ ૧૫૭ ॥

જાતિઃ શારદશર્વરીશ્વરરૂચાં સૌંદર્યસંહારિણી ।

બુદ્ધિર્વવ્હસમાન વાહુમયસરિત્તાથપ્રમાથાગ્નિરાટ્ ॥

રૂપં દર્પકદર્પસર્પફણજૃત્પ્રત્યર્થિતુલ્યં પુનઃ

સ્તાદ્દગ્ધૌરવજાજનં જવતિ નો યાદ્દગ્ધગુણાનાં ગણઃ ॥ ૧૫૮ ॥

અર્થ—જેત્રો ગુણોનો સમૂહ ગૌરવના જાજનરૂપ થાય

ठे, तेवी, शरद ऋतुना चंद्रनी कांतिओनी सुंदरताने
हरनारी जाति पण थती नथी, तेम अतुद्वय एवा
विद्यारूप समुद्रने (मंथन करवामां) मंथाचल सरखी
बुद्धि पण थती नथी, अने कामदेवना अहंकाररूपी
सर्पने गरुड समान एवुं रूप पण तेवी रीतना गौर-
वना आजनरूप थतुं नथी. ॥ १५८ ॥

हवे वैराग्यप्रक्रम कहे ठे.

ग्रामीणेष्विव नागरोऽर्ककुसुमस्तोमेष्विवालिर्युवा ।

मातंगो मरुमेदिनीष्विव मृगो दग्धेषु दावेषु च ॥

चक्रश्चंदिरदीधितिष्विव शमीगर्जेष्विवाञ्जश्वरो ।

नो जोगेषु रतिं करोति हृदयं वैराग्यज्ञाज्ञां क्वचित् ॥१५९॥

अर्थ—गांममीआजंमां जेम नगरनो रहेवासी, आक-
ज्ञाना पुष्पोमां जेम युवान जमरो, मारवारुनी जूमि-
ओमां जेम हाथी, दावानलथी सलगेलां(वनोमां) जेम
हरिण, चंद्रनां किरणोमां जेम चक्रवाक तथा अग्निमां
जेम जलचर प्राणी, तेम वैराग्यवंत माणसोनुं हृदय
कोड् पण जोगोने विषे आनंदने मेलवतुं नथी. ॥१५९॥

यदांठंति न दुर्जगामिव वधूं प्रोचुंगपीनस्तनीं ।

यत्स्निह्यंति न तस्करैरिव सदा मुसुंदरैः सोदरैः ॥

नो मुह्यंति च पन्नगेष्विव मणिहारेष्वपारेषु च ।

योगोद्योगनियोगिनःप्रशमिनस्तत्सान्यदीदायितम् ॥ १६० ॥

અર્થ—યોગના ઉદ્યોગમાં જોનાણલા સમતાવંત મા-
ણસો, જે, ધુર્જાગિણીની પેઠે, ઝંચા અને કઠીન સ્તનો-
વાલી સ્ત્રીને ઇચ્છતા નથી, તથા ચોરોસાથે જેમ, તેમ
હમેશાં હર્ષવંત જાણ્યો સાથે પણ સ્નેહ કરતા નથી,
અને સર્પોમાં જેમ તેમ ઘણા એવા મણિઓના હારોમાં
પણ જે મોહ પામતા નથી, તે સઘળું સમતાનું (વૈ-
રાગ્યનું) માહાત્મ્ય છે ॥ ૧૬૦ ॥

યત્સંસારસરોજસોમસદૃશં યદ્ગજડીપદ્યુતૌ ।

સર્પ સૂર્યકશત્રુદર્પદલને યચ્ચંચચૂમામણિઃ ॥

યત્સદ્બુદ્ધિવધૂવિનોદસદનં યત્સામ્યસંજીવનં ।

વૈરાગ્ય લસદાત્મને પ્રિયસુહૃત્તદેહિ દેહિ પ્રિયમ્ ॥ ૧૬૧ ॥

અર્થ—જે વૈરાગ્ય સંસારરૂપી કમલને (નષ્ટ કર-
વામાં) ચંદ્ર સરખો છે, કપટરૂપી દીપકની કાંતિને
(ધૂર કરવામાં) સર્પ સરખો છે, કામદેવના અહંકા-
રને દલવામાં મહાદેવ સરખો છે, ઉત્તમ બુદ્ધિરૂપી
સ્ત્રીને ક્રીનાગૃહ સરખો છે, સમતાને જીવાનુનારો છે,
આત્માપ્રતે પ્રિય મિત્ર સરખો છે, તથા જે વૈરાગ્ય
પ્રાણીઓને હિતકારી છે, એવો વૈરાગ્ય મને આપો ?

યત્કાંતાકેલિકુતં યદમૃતમધુરે જોજને જગ્નજાવં ।

યન્માત્ર્યામોદમંદ યદધનનિનદે વાદ્યવૃદે સનિધમ્ ॥

યત્સદ્ગુપ્તસ્વરૂપે ક્ષણસુખવિમુક્તં યત્કાળે ક્ષીણકાદં ।

યદ્વીત્તે વીતવાંતં હૃદય મિદમજ્જૂત્તદિરક્ત્વચિન્દ્ય ॥ ૧૬૨ ॥

अर्थ—(प्राणीओनुं) हृदय जे स्त्रीओनी क्रिमां कुंठित थयुं ठे, अमृत सरखां मधुर नोजनमां जाव रहित थएलुं ठे, पुष्पोनी सुगंधिमां मंद थएलुं ठे, उत्तम नादोवाला वाजित्रोना समूहमां उत्कंठा वि-
नानुं थयुं ठे, उत्तम रूपने जोवामां मलतां क्षणिक सुखथी विमुख थएलुं ठे, महोत्सवमां बांठा रहित थयुं ठे, तथा धनमां पण जे इठा रहित थयुं ठे, ते लघलुं वैराग्यनुं लक्षण ठे. ॥ १६२ ॥

हेमंते हिमंवातवेद्वितवने वस्त्रैर्विनायत्स्थिति-

ग्रीष्मे ग्रीष्मखरांशुकर्कशरजःपुंजेषु शय्या च यत् ॥

यक्ष्णसु गिरेर्गुहासु वसतिश्चैकाकिनां योगिनां ।

तदुध्यानिनिबन्धनै रविजितं वैराग्यविस्फुर्जितम् ॥ १६३ ॥

अर्थ—हेमंत ऋतुमां ठंका वायुथी नरेलां वनमां वस्त्रो विना जे स्थिति, ग्रीष्म ऋतुमां प्रचंड सूर्यना कीरणोथी तपेदी रेतीना ढगलमां जे शयन करवुं, तथा वर्षा ऋतुमां पर्वतनी गुफाओमां जे रहेवुं, ते सघलुं एकाकी रहेता योगियोनुं उध्यानिना निबन्धनोथी नहीं जीताएलुं एवुं वैराग्यनुं ज महात्म्य ठे. ॥ १६३ ॥

हवे विवेक प्रक्रम कहे ठे.

काव्यानां करणैः कृतं सुरुचिरैर्वाचां प्रपंचैः सूतं ।

पूर्णं बाहुवद्वैरलं च तपसां पूरैः प्रसिद्ध्यंकुरैः ॥

एकद्वेकजनप्रमोदविपणिः सव्यो विवेकः सखे ।

सर्वा येन विनेष्टुनेव रजनिः श्रेणिर्गुणाना मुधा ॥ १६४ ॥

अर्थ—हे मित्र ! काव्यो करवाथी सूर्य, मनोहर
चचनोना प्रपंचोथी सूर्य, जुजाना बलोथी सूर्य तथा
कीर्तिना अंकुरा सरखा तपोना समूहोथी पण सूर्य,
पण फक्त एक उत्तम माणसोना हर्षनी दुकान
सरखो एवो विवेकज सेववो; केमके ते विवेकविना
चंद्रविना जेम रात्रि, तेम ते गुणोनी सधली श्रेणि
फोकटज ठे. ॥ १६४ ॥

यस्मिन् रम्यरुचेर्यशःकुमुदिनीर्जतुर्जवेत्संजवः ।

संप्राप्त्य विबुधेश्वरैरिह गवा यः सेव्यते रत्नजू ।

येनोद्यत्कतिहारिणी गुणमणिश्रेणिश्च विश्राण्यते ।

दत्ते कस्य हरे रिवैप न रमा वैदग्ध्य दुग्धोदधिः ॥ १६५ ॥

अर्थ—जे विवेकरूपी क्षीर समुद्रमां मनोहर कांति-
वाला यशरूपी चंद्रनी उत्पत्ति थाय ठे, तथा रत्ननी
जूमिरुप एवो जे विवेकरूपी समुद्र महान पंक्तिओ
करीने (इंद्रोए करीने) कीर्तिनी (पाणीनी) प्राप्ति-
माटे सेवाय ठे, तथा जेमांथी उत्पन्न थती केटलाक
मनोहर गुणोरूपी मणिओनी श्रेणि मेलवी शकाय
ठे, एवो ते विवेकरूपी क्षीरसमुद्र, विष्णुने जेम तेम
कोने लक्ष्मी आपतो नथी ? (अर्थात् सर्वने आपे ठे.)

वैराग्यं सुजगं तदेव यशसां राशिः स एवोद्वसन् ।
 स्फुर्तिः सैव शुद्धा च सैव च गुणश्रेणिर्मनोहारिणी ॥
 ध्यानं धन्यतमं तदेव वचसामोघस्त एवानघ-
 स्तारास्विष्टुरमंदचंदनवनं यत्रौचिती चंचति ॥ १६६ ॥

अर्थ—ताराओमां जेम चंद्र, तेम अत्यंत पूजानां
 स्थानकरूप एवो जेमां विवेक शोभी रह्यो ठे, तेज वैरा-
 ग्य मनोहर जाणवो, तेज यशोनो समूह उलसायमान
 जाणवो, तेज कीर्ति शुद्ध जाणवी, तेज गुणोनी पंक्ति
 मनोहर जाणवी, तेज ध्यानने वधारे धन्य जाणवुं, तथा
 तेज वचनोनो समूह पण निर्मल जाणवो. ॥ १६६ ॥

घर्मांशुर्ग्रहधोरणीष्विव करिब्रातेष्विवैरावणः ।

कल्पद्रुः पृथिवीरुहेष्विव फणिश्रेणिष्विवाहीश्वरः ॥

स्वः शैलो धरणीधरेष्विव ह्यस्तोमेष्विवोच्चैःश्रवा ।

जाति ख्यातिगृहं गुणेषु विलसन्नेको विवेकोदयः ॥ १६७ ॥

अर्थ—ग्रहोनी श्रेणिओमां जेम सूर्य, हाथीओना
 टोलांओमां जेम ऐरावण, वृद्धोमां जेम कल्पवृक्ष,
 सर्पोनी श्रेणिओमां जेम शेषनाग, पर्वतोमां जेम
 मेरु, तथा घोमाओना समूहोमां जेम उच्चैःश्रवा (इं-
 द्रनो घोमो) तेम कीर्तिना स्थानक सरखो तथा
 उलसायमान यतो एवो एक विवेकनोज उदय स-
 न्ना गुणोमां शोभे ठे. ॥ १६७ ॥

યસ્માદ્યાચકલોકકોકરુચિમાનર્થઃ સમર્થોદયઃ ।

કામશ્રંદ્રિયચિત્તવૃત્તિતટિનીપ્રોત્કર્ષવર્ષાગમઃ ॥

ધર્મશ્ચ ત્રિદિવાપુનર્જવજ્રવઃ પ્રાપ્તુર્જવત્યંજમા ।

નવ્યોડયં મુદમાતનોતુ મહતામૌચિત્યચિંતામણિઃ ॥ ૧૬૦ ॥

અર્થ—જે વિનયરૂપી ચિંતામણિ રત્નથી, યાચક લોકરૂપી ચકોરપ્રતે ચંદ્ર સરખો, તથા સમર્થ ઉદયવાલો અર્થ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા ઇન્દ્રિય અને ચિત્તની વૃત્તિરૂપી નદીને ઝલસાયમાન કરવામાટે વરસાદના આગમન રૂપ કામ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા દેવગતિ અને મોક્ષરૂપી ધર્મ જેથી તુરત ઉત્પન્ન થાય છે, એવું આ વિવેકરૂપી નવું ચિંતામણિ રત્ન મહાન પુરુષોના આનંદને વિસ્તારો ?

જક્તિસ્તીર્થકૃતા નતિઃ પ્રશમિનાં જૈનાગમાનાં શ્રુતિ-

મુક્તિર્મત્સરિણાં પુનઃ પરિચિતિર્નૈપુણ્યપુણ્યાત્મનામ્ ॥

અન્યેષા ગુણસંસ્તુતિઃ પરહૃતિઃ ક્રોધાદિવિદેષિણા ।

પાપાના વિરતી રતિઃ સ્વસુહૃદશમેષા ગતિર્ધર્મિણામ્ ॥ ૧૬૧ ॥

અર્થ—તીર્થકરોની જક્તિ, મુનિઓને નમસ્કાર, જૈન સિદ્ધાંતોનું શ્રવણ, મત્સરીઓનો ત્યાગ, માહાપણથી પવિત્ર થયેલા માણસોનો સંગ, પરના ગુણોની સ્તુતિ, ક્રોધાદિક વૈરીઓનો પરિહાર, પાપોની વિરતિ, તથા પોતાની સ્ત્રીઓપ્રતે પ્રેમ, એવી રીતનું લક્ષણ ધર્મી માણસોનું છે. ॥ ૧૬૧ ॥

सौजन्यं जनकः प्रसूरुपशमस्त्यागादरः सोदरः ।

पत्नी पुण्यमतिः सुहृद्गुणगणः पुत्रस्त्रपासंगमः ॥

नैर्देज्यं जगिनी दया च दुहिता प्रीतिश्च मातृस्वसा ।

साझानंदकुटं कुटुंबकमिदं प्राहुः सतां धीधनाः ॥ १७० ॥

अर्थ—सज्जनतारूपी पिता, शांततारूपीमाता, दानना
आदररूपी ज्ञाह, पुण्यनी बुद्धिरूपी स्त्री, गुणोना समू-
हूरूपी मित्र, लज्जानासंगरूपी पुत्र, निर्दंजतारूपीवेहेन,
दयारूपीदीकरी, तथाप्रीतिरूपी मासी, एवी रीतनुंआ-
नंदनासमूहूरूप सज्जनोनुं कुटुंब बुद्धिवानोए कहेबुंवे.

अर्चार्हतां संयमिनां नमस्या ।

संगः सतां संश्रुतिरागमानाम् ॥

दानं धनानां करुणांगजाजां ।

मार्गोऽयमार्थैरुदितः शिवस्य ॥ १७१ ॥

अर्थ—अरिहंत प्रजुओनी पूजा, संयमधारीउने
नमस्कार, सज्जनोनो संग, आगमोनुं श्रवण, तथा
द्रव्योनुं दान, एवी रीतनो मोक्षमार्ग उत्तम माण-
सोए दयाबु माणसोमाटे कहेलो ठे. ॥ १७१ ॥

विस्फुर्तिमत्कीर्तिरनिंद्यविद्या ।

समृद्धिरिच्छा रमणीयरूपम् ॥

सौजाग्यसिद्धिर्विमलं कुलं च ।

फलानि धर्मस्य परुष्यमूनि ॥ १७२ ॥

अर्थ—स्फुरायमान यती कीर्ति, पवित्र विद्या, वृद्धि

पामेली संपदा, मनोहर रूप, सौजाग्यनी सिद्धि तथा
निर्मल कुल, ए ठए धर्मनां फलो ठे. ॥ १७१ ॥

सौहार्ददृष्टिः सुकृतैकपुष्टिः ।

परोपकार करुणाधिकारः ॥

विवेकयोगः समतान्त्रियोगः ।

संतोषवृत्तिः कृतिना प्रवृत्तिः ॥ १७३ ॥

अर्थ—मित्रतावाली दृष्टि, पुण्यनी पुष्टि, परनो उप-
कार, दयालुपणं, विवेकनो संयोग, समतानुं धारवुं,
अने संतोषवृत्ति एटली पुण्यशालीजनी प्रवृत्ति ठे. १७३

ज्ञानी विनीतः सुजगः सुशीलः ।

प्रभुत्ववान् न्यायपथप्रवृत्तः ॥

त्यागी धनाढ्यः प्रशमी समर्थः ।

पंचाप्यमी जृमिषु कल्पवृक्षाः ॥ १७४ ॥

अर्थ—ज्ञानी यइने विनयी, सौजाग्यवालो यइने उ-
त्तम शीलधारी, होहेदार यइने न्यायमार्गे चालनारो,
धनाढ्य यइने दानेश्वरी, तथा सत्तावान यइने शांतस्व-
भाववालो, ए पांचे आ जगतमां कल्पवृक्षो (सरखा) ठे.

हु स्योऽपि यः पातकजीतचेता ।

युगपि यो मारत्रिकारहीनः ॥

आढ्योऽपि यो नीतिमता धुरीण-

स्त्रयोऽप्यमी देवनदीप्रवाहाः ॥ १७५ ॥

अर्थ—दरिद्री (धनहीन) ठतां पण जेतुं चित्त पापो-

થી કરે છે, તથા યુવાન ઠતાં પણ જે કામદેવના વિકારથી રહિત છે, અને (સર્વ વાતે) સમર્થ ઠતાં પણ જે ન્યાયીઓમાં અગ્રેસર છે, એ ત્રણે દેવનદીના (ગંગાના) પ્રવાહસરખા (પવિત્ર) છે. ॥ ૧૭૫ ॥

વૃત્તિર્નાતિમતી રમા ચ પરમા શશ્વદ્વિનીતાઃ સુતા ।

વંધુર્વધરધીર્મતિઃ સ્મૃતિમતી વંશઃ પ્રશંસાસ્પદમ્ ॥

વીર્યં વર્યતરં વચશ્ચ મધુરં મુર્તિશ્ચ વિસ્ફુર્તિન્નાક્ર ।

સાનંદં પિપ્તુરૈરિદં નિગદિતં ધર્મસ્ય લીલાયિતમ્ ॥ ૧૭૬ ॥

અર્થ—નીતિયુક્ત વૃત્તિ, ઉત્કૃષ્ટ શોભાવાલી સ્ત્રી, હમેશાં વિનય કરનારા પુત્રો, મનોહર બુદ્ધિવાલો જાણ, યાદદાસ્તીવાલી બુદ્ધિ, પ્રશંસાયોગ્ય વંશ, અતિઉત્તમ વીર્ય (શક્તિ). મધુર વચન, તથા દેદીપ્યમાન મૂર્તિ, તે સઘલો ધર્મનો મહિમા છે, એમ પંક્તિઓ આનંદ સહિત કહેલું છે. ॥ ૧૭૬ ॥

શાસ્ત્રૈઃ શાસ્ત્રવતાં વલૈર્વલચ્ચૃતાં શ્રીન્નિઃ શ્રિયાશાલિનાં ।

શીલૈઃ શીલજુષાં ગુણૈર્ગુણજુષાં ધીન્નિશ્ચ ધીમાલિનામ્ ॥

સર્વેષાં ગુરુરસ્ત્યમી મમ પુનર્મત્વેતિ યેષાં વ્યધા-

વિશ્વાનંદકરીં જગદ્ગુરુરિતિ રૂપ્યાતિં હુમાક્ત સુતઃ ॥ ૧૭૭ ॥

તેષાં ચંદનચંદ્રમૌક્તિકકુમુત્કૈલાસશૈલોદ્ભવસત્ ।

કીર્તિસ્ફીતમરીચિમંક્તિદિશાં પ્રૌઢપ્રતિષ્ઠાસ્પૃશામ્ ॥

સૂરીણાં મુનિહીરહીરવિજયાહ્વાનાં શિવશ્રીમતાં ।

રાજ્યે રાજિનિ વિજ્રહેમવિજયઃ સૂક્તાવલિં નિર્મમે ॥ ૧૭૮ ॥

અર્થ—શીલોણ કરીને સર્વ શીલધારીઝના. ગુણોણ કરીને ગુણવાનોના તથા બુદ્ધિઝણ કરીને બુદ્ધિવાનોના આ ગુરુ (શ્રેષ્ઠ) ઠે, અને મારા પણ ગુરુ ઠે, એમ માનીને હુમાયુના પુત્રે (અકબર વાદશાહે) “આ જગતના ગુરુ ઠે” એવી રીતની જગતમાં આનંદ કરનારી જેઓની પ્રખ્યાતિ કરેલી ઠે, એવા તથા ચંદન, ચંદ્ર મોતી, ચંદ્રવિકાસી કમલ, તથા કેલાસ પર્વતસરખી ઝલસાયમાન થતી જે કીર્તિ, તેના દેદીપ્યમાન કિરણોથી મંક્તિ કરેલી ઠે દિશાઝને જેઓણ એવા ઝત્કૃષ્ટ કીર્તિવાલા તથા શિવશ્રીવાલા અને મુનિઓમાં હીરાસમાન, એવા શ્રી હીરવિજયસૂરિ મહારાજના મનોહર રાજ્યમાં (સમયમાં) પંક્તિ શ્રી હેમ વિજય ગણિજીણ આ “કસ્તૂરીપ્રકરણ ’ નામની સૂક્તાવલી રચી ઠે. ૧૭૮

કમલવિજયમંજુપ્રારૂપાર્ગેંડપાદ-

વ્યકમલપ્રિલાસે ચૃંગતા મંગતેન ॥

રમિકજનવિનોદા સૂત્રિતા સૂક્તિમાલા ।

ધ્રિયમયતુ જનાના કઝપીઠે લુઝંતી ॥ ૧૭૯ ॥

અર્થ—કમલવિજયજી ગણિ નામના મહા પંક્તિ (ગુન્તા) વદ્ધે ચરણોરૂપી કમલના વિલાસપ્રતે ઝમરતુલ્ય થાણા (એવા શ્રી હેમવિજયગણિજીણ) વનાવેલી, તથા માણસોને વિનોદ આપનારી આ “સૂક્તિ-

माला”लोकोना कंठस्थलमां रही थकी लक्ष्मीने आपो?

सत्सूत्रमौक्तिकमहोदधितुल्यगुंफः ।

प्राज्ञेष्टहेमविजयेन विनिर्मितो यः ॥

आदायसूक्तजलमंबुधरा श्वास्माद् ।

व्याख्याजुषः हितितलं सुखयंतु संतः ॥ १८० ॥

अर्थ—उत्तम सूत्ररूपी मोतीओना महासागर सरखी आ रचना, विद्वानोमां चंद्र सरखा श्री हेम-विजयजी गणिए करेली ठे; तेमांथी मेघोनी पेठे उत्तम माणसो “सूक्तरूपी” पाणीने लेइने, पृथ्वीत-लपर व्याख्या करता थका सुख पामो ? ॥ १८० ॥

एवी रीते सकल विद्वानोना समूहरूपी देवोमां इंद्र सरखा पंडित श्री कमलविजयजी गणिना शिष्य पंडित श्री हेमविजय गणिजीए रचेली “कस्तूरीप्र-करण” नामनी सूक्तिमाला संपूर्ण थइ.

श्री आदिजीन विनती.

सुण जीनवर शेचुंजा धणीजी, दास तणी अरदास ॥ तुज
 आगळ वाळक परेजी, हुं तो करुं वेपासरे ॥ जीनजी मुज पापीने
 तार ॥ तुंतो करुणारस ज्योर्जी, तुं सहुनो हितकाररे जीनजी ॥
 मुज० ॥ १ ॥ हुं अवगुणनो ओरडोजी, गुण तो नही लव-
 देश । परगुण पेखी नवि शकुंजी, केम संसार तरेशरे जीनजी ॥
 मुज० ॥ २ ॥ जीवतणा वध में कर्याजी, बोड्या मृपावाद, कपट
 करी परधन हर्याजी, सेव्या विषय मवाद रे जीनजी ॥ मुज० ॥
 ॥ ३ ॥ हुं लंपट हुं लालचीजी, कर्म कीधा केड क्रोरु ॥ त्रण
 चुवनमां को नहीजी, जे आवे मुज जोरु रे जीनजी ॥ मुज० ॥
 ॥ ४ ॥ गिळ पराया अहनीशेजी, जोतो रहुं जगनाथ ॥ कुगति
 तणी करणी करीजी, जोरुयो तेहशु साथरे जीनजी ॥ मुज० ॥
 ॥ ५ ॥ कुमति कुटील कदाग्रहीजी, वांकी गति मति मुज ॥
 वाकी करणी महारीजी, शीसंजळावुं तुजरे जीनजी ॥ मुज० ॥
 ॥ ६ ॥ पुन्य विना मुज प्राणिओजी, जाणे मेलुंरे आथ ॥ लंचा
 तरुवर मोरीयांजी, त्याही पसारे हाथरे जीनजी ॥ मुज० ॥ ७ ॥
 वीण खाधा वीण जोगव्याजी, फोगट कर्म बंधाय ॥ आर्तध्यान
 मीटे नहीजी, कीजे कवण उपायरे जीनजी ॥ मुज० ॥ ८ ॥ काज-
 ल्यी प्रण शामळाजी, मारा मन परणाम ॥ सोणा माही ताहरुं
 जी, संजारुं नही नामरे जीनजी ॥ मुज० ॥ ९ ॥ मुग्ध लोक ठगवा
 जणीजी, करु अनेक प्रपच ॥ कुरु कपट हुं केळवीजी, पाप तणे
 करु मचरे जीनजी ॥ मुज ॥ १० ॥ मन चंचल न रहे कीमेजी,

राचे रमणीरे रूप ॥ काम विटवण शी कहुंजी, पमीश हुं हुं
 ति कुपरे जीनजी ॥ मुज० ॥ ११ ॥ किश्या कहु गुण माहराजी
 किश्या कहुं अपवाद ॥ जेम जेम संचारुं हैयेजी, तेम तेम वाधे
 वखवादरे जीनजी ॥ मुज० ॥ १२ ॥ गिरुआ ते नवि लेखवेजी,
 निगुण सेवकनी वात । निचतणे पण मंदिरेजी, चंद्र न टाळे ज्यो-
 तरे जीनजी ॥ १३ ॥ निगुणो तोपण ताहरोजी, नाम धराव्युं दासा
 कृपा करी संचारजो जी, पुरजो मुजमन आशरे जिनजी ॥ मुज० ॥
 ॥ १४ ॥ पापी जाणी मुज जणीजी, मत मूको विसार ॥ विख
 हळाहळ आदर्योजी, ईश्वर न तजे तासरे जीनजी ॥ मुज० ॥
 ॥ १५ ॥ उत्तम गुणकारी हुर्जजी, स्वार्थ विना सुजाण ॥ करसण
 सिंचे सरजरेजी, मेह न जागे दाणरे जीनजी ॥ मुज० ॥ १६ ॥
 तुं उपगारि गुणनिदोजी, तुं शेवक प्रतिपाळ ॥ तुं समरथ सुख
 पूरवाजी, कर माहारी संचाळरे जीनजी ॥ १७ ॥ तुंजने शुं
 कहीए घणुंजी, तुं सौ वाते जाण ॥ मुजने आजो साहिवाजी, जव
 जव ताहरी आणरे जीनजी ॥ मुज० ॥ १८ ॥ नाजिराया कुळ
 चंदलोजी, मारुदेवीना नंद, कहे जीन हरख निवाजज्योजी,
 देजो परमानंदरे जीनजी ॥ मुज पापीने तार ॥ १९ ॥ इति ।

